6/16

Czasopis

Białoruskie pismo społeczno-kulturalne, poświęcone zagadnieniom współczesności, historii, literatury i sztuki, miejsca człowieka w świecie.

Nr 6 (298). Чэрвень – czerwiec 2016. http://czasopis.pl ■ *Cena 5 zł* *(w tym 5% VAT)*

Перамены ў канцы мінулага стагоддзя далі штуршок, каб задумацца над беларускім лёсам. Успаміны Віктара Шведа ёсць доказам на жывучасьць беларускасці... *(стар. 45)*

У Дварку Русо ў Свінароях каля Нараўкі група сяброў Пушчы, аматараў прыроды і энтузіястаў міжкультурнага Падляшша, жыхароў... (str. 20)

Tegoroczna wiosna obfituje w wydarzenia wpisujące się w siedemdziesiątą rocznicę pacyfikacji białoruskich wsi przez oddział polskiego podziemia narodowego oraz zmierzając... (str. 25)

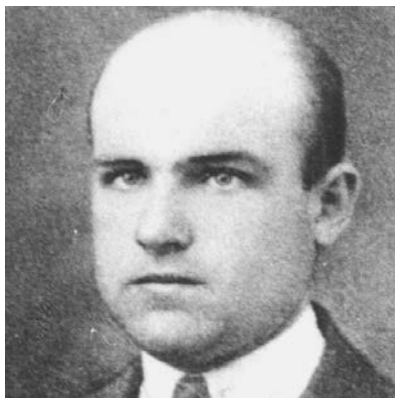

Дзеяч беларускага нацыянальнага руху, паэт, літаратуразнавец Ігнат Дварчанін (1895-1937) быў родам з вёскі Погіры Слонімскага павета (цяпер гэта Дзятлаўскі раён) ... (str. 42)

Фота на вокладцы Тамаша Паскробкі

Юрка Хмялеўскі

Ад Рэдактара. Нядаўна пабываў я на асаблівым мерапрыемстве. У палове траўня ў Падляшскай кніжніцы ў Беластоку адбылася грандыёзная сустрэча ў рамках штогадовага тыдня бібліятэк. З'ехаліся ў той дзень многія бібліятэкары – пераважна, вядома, жанчыны – з усяго ваяводства. Я быў запрошаны туды разам з кіраўнічыхай бібліятэкі ў Міхалове. Гэтая гмінная ўстанова, якая цяпер падлягае мне па самаўрадавай функцыі, апынулася ў прэстыжнай групе ўзнагароджаных прызом Сярэбранай ружы за дасягненні ў галіне папулярызацыі чытальніцтва.

Падляшская кніжніца ад нядаўна працуе ў новым памяшканні – у былўшай універсітэцкай Бібліятэцы імя Ежы Гедройца. Гэты шматпавярховы будынак для сваёй установы адкупіў ад універсітэта ваяводскі самаўрад. У папярэднім месцы – у камяніцы па вуліцы Кілінскага, побач фарнага касцёла – ужо даўно не хапала месца на кніжныя паліцы. Таму ўжо некалькі гадоў таму Маршалкоўская ўправа ў Беластоку вырашыла пабудаваць для кніжніцы новы вялікі будынак. Былі выдаткаваныя нават немалыя грошы на праект і тэхнічную дакументацыю. Таксама праведзены былі дарагія спецыялістычныя экспертызы, паколькі шматпавярховы гмах да паловы меў быць пад зямлёю. Ваяводскі самаўрад сфінансаваць такую грандыёзную інвестыцыю планаваў з еўрасаюзных фондаў. Але аказалася, што на гэта атрымаць адтуль такія грошы проста немагчыма. Дарэчы, пакупка і кошт прыстасавання ўніверсітэцкага будынка атрымаліся амаль удвая таннейшымі, улічваючы ўжо выдаткаваныя грошы на планаваную інвестыцыю.

Падобная справа была ў выпадку падрыхтоўкі да пабудовы рэгіянальнага аэрапорту, для якога як адзінае магчымае месца – пасля многіх дарагіх розных экспертыз – канчаткова знайшлося за вёскай Тапаляны ў Міхалоўскай гміне. Але і ў гэтым выпадку, аказалася, што грошай з Еўрасаюза на аэрапорт ужо не будзе. Ваяводскі самаўрад два гады таму, як толькі ўпэніўся ў гэтым, выкрэсліў наогул інвестыцыю са сваіх планаў, паколькі іншых грошай на тое прыдбаць аказалася немагчымым. І нічога, што выдаткаваны былі ўжо на гэта нават больш як два мільёны злотых. Такое здараецца – тлумачыў папярэдні маршалак журналістам, якія заўважылі, што гэтыя мільёны пайшлі ўпустую, іх проста выкінулі.

Дарэчы, хаця ўжо даўно было вырашана, што аэрапорту ў Тапалянах, пакуль, не будзе, каштоўная дакументацыя, аднак, апрацоўвалася надалей. Вось толькі нядаўна ў Варшаве закончыліся працы над найважнейшым для такога віду інвестыцыі рапартам уплыву яе на прыроду. Займаўся гэтым нават Адміністрацыйны суд, вымушаны разглядаць пратэсты эколагаў. Але канчаткова згода ёсць і пад Тапалянамі аэрапорт будаваць можна. Абы толькі былі гошы.

Але вяртаюся да травеньскага свята бібліятэкараў у Беластоку. Сёлета мела яно асаблівы, узнёслы характар, бо прыз Сярэбранай ружы атрымаў таксама дырэктар Кніжніцы, Ян Леанчук, у сувязі з адыходам на пенсію. Каб выказаць яму словы прызнання і падзякі, уставілася ў зале даўжэзная чарга прамоўцаў з розных асяроддзяў – чыноўнікі, бібліятэкары, пісьменнікі, прафесары. Былі нават госці з Вільні. У зале, на жаль, не заўважыў я нікога ад нас, беларусаў. Стала мне крыху сумна, бо ж Ян Леанчук на працягу мінулых звыш трыццаці гадоў утрымліваў цесныя сувязі з беларускім асяроддзем на Беласточчыне, найперш з нашымі літаратарамі. Як выдатны польскі пісьменнік, паэт і фельетаніст у сваёй творчасці заклікаў, каб не парываць сваіх каранёў. Таму па душы было яму кантактавацца з аўтарамі з нашага літаб'яднання „Белавежа". Як дырэктар Кніжніцы арганізаваў ім аўтарскія сустрэчы ў рамках „Літаратурных серадаў", дапамагаў выдаваць кніжкі. Супрацоўнічаў таксама з беларускімі літаратарамі з Гродзеншчыны. А ў маладосці на польскую мову пераклаў адну ці дзве беларускія мініяцюры Сakрата Яновіча, г.зв. „сакраткі".

За ўсё гэта падзякаваў я Яну Леанчуку ў сваёй прамове, выказваючы спадзяванне, што будучы на пенсіі і маючы больш часу надалей будзе ўзбагачаць літаратуру сваймі прыгожымі творамі з глыбокім сэнсам. Я нешта з яго творчасці прачытаў. І хаця мабыць не з'яўляюся аўтарытэтным знаўцам літаратуры, то даўно ўжо заўважыў найбольшае, думаю, багацце Леанчуковай творчасці – прыгожую

пальшчызну. Піша ён на мове, праўда, крыху архаічнай, напаўмёртвай і прызабытай. Але параўноўваючы да сённяшняй штучнай нова-мовы з радыё ці тэлебачання, можна яе проста смакаваць. А ўжо ў канфрантацыі з хаатычнай дзіва-мовай, якая залівае мазгі праз інтэрнэт, словы як напрыклад „Жальнік" (загаловак аднаго з паэтычных зборнікаў Яна Леанчука) гэта проста моўны скарб.

Творчасць Яна Леанчука, тыя смакавітыя словы блізкія чамусьці і мне. Дадумваюся таму, што яго родныя Лубнікі пад Заблудавам і мой Востраў пад Крынкамі ад вякоў нічым асабліва не розніліся – ні выглядам і краявідамі навокал, ні менавіта мовай. У іх і ў нас стагоддзямі гудзеў свет жывой простай мовы. Доўгі час нашы продкі былі і аднолькавай уніяцкай яшчэ рэлігіі.

Пабываючы на травеньскім бібліятэкарскім свяце ў Беластоку ўспомніў я, як роўна два гады таму з гэтай жа нагоды Ян Леанчук як дырэктар Кніжніцы завітаў у гмінную бібліятэку ў Міхалове. Я тады яшчэ працаваў дырэктарам Дому культуры ў суседнім Гарадку. У той дзень, недзе ў поўдзень, нечакана з`явіўся ў дзвярах майго кабінета Ян Леанчук з супрацоўніцай. Расказаў мне – цёплымі словамі – пра сустрэчу ў міхалоўскай бібліятэцы і патлумачыў, чаму вяртаючыся вырашыў наведаць яшчэ гарадоцкі дом культуры і гмінную бібліятэку, што размешчана ў тым жа будынку.
– Памалу развітваюся, бо адыходжу неўзабаве на пенсію, – сказаў мне. З той сімпатычнай сустрэчы маю нават на памятку здымак у сваім фотаальбоме.

Ян Леанчук яшчэ тады не ведаў, якія жудасныя падзеі адбыліся ў міхалоўскай бібліятэцы адразу пасля яго ад'езду. Пра гэта вечарам штосьці па тэлефоне расказаў мне Мікалай Грэсь. Усхваляваны і перапалоханы, дрыжачым голасам паведаміў, што тадышні бургамістр звольніў яго з пасады кіраўніка бібліятэкі. Не было гэта чымсьці нечаканым. Грэсь два месяцы раней збунтаваўся і дэманстратыўна зрокся функцыі галоўнага рэдактара гміннай „Газеты Міхалова", якой змест поўнасцю асабіста кантраляваў бургамістр. Быў той жорсткім цэнзарам, дапускаючым выключна тэксты выхваляючыя яго самога або з крытыкай у адрас апанентаў (найчасцей хлуслівай, выдуманай). Бургамістр таксама пісаў – ананімна – артыкулы, каментары і лісты, у якіх сам сябе выхвальваў і аплёўваў тых, хто з ім не пагаджаўся.

Тады – у палове траўня 2014 г. я ўжо быў пераКананы, што міхалоўскі бургамістр сваімі жудаснымі паводзінамі капае сабе яму ў самаўрадніцкай кар'еры. Пацвердзілі хутка гэта восеньскія выбары. Я толькі тады не мог прадбачваць яшчэ, што ў выніку менавіта тых жа падзей займу пасля адказную пасаду ў Міхалоўскай гміне. ■

Tamara Bołdak-Janowska

Jaszcze adzin dzień z majaho życcia. Nastrój: coś do zrobienia. Bardzo chcę, aby osoby pióra miały swoją ceremonię pogrzebową, jak mają żołnierze w Anglii. Tam zawsze wygłaszają na żołnierskim pogrzebie wiersz dla żołnierzy. Zawsze ten sam. Wszedł do kanonu ceremonii. Wiem o tym od Joanny, mieszkającej w Anglii i pracującej na prestiżowej uczelni. Kupiła mieszkanie w Olsztynie, niedaleko nas. Duże, piękne, z widokiem na park i Zamek. Urządziła je ze smakiem artystycznym. Czasem przyjeżdża i rozmawiamy. Joanna przeżyła nieszczęście – nagle zmarł jej brat, a zaraz potem matka. Jest samotna. Jest „tylko" ciocią dla pięciu bratanic. Łączy nas samotność po gwałtownej stracie osób najbliższych. Poza tą stratą moja sa-

motność jest inna. Znika wszystko, co kochałam. Ludzie, język, krajobraz i moje życie. To strata gwałtowna, wcale nie stopniowa. Nie mam dokąd pojechać, aby to odnaleźć w nienaruszonej całości. Mam w tych miejscach szczątki albo zielsko. I nowe popkulturowe domy innych ludzi. Moją samotność umniejsza nasz Czasopis. Bez niego byłabym kompletnie ogołocona ze wszystkiego, co mnie tworzyło. To niesłychanie ważne pismo, jeśli tak łączy ludzi, tak samo samotnych. Jesteśmy samotni, autorzy. Jesteśmy samotni jako resztka, rozmyślająca o losie, a nawet o stanie świata, a to ostatnie przez miejsca nam bliskie, wszak stan świata i nas kaleczy, i nasze miejsca też. R o z m y ś l a j ą c a. Nie jakaś tam, jedna z wielu jakichś tam mniejszości. Wnuków, podobnych do nas, nie będziemy mieli. Obym się myliła. Byłaby to drogocenna pomyłka. Ludzi zdolnych do rozmyślania powinno nosić się na rękach. Znowu ta myśl: człowiek jest psychicznie chorym zwierzęciem. W literaturze czy w polityce dopieszcza zboka – tak się „rozwija".

Joanna od czasu śmierci osób najbliższych żyła w nieustannej żałobie, w rozpaczy. Teraz mówi, że znalazła sposób istnienia – wygłasza mowy pogrzebowe. Te mowy to dla niej twórczość, zgodna z jej stanem, wciąż pełnym rozpaczy. Jej mowy wzruszają do tego stopnia, że nawet nasza Gazeta Olsztyńska opublikowała jedną z nich.

Jestem poruszona. Zaimponowała mi.

Po bracie, znanym lekarzu, pozostała ogromna willa w Stawigudzie. Jedziemy tam. Joanna nadzoruje pracę robotników. Willi brat nie zdążył dokończyć. Trzeba jeszcze tu popracować. Joanna mówi, że być może zorganizuje tu następny Zajazd Do Naraju (Joanno, byłoby wspaniale). Koniecznie chce naszą stałą orkiestrę, Chutar Haradok. Zatem mamy podobne upodobania do kapeli ludowych, tych unikatowych. Denerwuje mnie, kiedy ktoś postkomunistycznie oświadcza: a ja folkloru nie lubię. Dlaczego używam tu słowa „postkomunistycznie"? Bo to komuna obrzydziła folklor, tworząc z niego cepelię. Wtedy folklor oderwał się od żywego źródła, jakim dla niego była wieś. Przestał być autentykiem, kiedy ludzie grają swoje ludowe kawałki, ciesząc się ze słów i melodii, od wieków związanych z ich życiem. Folklor wtedy stał się bez zarzutu teatralny, niemal estradowy. Czyściutki, ładniutki, już niezwiązany z wiejskim życiem. Wyjęty z niego i martwy, choć ładny.

W gazetach nastała moda na mowy pogrzebowe. Rodzina płaci, zamawia. Zwykle są to kiczowate laurki i śmieszą czytelnika. A nie o to chodzi w takich mowach. Mają przecież być takie, aby postronny czytelnik też się wzruszył. A tu czyta i wie, że to nieszczere i tak laurkowe, że właśnie śmieszne. *Nowoprestawlennyj*. Nie musimy go wybielać, aż go poznać nie możemy. Swoje słabostki ma każdy. Tylko bandyci nie powinni mieć mów pogrzebowych. A jak wytłumaczyć dziecku, że bohater to bandyta? – pyta matka, która nie jest wielbicielką Bandery. Gdzie usłyszałam to straszne pytanie? Już nie pamiętam. Tak samo może spytać prawnuk ofiar Rajsa-Burego. Tak samo może spytać każda matka, kiedy trwa wojna domowa, a obie strony gloryfikują swoich bandytów. Takie pytanie matek niestety nie wzbudza trwogi. We mnie wzbudza.

Jak mam opracować ceremonię pogrzebową dla osób pióra?

Taką poza liturgią tego czy tamtego Kościoła. Taką, żeby poza liturgią stała się stałym elementem pogrzebu osób pióra.

Jaki mam stworzyć wiersz na tę okoliczność?

Tolo: Już napisałaś wiersz „Król mowy". I nie trzeba innego. Inna sprawa, że nie każda osoba pióra to król mowy.

Tak. Tylko ma to być wiersz dla obu płci. Musiałabym nieco zmienić ten wiersz, aby łatwo było zamienić „króla mowy" na „królową mowy". To jest myśl. Muszę zajrzeć do tomiku sprzed kilku lat z tym wierszem. Potem.

Rzeczywiście pasowałby „Król mowy" i „Królowa mowy". To nie może być byle co na taką okoliczność. Tylko usunąć z wiersza elementy osobiste. Zrobić z niego sonet. Nie potem, a teraz zajrzę do tomiku. Nie. To wiersz na śmierć Tomasza Orzechowskiego. Zbyt osobisty. Zbyt z Tomaszem związany. Z jego osobą, a nie inną. Tylko tytuł i kilka wersów pasuje. Trzeba go napisać od nowa ze względu na tytuł. Kto kiedy poza mną nazwał człowieka pióra królem mowy? Poza tym w tym wierszu miałam na myśli człowieka jako takiego, władającego mową i pismem, i różniącego się tym od zwierzęcia. Kiedy dopada mnie myśl, a właściwie doznanie, że dziś człowiek stał się chorym psychicznie zwierzęciem, widzę to jak na dłoni. Pisze książki o zbokach i bestiach. Śpiewa, gloryfikując przemoc. Zabija bliźnich jak w amoku, a przedtem podskakuje z uciechy. Gdzie się podział człowiek?

Matko, jakie nędzne wierszyki są omawiane na kanale TVP Kultura! Co wy robicie? Koleżanka omawia kolegę. Jakie bełkotliwe rozmowy! Pusta gadanina. To nigdy nie jest o poezji. Patriarchalnym zwyczajem wymienia się mnóstwo samych męskich nazwisk! Koledzy pomagają kolegom. Koleżanka pomaga stu kolegom kolegów. Drętwe, nudne, nie o poezji. Chała!!! Jeśli rozmawiamy o poezji, to przecież cytujemy ją i to obficie, recytujemy ją, bo to ona ma być bohaterką spotkania, a teksty mają być dla odbiorcy intelektualną i duchową ucztą. I nie sypiemy nazwiskami znajomych facetów, którzy coś tam napisali. Ja tych facetów czytać nie będę. Coś swego przeczytają, a ja widzę, że to drętwy banał albo średniość. Nic nowego. Tego się nie smakuje. Denerwujące. Brak osobowości. Mainstream jest głupi. Bezdennie głupi. To sztuczny twór. Potworek. Rak. Chyba to będę pisać po płotach i murach. Od TVP Kultura zażądam odszkodowania

i zwrotu abonamentu. Napisałam o tej chale na FB. Jak to jest, że na tym kanale mam znakomite filmy, a literatura polska i sposób jej „omawiania” wypada bezdennie głupio?

W GW pojawiają się kuriozalne recenzyjki filmów – z ostrzeżeniem, że to nie dla mainstreamu. Filmy niejednokrotnie okazują się wybitne. Promocja bezguścia jest promocją mainstreamu? Kampanie promocyjne jakichś tam pisarzy wzorowane są na kampaniach wyborczych jakichś tam polityków. Ojczyzna głupieje w sferze kultury i polityki. Panowie, co wy robicie?

Powinniśmy mieć swoją telewizję. My, czasopismowicze. Utworzyłam ten neologizm od tytułu naszego kochanego pisma. Pomyślmy o tym, skoro stworzyliśmy unikatowe pismo i środowisko. Tworzymy centrum kultury. Cenne dla kultury centrum. Skoro tak, to powinniśmy mieć swoją telewizję. A jak to zrobić? Nie lubimy pańskiej łaski. Powinniśmy mieć coś zupełnie innego, niż polityczny propagandowy Biełsat. Ten kanał nie jest dla nas. Kiedy pojawiają się w nim momenty białoruskie, to są propagandą, wielosłowiem o tym, jacy powinniśmy być, abyśmy się stali wzorcowi i wzorowi. Lubimy normalność i prawdziwość faktów. Propagandę czujemy jak wiedźmy i wróże.

Na kanale Biełsat tyle rosyjskich słów w języku białoruskim. Mówimy „chutko”, a nie „bystro”. Mówimy „śpiawać”, a nie „piet’”.

Jesteśmy rozproszeni. Pismo tworzymy w stanie rozproszenia. W takim stanie trudno zorganizować sobie telewizję. Jakieś okienko mniejszościowe w telewizjach nie oddaje naszego potencjału intelektualnego. Już pisałam, i to wielokrotnie, że jesteśmy osobliwą mniejszością, to znaczy jesteśmy agonalnym odpryskiem z WKL, resztką jego głównego narodu. I nie możemy się nigdzie dopasować. A FB nie wystarczy. FB przekształca się w jakieś tam obrazki i jakieś tam notatki. Jednak to na kanale Biełsat od czasu do czasu pojawia się wybitny znakomity film, wolny od tezy, propagandy i pustego wielosłowia. Obejrzeliśmy z Tolem film o Turkach w Niemczech: „Almanya – witajcie w Niemczech”, w reżyserii Yasemin i Nesrina Samderelli. Było w nim wspaniałe poczucie humoru, a to dziś rzadkość w dziele z dziedziny kultury. Turcy postrzegają chrześcijan jak ludożerców. Katolicy mają zwłoki na krzyżu. Wszyscy chrześcijanie jedzą ludzkie ciało i piją ludzką krew. Tak wyglądamy w oczach tureckich dzieci, które nie zetknęły się jeszcze z chrześcijańską kulturą oko w oko i po raz pierwszy stykają się ze zwłokami na krzyżu i sakralnym ludożerstwem. Malec ma sen – zwłoki wyrywają się z krzyża i z zakrwawionymi rękami i kończynami rzucają się na malca, aby go pożreć. W prawosławiu nie ma realistycznych zwłok na krzyżu, ale ciało i krew konsumujemy. Jeśli to przeistoczenie, to wychodzi nam żywa krew i żywe ciało. A więc i my to ludożercy. Tak nas widzą cudze oczy. Cudze oczy uzmysławiają nam, jak przerażające może być to, do czego przywykliśmy, w czym żyjemy od wewnątrz i wydaje się nam, że to piękne. Zderzenie kultur jest uwidocznieniem nas niemal jako zboków ze względu na religię. Oczywiście genialność chrześcijaństwa polega na przeniesieniu sakralnego morderstwa w sferę abstrakcji, ale cudze oczy tego nie widzą. Genialność chrześcijaństwa polega na bezwzględnym zakazie realnego mordowania bliźnich, ale…. Mało jest chrześcijan – twierdził Sokrat. Moje „ale” niech pozostanie zawieszone w powietrzu, choć dodam: chrześcijanie mordują bliźnich. Chrześcijanie mordują chrześcijan. Chrześcijanie pozostają mordercami. Czy to chrześcijanie?

W filmie „Almanya – witajcie w Niemczech” tureckiemu malcowi wydaje się, że kobieta w sukience bez rękawów jest naga. *Janaż hołaja!* – krzyczy z przerażeniem. A jamnika, prowadzonego na smyczy, *jon baczyć jak wielizarnaho pacuka. Jany pacukoŭ wiaduć pa ulicy?* Filmy na kanale Biełsat są świetnie tłumaczone na język białoruski, barwny, żywy. Mamy językową ucztę. Teraz ilekroć widzimy jamnika na smyczy, śmiejemy się. *Jany pacukoŭ wiaduć. O, wielizarny pacuk!*

My z kolei, chrześcijanie, z przerażeniem patrzymy na namordnicze duszące stroje kobiet islamu, na wielożeństwo, na orientalny patriarchalizm, na kamienowanie i zarzynanie kobiet z byle powodu. Komputerze, nie poprawiaj mi słowa „namordnicze”.

A bohaterowie filmu „Almanya” są sympatyczni, niemal wzruszający, czy to kobiety, czy mężczyźni. Mają poczucie humoru i autoironii. Film jednak jest zbyt lekki. Lekkość była reżyserskim wyborem. Celem było ukazanie zetknięcia się kultur oczami dziecka.

Jak bardzo nie czujemy własnej śmieszności, tkwiąc w stanie nadętym i śmiertelnie poważnym, wyjaśnię na innym przykładzie.

Szto z majeju karalewaju mowy i z hetym karalom? Mo napisać hety wiersz na prastoj mowie? Tolki dla swaich królaŭ i królowych? My hawaryli: król i królowa, a nie pa rusku: karol i karalewa. Chto by hawaryŭ hety wiersz dla nas? Ja mahu. A tak ta majam tolki panichidu. Tolki? Heta mało? Mało. Dla karala/króla i karalewy/królowaj mowy – heta mało.

Kali sztoś piszu na prastoj mowie, ni mahu dakończyć, bo ni chwataje słoŭ – znoŭ heta sytuacja . Ja wyszła z domu u siem let i stała hawaryć pa polsku. Daleko da szkoły było. I ja żyła u dziadźki u Zubkach, brata mamy. Da domu ja nikoli ni wiarnułasa. Najhorsz było u liceum. Mużyki czaplalisa. Katoliki czaplalisa. Bolsz czym paławina majej radni heta katoliki. I jany czaplalisa małodzieńkaj dziaŭczyny. Źmianiała kwatery, kab było u prawasłaŭnych. Hetyja mużyki, dziadźki, ni leźli z rukami pad spadnicu. Mieli żonki i im chwatało. Razpuszczanaja mużczynskaja jurliwaść. Adno adzin prawasłaŭny dziadźko

taki byŭ, ale na wioscy. Da minie ni czaplaŭsa. Czaplaŭsa da paŭsirotaŭ kuzynkaŭ. Paŭsirota, znaczyć niczyja, i możno.

Adzin prawasłaŭny białastocki dziadźko skazaŭ: ja ni budu cibie wykarystowywać, bo ty by płakała. Naszyja mużyki ni takija znoŭ jabaki, kab ich ni szanawać. Durny jabaka zdarycca u nas adzin na tysiaczu abo i na sto tysiacz. Skul ich braŭ tysiaczami Sakrat? I ustanaŭliwaŭ naszaho takoho mużyka, byccam my mieli tolki takich? Naszyje mużyki bolsz delikatnyja ad naszych babaŭ.

Mieńsz delikatnyje naszyje mużyki maciuhalisa, i u poli na kaniej, i na padworku na rowar abo wiadro, bo rowar papsuŭsa, a wiadro razpałasa, a koń ni tak zairżaŭ. U naszaj chaci ni było możno maciuhacca. Chto pryszoŭ i maciuhauŭsa, taho maci ni szczytała czaławiekam i wyhaniała z chaty. Chata heta było światoje miesco. My ni żyli u wioscy, a u kaszarcy – heta uże apisywała. Prastuju mowu ja czuła tady, kali chtoś da nas prychodziŭ, i u szkoli na przerwach. Baćki hawaryli na prastoj mowie, ale heta była razmowa dźwiuch asobaŭ. Mowa maich baćkoŭ była takaja, jak u Zubkach, bolsz trasiankawaja ad toj, na jakoj razmaŭlali u Gabiatach. Baćko hałoŭnym czynam hawaryŭ pa polsku i biez przerwy jeździŭ u swaju Warszawu. I ryżyki tam waziŭ. I kuplaŭ mnie u Warszawi sukienki i boty. I znajomstwa mieŭ uwiaździe. Ja takoho znajomstwa ni maju i ni budu mieć. I ja biadniejsza ad maich baćkoŭ, a jaszcze bolsz ad dziedaŭ. Dziedy byli bahatszyje ad baćkoŭ. Baćko mieŭ znajomstwo u pahranicznikaŭ, jakija jamu pazwalali ławić rybu u Świsłaczy, kali zachacieŭ. My mieli łodku. Hetu łodku chtoś nam u nacze parubaŭ. Patom mieli druhuju łodku, i jaje chtoś parubaŭ, i znoŭ u nacze. Bolsz łodak baćko uże ni chacieŭ. Hetyja łodki rabiŭ jamu jaho brat, stolar. Reczka była tady szyrokaja i poŭnaja ryby. Kali ja u joj kupałasa, ryby husto krucilisa kala nahi.

Ci ja dobro piszu na prastoj mowie i polskimi literami? Piszu słowy, jakije pamiataju i kachanymi literami. I tamu, szto chaczu, kab Tolo minie zrazumieŭ. Dwa razy zabiwali biełaruskuju mowu. U Polszczy i u carskaj Maskwie. U caroŭ biełaruskaja mowa była zabaroniena. Pomnim? Astałasa prastaja mowa u wioskach. Treci raz zabiwali biełaruskuju mowu u Łukaszenki. Tak na paławinu zabiwali, zraŭniaŭszy z ruskaju. Astałasa jak prastaja mowa. Astałasa?

U starszych ludziej astałasa. I jany hetu mowu woźmiuć z saboju u mahiłku. Tak budzia?

My jaszcze czuli, jak naszy baćki haworać pa prostu. Naszyja dzieci uże ni czuli, jak my haworym pa prostu. Tolki ad czasu da czasu pradzirałasa jakajaś zabaŭlanka ci kałychanka. Mało.

Tak samo było u Niemcaŭ u Prusach. U hetych, jakija astalisa u Olsztyni. Znaju, bo czuła i baczyła. Adna na sto babulauŭ nauczyła unukaŭ hawaryć pa niamiecku. I za heta unuki kachajuć swaich babulaŭ. Nima takoho kachannia u nas. I nima takich babulaŭ. ■

Іаанна Чабан

Прывітанне, таварышчы. – Здраствуйце, таварышч Чабан, – кланяецца на школьным калідоры на некалькі головаў вышэйшы за мяне гімназіст. Памячаю кароткі, здзіўлена-засаромлены позірк якраз праходзіўшай міма русіцысткі. Яе, мабыць, ніхто так не вітае, прынамсі на школьным калідоры. Сцэнарый паўтараецца на чарговым перапынку. Да двухметроўца далучаецца харок напалову меншых гімназістаў. Робіцца малапрыемна, шчыра кажучы, зусім непрыемна.

Урок англійскай мовы пачынаецца. Перш чым перайсці да асноўной тэмы краную справу «рускага таварышча».

– Чаму гаворыце да мяне паруску а не, для прыкладу, па-беларуску?– кідаю шаблю разгойданай моладзі. Аказваецца, хлопчукі зусім несвядомыя розніцы паміж

гэтымі дзвюма мовамі. «Здраствуюць» таму, што бачылі мяне ў беларускамоўных фільмах пра Крынкі, якія круцілі мы, свайго часу, з Томкам Вісьнеўскім. Дарэчы, што іх зматывавала аглядаць такое амбітнае кіно?

– А скуль узяўся таварышч? – не скрываю шчырага зацікаўлення. У зале цішыня.

– Як гэта магчыма што вы зусім не абражаецеся? – здзіўляецца раптам адзіны адважны двухметровец, які хоча каб звярталіся да яго не па прозвішчы а проста Куба. Прыходжу да думкі, што апошняя літара «а» адназначна асацыюецца з Масквой, той жа Варшавай але напэўна не з Рымам, Шчэцінам ці тым жа Беластокам. Затое «таварышча» – не па-савецку але па-мойму можна прыпісаць толькі мужчынам. «Мужчынскі» па гучанні падобны да «мужны». Бывае што толькі па гучанні. Ці гэтыя хлопчукі бачаць у мяне мужнасць, ці толькі мае штодзённыя, часам на два размеры завялікія джынсы, вайскова-зялёныя курткі і старыя, чорныя мартэнсы. Нехта з іх, быццам у жартах, дашукаўся ў мяне праблемы з ідэнтыфікацыяй полу? Як найбольш слушная заўвага, абражацца немагчыма. І здаецца гэтая з'ява дзейнічае ў два бакі. Быццам у чэшскім фільме майго дзяцінства «Нікога няма дома». Хлопец залазіць пад плед каб не бачыць бацькоў, падумаўшы што такім чынам і яны яго не ўбачаць. Падросткі – выдатныя псіхолагі, маланкава вылавілі ў мяне адсутнасць стандартных нормаў і меж неабходных для вызначэння чалавечага полу. Здаецца, вельмі іх гэта кранае, толькі неяк не хапае адвагі, каб пра такія справы шчыра за мной пагаварыць.

– Ці можаце сказаць нешта па-беларуску? – просяць з непрыхаваным і несур'ёзным энтузіязмам. – Давайце з дзвюх гадзін ангельскай мовы выдзялім адну на беларускую, – прапануюць. Нехта пытаецца, на колькіх мовах размаўляю і ці ведаю таксама польскую. Тут находзяць на мяне яшчэ большая збянтэжанасць і хваляванне. Значыць, гэтыя вучні не ўсведамляюць сабе не толькі беларускай, але таксама польскай мовы.

Усё-такі, час на разважанні канчаецца. Вяртаемся да прыпісанага школьнай праграмай навучання ангельшчыны.

А на калідоры зноў турбуюць. Патрабуюць беларушчыны. Пачынаю з найбольш мілагучных «прывітанне», «калі ласка» і «да пабачэння». Звяртаю ўвагу на правільнае маўленне. Паўтараюць натуральна, беспраблемна і беспамылкова. Далейшую адукацыю раю развіваць з дапамогай дзядоў і бабуляў. Надзвычай ажыўленае «прывітанне» гучыць цяпер замест былога «здраствуйце», амаль на кожным перапынку, прытым па некалькі разоў, з дабаўкай жартаўлівых усмешак. І зноў мне няёмка. Сарамлівая, простая-прасцяцкая мова. Сорам перaказваны мясцовымі з пакалення ў пакаленне. А ў мяне яшчэ страх, што пра калідорныя ўрокі данясуць да бургамістра, а затым з працы выкінуць... Ізноў, быццам Надзя Саўчанка, пайду на галадоўку. Толькі з такой розніцай, што яна галадала з выбару, а я буду галадаць з мусу.

– Гэтае «прывітанне» атрымліваецца ў вас выдатна, – хвалю шкаляроў. – Не можа быць інакш, яно ж у вашых генах сядзіць.

На перапынкавым дзяжурстве на калідоры пад бібліятэкай традыцыйна акружае мяне статак вышэйшых і меншых на некалькі галоваў, разгайданых хлапчукоў.

– А мы толькі што вершыка ў бібліятэцы прадэкламавалі, – хваляцца радасна.

– Ну, тады прадэкламуйце і мне, – прапаную.

Чую вульгарную рыфмаванку пра ўцекачоў. Расчароўваю іх сваім непераможным супрацівам. Не разумеюць таксама майго пачуцця адказнасці за іх выхаванне.

– Я вас любіў, але ўжо не буду, – прызнаецца пакрыўджаны двухметровец.

– Гэта зусім не мае для мяне ніякага значэння, – тлумачу. – Я тут не для таго, каб мне любілі, але каб ад мяне вучыліся, карысталіся досведам майго даўжэйшага за тваё жыцця.

Чарговы ўрок зноў пачынаецца тэмай шматмоўя.

– Мне нешта падказвае, што вы жартуеце сабе з гэтай беларускай мовы. Значыць, вы смяецеся з саміх сябе. Ну, тады, калі вы самі сябе не шануеце, так і іншых не будзеце шанаваць, а значыць, што і вас шанаваць ніхто не будзе.

Вочы сарамліва спускаюцца недзе пад парты. Добры знак. Вяртаюся да ангельшчыны.

У настаўніцкім пакоі бачу кніжку энцыклапедычнага памеру пад загалоўкам «Я грамадзянін Беларусі». Ніжэй такі ж загаловак, толькі на рускай мове.

– Што гэта такое? – цікаўлюся.

Уладальніца кніжкі катэгарычна бароніць доступу да публікацыі. Тлумачыць, што гэта для яе зусім непатрэбная памятка з сустрэчы мясцовых школьнікаў з беларускімі аднакласнікамі.

– Можа, тады аддаць гэту кніжку ў бібліятэку? – зноў працягваю руку ў напрамку кніжкі і напатыкаю тое ж супраціўленне.

– Няма такой патрэбы. Нашы вучні не чытаюць па-беларуску, – цвёрда тлумачыць уладальніца кніжкі.

У пакой уваходзіць русіцыстка. Цяпер жанчыны разам гартаюць старонкі і захапляюцца зместам. Адна падпарадкоўваецца ўнушэнням другой. Здымкі з дзяржаўных мерапрыемстваў, сучасныя фабрыкі, спартыўныя комплексы, калектывы ў стылізаваных на нацыянальныя вопратках выдатна дапамогуць у навучанні рускага «языка».

Нявыказанае стала выказаным. На калідоры чую толькі польскае «дзень добры». Ужо без сарамлівай усмешкі, з сапраўднай сімпатыяй і ветлівасцю. ■

Minął miesiąc

W regionie. 25 kwietnia Rada Miasta Białegostoku, głosami radnych PiS oraz Komitetu Truskolaskiego zdecydowała, że od nowego roku przestanie istnieć Centrum Ludwika Zamenhofa. Zostanie ono dołączone do Białostockiego Ośrodka Kultury. Zdaniem władz miasta, fuzja CLZ i BOK ma przynieść rocznie pół miliona złotych oszczędności. Przeciw tej decyzji głosowali radni PO i SLD. Dezaprobatę dla działania władz na facebookowym profilu w ciągu kilku dni wyraziło blisko dwa tysiące białostoczan. Centrum Ludwika Zamenhofa powstało w 2009 r., a jednym z głównych celów jego działalności jest promowanie wielokulturowości Białegostoku i postaw tolerancji. *Czyt. str. 10.*

Podlaskie na Nowym Szlaku Jedwabnym?

30 kwietnia w województwie podlaskim przebywała z wizytą roboczą delegacja obwodu grodzieńskiego na czele z gubernatorem Władimirem Krawcowem. Goście odwiedzili najpierw polsko-białoruskie przejście graniczne Białowieża – Piererow, a następnie wodne przejście graniczne na Kanale Augustowskim Rudawka – Lesnaja. Władze województwa chcą zacieśnić współpracę z Białorusią w celach nie tylko turystycznych, ale przede wszystkim gospodarczych. Aby to się powiodło, potrzebne są przede wszystkim nowe przejścia graniczne oraz doinwestowanie istniejących.

Już zapadła decyzja o budowie nowego mostu na Świsłoczy na przejściu Bobrowniki – Brzostowica. Władze województwa wraz z lokalnymi samorządami starają się o uruchomienie w regionie dwóch nowych osobowych przejść granicznych Lipszczany (gmina Nowy Dwór) – Sofijowo i Koterka (gmina Mielnik) – Wysokoje.

W kwietniu delegacja samorządu województwa i podlaskich przedsiębiorców przebywała z wizytą w Mińsku, gdzie doszło do spotkania z dyplomatami i przedsiębiorcami z Chin, inwestującymi na Białorusi. Po zapoznaniu się z przebiegiem wizyty marszałek Jerzy Leszczyński powołał grupę roboczą w celu budowy na terenie województwa infrastruktury kolejowej, drogowej i granicznej z perspektywą włączenia regionu w tworzony przez Chiny Nowy Jedwabny Szlak. Będzie on prawdopodobnie przecinał granicę w Kuźnicy.

W dniach 2-3 maja w Zwierkach k. Zabłudowa odbyły się doroczne uroczystości ku czci Świętego Męczennika Dzieciątka Gabriela – patrona dzieci i młodzieży prawosławnej. Tradycyjnie z Białegostoku wyruszyła piesza pielgrzymka, licząca około 350 osób. Głównym uroczystościom w Zwierkach przewodniczył arcybiskup Jakub, ordynariusz diecezji białostocko-gdańskiej.

Od 4 maja nowym dyrektorem Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku została Jolanta Gadek, była prezes Radia Białystok, wcześniej rzeczniczka wojewody, w czasach gdy był nim obecny wicemarszałek Maciej Żywno, i przez wiele lat dziennikarka Gazety Współczesnej. Zarząd Województwa Podlaskiego przyjął w tej sprawie stosowną uchwałę. Nowa dyrektor będzie pełnić tę funkcję do 3 maja 2021 r. Dotychczasowy dyrektor Książnicy, znany podlaski poeta Jan Leończuk, odszedł na emeryturę.

Радыё Рацыя

3 траўня ў Супрасльскай акадэміі адкылася выства – пад назвай „Дом” – мастацкіх прац Маргарыты Дзмітрук, мастачкі родам з Бельска-Падляшскага, якая працуе цяпер прафесарам на кафедры графікі Акадэміі мастацтваў у Варшаве.

6 maja w auli Uniwersytetu w Białymstoku wystąpili ze wspólnym koncertem zespół Czeremszyna oraz Todar, czyli Źmicier Wajciuszkiewicz. Podczas „Muzycznej Kolacji na Świerkach” można było posłuchać indywidualnych kompozycji i interpretacji białoruskiego artysty, w tym na przykład piosenek Jaromira Nohawicy, a także wspólnego projektu Czeremszyny i Todara pod nazwą „Co na sercu...”.

W dniach 7-8 maja w Supraślu odbył się 7. Międzynarodowy Festiwal Cerkiewnego Dzwonienia „Ob-

Фота Мацея Халадоўскага

Festiwal cerkiewnego dzwonienia w Supraślu odbył się w tym roku już po raz siódmy

wieszcza, wychwala, nawołuje”. W sumie w konkursie wzięły udział 23 osoby z kraju i zagranicy – Białorusi, Rosji i Niemiec, które zagrały na XVIII-wiecznej dzwonnicy, znajdującej się w bramie wejściowej Prawosławnego Monasteru Zwiastowania Najświętszej Marii Panny w Supraślu. Rywalizowano w trzech kategoriach – najbardziej prestiżowej mistrzowskiej (masters), otwartej (open) oraz młodzieżowej. W kategorii masters pierwszą nagrodę zdobyła Hanna Padradczyk z Mińska w Białorusi, w open – Uładzisłau Kawalenka z Mińska, w grupie młodzieżowej – Tomasz Wasiluk z Supraśla. Organizatorami festiwalu są Akademia Supraska i Muzeum Ikon.

9 maja, w rocznicę zakończenia II wojny światowej, na cmentarzu miejskim w Białymstoku na kwaterze poległych żołnierzy radzieckich została odprawiona panichida i złożono kwiaty.

W dniach 9-14 maja odbył się jubileuszowy XXXV Międzynarodowy Festiwal Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej w Hajnówce. W hajnowskim soborze przed publicznością i jury pod przewodnictwem o. mitrata Leoncjusza Tofiluka zaprezentowało się 29 chórów z Polski i zagranicy. Grand Prix Festiwalu zdobył Akademicki Chór Studentów Charkowskiej Państwowej Akademii Kultury. Nagrody i wyróżnienia przyznano też w wielu innych kategoriach – chórów

Zawężana wielokulturowość

Białostoccy radni PO podnieśli larum przeciwko marginalizacji utworzonego siedem lat temu Centrum Ludwika Zamenhofa poprzez włączenie go w struktury Białostockiego Ośrodka Kultury. W dyskusjach na sesji rady miasta oraz w internecie przytaczano koronny argument, iż decydenci strzelają sobie w stopę, gdyż pomniejszają znaczenie wielokulturowości i postaw tolerancji. Właśnie te wartości, mające tak wielkie znaczenie we współczesnym świecie, przyświecały powołaniu w Białymstoku centrum z symbolicznym patronatem urodzonego w tym mieście słynnego przedstawiciela dominującej tu niegdyś społeczności żydowskiej, twórcy języka esperanto. Ale problem nie leży wcale w organizacyjnej zmianie funkcjonowania placówki, ale w braku świadomości czym w rzeczy samej jest ta wielokulturowość, do promowania której została ona utworzona.

Białystok i cały region Podlasia słynie w kraju i za granicą z tego, że od wieków stykają się tu różne religie, tradycje i kultury wielu narodów. Ale po pierwsze, dziś należy mówić o tym raczej w czasie przeszłym, gdyż zdecydowanie już dominują polskość i katolickość, mimo że niekiedy jeszcze świeżej daty. Po drugie, wciąż niedoceniany i marginalizowany jest najliczniejszy komponent obecnej wielokulturowości, czyli prawosławie i nasza białoruska mniejszość. Te główne i największe dziś bogactwa wrzuca się do jednego wielokulturowego worka z tatarską egzotyką w Kruszynianach, muzealną synagogą w Tykocinie i śpiewami cygańskimi. Natomiast tolerancję postrzega się niemal wyłącznie przez pryzmat stosunku do nowych, nielicznych mieszkańców Białegostoku i regionu o innym kolorze skóry tudzież przejawy antysemityzmu, choć społeczności żydowskiej od dawna prawie już tu nie ma.

Nasza mniejszość, dominująca jeszcze do niedawna na znacznej połaci regionu, wciąż odgrywa największą rolę w owej wielokulturowej mozaice, ale ta kultura jest jakby ukrywana i promowana trochę od niechcenia. Ale mimo tych niezrozumiałych kompleksów i tak Białostocczyzna w oczach turystów z kraju i zagranicy wyróżnia się bogactwem przede wszystkim prawosławia i tym samym białoruskości. Świadczy o tym chociażby gwałtownie rosnąca popularność szlaku, znaczonego podlaskimi cerkwiami. Autobusowe, samochodowe bądź rowerowe wycieczki, jadąc z Białegostoku, odwiedzają supraski monaster oraz cerkwie w pasie gmin przygranicznych od Sokółki po Białowieżę, Świętą Górę Grabarkę i Siemiatycze. (**jc**)

parafialnych wiejskich, chórów parafialnych miejskich, chórów dziecięco-młodzieżowych, chórów akademickich oraz chórów innych. Organizatorem festiwalu jest Społeczny Komitet Organizacyjny oraz Stowarzyszenie „Miłośnicy Muzyki Cerkiewnej”, powołany przez prawosławnego metropolitę warszawskiego i całej Polski Sawę.

W dniach 13-15 maja kilkuset młodych ludzi wzięło udział w 37. Ogólnopolskiej Pielgrzymce Młodzieży Prawosławnej na Świętą Górę Grabarka. Jej organizatorem jest Bractwo Młodzieży Prawosławnej w Polsce.

Радыё Рацыя

7 траўня 2016 г. Абыход поля ў вёсцы Курашава ў Чыжоўскай гміне ў рамках сёлетняга фестывалю „Там па маёвуй росі”, зладжнага Музеем Малой айчыны ў Студзіводах. Падобныя карагоды ў наступны дзень прайшлі таксама ў чатырох вёсках у Мілейчыцкай гміне. *Гл. стар. 27-30*

17 maja Prokuratura Rejonowa Białystok-Południe wszczęła dochodzenie w sprawie obchodów 82. rocznicy powstania ONR, zorganizowanych przed miesiącem w Białymstoku. Jak poinformował szef tej prokuratury Wojciech Zalesko, decyzja o wszczęciu dochodzenia została podjęta w celu sprawdzenia, czy doszło do propagowania faszyzmu lub znieważenia na tle narodowościowym czy wyznaniowym. Przypomnijmy, że 16 kwietnia w Białymstoku odbył się marsz ONR, podczas którego wznoszono nacjonalistyczne, radykalne hasła, zaś w klubie studenckim Politechniki Białostockiej odbył się koncert zespołu propagującego treści faszystowskie i rasistowskie.

W dniach 17-22 maja odbył się 35. Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej „Hajnówka 2016” w Białymstoku. Wzięło w nim udział ponad trzydzieści chórów amatorskich i zawodowych z szesnastu krajów, m.in. z Polski, Łotwy, Macedonii, Słowacji, Białorusi, Bułgarii i Rosji, a nawet Zjednoczonych Emiratów Arabskich czy Australii. Międzynarodowe jury przyznało nagrody w pięciu kategoriach – chórów parafialnych (I miejsce

Радыё Рацыя

Пры Музеі малой бацькаўшчыны ў Студзіводах – квартале горада Бельск-Падляшскі адкрылася Бібліятэка імя айца Рыгора Сасны. Па ініцыятыве дырэктара музея Дарафея Фіёніка знайшліся ў ёй кніжныя выданні з калекцыі памерлага на пачатку гэтага года святара – беларусіста і краязнаўцы, таксама царкоўнае аблачэнне ды яго друкарская машынка.

iSokolka.pl

15 траўня ў Дуброве-Беластоцкай прайшлі IV Сустрэчы з беларускай культурай. У зале мясцовага Гміннага асяродка культуры выступілі гурты з Нарвы, Макаўкі (на здымку), Грабянёў і Гродна.

Юбілей „беларускага” прадшколля

25 траўня Самаўрадавае прадшколле н-р 14 у Беластоку святкавала юбілей 65-годдзя свайго існавання. Сёння гэты дзіцячы садок карыстаецца вялікай папулярнасцю з увагі на тое, што ад 1995 г. існуюць тут групы з беларускай мовай, у якіх дзеткі пазнаюць культуру сваіх дзядоў і прадзедаў, вывучаюць беларускія песні, ставяць сцэнкі і спектаклі на беларускай мове.

З нагоды юбілею сустрэліся выпускнікі, былыя і цяперашнія настаўнікі, бацькі. Прысутныя былі таксама праваслаўныя святары з архіепіскапам Якубам, прадстаўнікі магістрата, беластоцкі радны Славамір Назарук, прадстаўнікі беларускіх арганізацый ды дырэктар Культурнага цэнтра Беларусі ў Варшаве Міхал Рыбакоў.

zajął chór diecezji australijsko-nowozelandzkiej z Sydney), amatorskich świeckich (zwyciężył chór Politechniki Gdańskiej) i dziecięco-młodzieżowych (nagrodzony rosyjski chór Radost z Moskwy), chórów uczelni muzycznych (najlepszym okazał się chór Rosyjskiej Akademii Muzyki im. Gniesinych z Moskwy); w uważanej za najbardziej prestiżową – kategorii chórów zawodowych – pierwszą nagrodę jurorzy przyznali również artystom z Moskwy – Państwowemu Akademickiemu Kameralnemu Chórowi. Organizatorem festiwalu jest Fundacja „Muzyka Cerkiewna”.

W dniach 18-22 maja odbyły się 31. Dni Sztuki Współczesnej w Białymstoku. Wzięło w nich udział ponad 130 twórców z Polski i zagranicy – Białorusi, Rumunii, Wielkiej Brytanii i Francji. Przygotowali oni ponad 20 wydarzeń – przedstawień te-

Радыё Рацыя

22 траўня Асяродак Шчыты ў Шчытах-Дзенцялове і Гмінны асяродак культуры ў Орлі сарганізавалі трэці ўжо раз фэст „Маёвыя сустрэчы ў Шчытах”. Выступілі калектывы рознага ўзросту – дзіцячыя, моладзевыя і дарослыя фальклорныя калектывы. Удзельнікі фэсту маглі таксама пакаштаваць традыцыйныя стравы.

У 71. угодкі злачынства

22 траўня на месцы збуранай у 1915 г. царквы св. Юрыя ў вёсцы Патока ў Міхалоўскай гміне другі ўжо раз сабраліся былыя і цяперашнія жыхары з настаяцелем прыхода ў Тапалянах а. Славамірам Тафілюком, каб ушанаваць ахвяры жудаснага злачынства ў яго 71-ыя ўгодкі. 22 траўня 1945 г. уся вёска была спалена атрадам польскага ўзброенага падполля. Сабраныя памаліліся за душы бязвінна тады загінулых жыхароў і вырашылі пабудаваць на месцы царквы каплічку ў іх памяць.

Фота Юркі Хмялеўскага

13 maja uroczyście, z życzeniami i wiązankami kwiatów, pożegnano odchodzącego na emeryturę dyrektora Książnicy Podlaskiej, Jana Leończuka. Obok następczyni, Jolanta Gadek, która wygrała konkurs na to stanowisko

atralnych, koncertów, wystaw, pokazów filmowych, warsztatów i spotkań. Białoruś reprezentował Korniag Theatre, który wystawił spektakl „The Latent Man", opowiadający o fobiach dotyczących płci biologicznej i kulturowej, frustracjach seksualnych, kryzysie męskości i tradycyjnym obrazie „prawdziwego mężczyzny". Organizatorem DSW jest Białostocki Ośrodek Kultury.

24 maja w Podlaskim Urzędzie Wojewódzkim w Białymstoku odbył się IX Festiwal Kultur. Organizuje go białostocka Szkoła Podstawowa nr 12 im. Zygmunta Glogera. Podczas tegorocznej edycji wystąpiły dziecięce i młodzieżowe zespoły, pokazujące kultury polską, białoruską, ukraińską, żydowską, tatarską i czeczeńską. Podczas imprezy rozstrzygnięto także konkurs plastyczny dla uczniów klas I-III i literacki dla klas IV-VI pod hasłem „Inni, a jednak tacy sami".

Idea uruchomienia tzw. pociągu weekendowego Białystok-Waliły stanęła pod znakiem zapytania. Po wycofaniu się gminy Gródek z partycypacji w kosztach, województwo nie widzi możliwości finansowania kursów kolejowych do Walił w większym stopniu, niż 50 procent. Mimo, że radni gminy Michałowo zgodzili się wyłożenie z własnego budżetu 25 tys. zł na wspomniany cel, do finalizacji projektu brakuje 23 tys. zł. Nadzieja w PKP Polskie Linie Kolejowe i obniżeniu przez nie kosztów uruchomienia linii.

Z danych Podlaskiego Oddziału Straży Granicznej wynika, że ponad 4,7 tys. osób skorzystało w 2015 r. z możliwości bezwizowego wyjazdu do białoruskiej części Puszczy Białowieskiej Od 12 czerwca 2015 r. czynne jest przejście dla pieszych i rowerzystów Białowieża-Piererow. By dostać się na białoruską stronę Puszczy Białowieskiej trzeba mieć ważny paszport lub inny równoważny dokument oraz dokument zezwalający na zwiedzanie parku narodowego, który jest wydawany na 72 godziny. Wspomniane przejście graniczne od 1 kwietnia do 30 września działa w godzinach 8.00-20.00, a w pozostałe miesiące od 8.00 do 18.00.

W kraju. 13 maja w poznańskiej galerii „Ego" otwarto wystawę Leona Tarasewicza „Światło obrazów". Zaprezentowane tam prace to tzw. light-

Nasza autorka odznaczona Medalem Gloria Artis

21 maja na Stadionie Narodowym w Warszawie podczas 7. Warszawskich Targów Książki zasłużonym pisarzom ze Stowarzyszenia Pisarzy Polskich zostały wręczone Medale Gloria Artis. Wśród tegorocznych laureatów znalazła się współpracująca z Cz olsztyńska pisarka Tamara Bołdak-Janowska. *Шчыра і сардэчна віншуем узнагароды!*

Podczas Warszawskich Targów Książki ogłoszono też listę dwudziestu książek nominowanych do tegorocznej edycji Nagrody Literackiej Nike. Znalazł się na niej reportaż Marcina Kąckiego „Białystok. Biała siła, czarna pamięć". Książka ta, w której autor opisał przykłady trudnych relacji polsko-białoruskich i polsko-żydowskich, stała się kanwą spektaklu, wystawianego od kwietnia w Teatrze Dramatycznym w Białymstoku. Jeszcze przed premierem został on oprotestowany przez białostockie środowiska prawicowe.

Siedmiu finalistów Nike poznamy we wrześniu zaś werdykt jury zostanie ogłoszony w pierwszą niedzielę października.

boxy – wykonane z jedno- lub wielokolorowej pleksi, umieszczone na ścianach sal wystawowych.

Białoruskie książki można znaleźć w multimedialnej bibliotece dla dzieci i młodzieży Nautilus – donosi Biełsat. Każdy chętny może ofiarować jej nie tylko książki, ale również nagrania z białoruską muzyką i filmy. Obecnie w kolekcji znajduje się 15 książek. W Warszawie mieszka kilkadziesiąt białoruskich rodzin, które są zainteresowane tym, aby ich dzieci znały i doskonaliły język ojczysty. Książkowa inicjatywa obejmuje również spotkania czytelników. Inicjatorem projektu jest Uładź Michniewicz.

Od 1 czerwca zmienią się w Polsce zasady dotyczące systemu Tax Free. Zgodnie z nowym rozporządzeniem ministra finansów podróżny spoza Unii Europejskiej (a więc i obywatel Białorusi) powinien zrobić w Polsce zakupy na sumę co najmniej 300 zł, aby móc otrzymać na granicy zwrot podatku VAT. Obecnie minimalna kwota wynosi 200 zł.

W Republice Białoruś. 26 kwietnia około tysiąca osób wzięło udział w tradycyjnym marszu opozycji i środowisk niezależnych, który przeszedł ulicami Mińska w 30. rocznicę katastrofy czarnobylskiej. Uczestnicy marszu, zwanego Czarnobylskim Szlakiem, nieśli historyczne biało-czerwono-białe flagi Białorusi, godła Pogoni, flagi Unii Europejskiej. Minutą ciszy uczczono ofiary katastrofy. Pojawiły się też transparenty, protestujące przeciw budowie elektrowni atomowej pod Ostrowcem przy granicy z Litwą. Czarnobylski Szlak jest doroczną akcją, organizowaną przez opozycję i środowiska niezależne w rocznicę katastrofy w Czarnobylu.

Wybory parlamentarne w Białorusi odbędą się 11 września – ogłosiła 27 kwietnia szefowa Centralnej Komisji Wyborczej, Lidzija Jarmoszyna. Jak zapowiedział prezydent Aleksander Łukaszenka, „wyrażenie woli narodu powinno odbyć się w absolutnie demokratycznej i spokojnej atmosferze”.

Фота: @MaladyFront

Чарнобыльскі шлях 2016 у Мінску

Polak oskarżony o szpiegostwo z Białorusią w tle

W drugiej połowie maja ogólnopolskie media doniosły o zatrzymaniu przez Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego Mateusza Piskorskiego, lidera powstałej na początku ub.r. prorosyjskiej partii Zmiana. Prokuratura Krajowa poinformowała, że jest on podejrzany o szpiegostwo na rzecz Rosji. Decyzją sądu został czasowo aresztowany.

Według śledczych Piskorski wiele razy spotykał się operacyjnie z przedstawicielami rosyjskich organizacji pozarządowych, którzy w rzeczywistości byli współpracownikami służb wywiadowczych. Podczas tych spotkań miał przyjmować płatne zlecenia w ramach „zadań operacyjnych w zakresie wojny informacyjnej prowadzonej przez Federację Rosyjską celem propagowania tez zbieżnych z interesami Rosji”. Są podejrzenia, iż partia Zmiana oraz związane z nią stowarzyszenia, zajmujące się także Białorusią i Ukrainą, mogły być kontrolowane i finansowane przez rosyjskie służby.

Niespełna czterdziestoletni dziś Mateusz Piskorski pochodzi ze Szczecina, z wykształcenia jest politologiem. Jako pracownik naukowy szczecińskiego uniwersytetu w 2002 r. rozpoczął działalność polityczną w Samoobronie Andrzeja Leppera, wiążąc się z mocnym w tej partii nurtem prorosyjskim. Z listy tej partii dostał się w 2005 r. do Sejmu.

Po upadku Samoobrony Piskorski nadal rozwijał kontakty polityczne, a także gospodarcze, za wschodnią granicą. Od piętnastu lat żywo interesował się także Białorusią, otwarcie popierając rządy Aleksandra Łukaszenki. Był obserwatorem nieuznawanych przez Polskę i kraje zachodnie kolejnych wyborów prezydenckich w Białorusi. Przed kamerami białoruskiej telewizji oznajmiał, iż „nie wystąpiły żadne dające się zauważyć nieprawidłowości”.

Na założycielski zjazd Zmiany nie omieszkał zaprosić także znajomych z Białorusi. Osobiście w Mińsku wręczył zaproszenia przewodniczącemu nieuznawanego przez Warszawę Związku Polaków na Białorusi, a także przebywającemu w Białoruskie stolicy ministrowi spraw zagranicznych tzw. Donieckiej Republiki Ludowej. Nie zostali oni jednak wpuszczeni na terytorium Polski.

29 kwietnia w centrum Mińska grupa 35 osób zorganizowała akcję przejazdu przez miasto, mającą na celu zwrócenie uwagi na prawa rowerzystów na drogach. Uczestnicy akcji zostali niespodziewanie zaatakowani przez OMON i tajniaków. Rowerzystom zarzucono łamanie przepisów o ruchu drogowym i agresywne zachowanie w stosunku do milicjantów. Sześciu uczestników pikiety zostało zatrzymanych na kilka godzin.

Podczas obchodzonego 5 maja Dnia Druku Państwowy Komitet Statystyczny (Biełstat) podał informacje dotyczące m.in. liczby wydawanych w Białorusi książek z podziałem na język publikacji. Najwięcej, bo 74 proc., stanowią tytuły drukowane w języku rosyjskim, drugie miejsce – daleko w tyle pod względem udziału procentowego – zajmują wydawnictwa w języku białoruskim – 11,4 proc. (w porównaniu z rokiem 2014 to mniej o 1,8 proc.) . Oprócz tego w Białorusi wydawano książki i broszury w języku angielskim, niemieckim, francuskim. Ukazały się też wydania po polsku, chińsku, ukraińsku oraz w języku starocerkiewnosłowiańskim, litewskim i włoskim. Pojedyncze egzemplarze drukowano po azersku, wietnamsku, portugalsku, słowacku i szwedzku.

Taras Awatarau, białoruski ochotnik z Donbasu, został skazany na 5 lat kolonii o zaostrzonym trybie. Sąd uznał go winnym „nielegalnych działań przy użyciu broni palnej, amunicji i materiałów wybuchowych" oraz przemytu broni.

9 maja w całej Białorusi świętowano Dzień Zwycięstwa (nad hitlerowskimi Niemcami). Centralne obchody rocznicy odbyły się w Mińsku, uczestniczył w nich prezydent Aleksander Łukaszenka, który tradycyjnie przemawiał do weteranów. Głównym punktem mińskich obchodów święta był marsz „Białoruś pamięta". Po południu i wieczorem odbywały się liczne pikniki i koncerty, nie tylko w stolicy, ale we wszystkich miastach i miasteczkach Białorusi.

10 maja wyznawcy prawosławia w Białorusi obchodzili Radaunicu, czyli w tamtejszej tradycji święto zmarłych. Tydzień po Wielkanocy (we wtorek) odwiedzali groby swoich krewnych, gdzie oprócz odmawiania modlitw za zmarłych spożywali posiłek.

Jak co roku, tak i obecnie Białoruś ma problemy z wynegocjowaniem od Rosji odpowiedniej ceny za dostarczany gaz. Jedną ze spornych kwestii jest uregulowanie zaległych płatności wobec Gazpromu za okres od stycznia do kwietnia, które zdaniem strony rosyjskiej wyniosły 125 mln dolarów. Z kolei białoruski minister energetyki Uładzimir Prakopczyk stwierdził, że Mińsk nie uznaje tego długu, ponieważ obie strony w inny sposób traktują porozumienia międzyrządowe. Białoruś i Rosja pozostały przy swoich stanowiskach, wyrażonych 12 maja w Mohylewie, gdzie odbywało się posiedzenie Rady Ministrów tzw. Państwa Związkowego.

15 maja około trzystu aktywistów białoruskiej opozycji podczas zgromadzenia w centrum Mińska, na skwerze Janki Kupały, ogłosiło utworzenie Białoruskiego Kongresu Narodowego (BNK). Celem tej inicjatywy jest zjednoczenie opozycyjnych, demokratycznych sił. W skład komitetu organizacyjnego BNK weszli m.in. dawni kandydaci na prezydenta Białorusi – Mikoła Statkiewicz i Uładzimir Niaklajeu, a także były przewodniczący Rady Najwyższej Białorusi Stanisłau Szuszkiewicz. Zebranie założycielskie Białoruskiego Kongresu Nartodowego odbyło się na otwartej przestrzeni, ponieważ władze odmówiły organizatorom udostępnienia sali.

16 maja w Mińsku odbyło się spotkanie prezydenta Aleksandra Łukaszenki i ministra spraw zagranicznych Uładzimira Makieja z szefem rosyjskiej dyplomacji Siergiejem Ławrowem. Oba państwa wyraziły swoje zaniepokojenia zbliżaniem się infrastruktury NATO do granic Państwa Związkowego. Chodzi m.in. o powstające w Polsce elementy amerykańskiej tarczy antyrakietowej oraz obecność jednostek natowskich w państwach bałtyckich i w Polsce. Jak twierdzą wojskowi analitycy, Rosja może w najbliższym czasie zwiększyć swoją obecność wojskową w Białorusi.

Białoruski fotograf Anton Surapin otrzyma od Ministerstwa Finansów odszkodowanie za nieuzasadnione zatrzymanie przez KGB. Sąd nakazał wypłacenie mu 8 mln rubli (1600 zł) za 35 dni pozbawienia wolności w 2012 r., gdy zatrzymano go jako podejrzanego o udzielenie pomocy organizatorom akcji szwedzkiej agencji PR, która dokonała słynnego „desantu pluszowych misiów" nad Białorusią. Jako powód zatrzymania podano, że fotograf jako pierwszy zamieścił w Internecie zdjęcia zrzuconych na spadochronach misiów. Wskutek nagłośnionej przez media akcji solidarności dziennikarzy, Surapina zwolniono z aresztu, potem wycofano wszystkie stawiane mu zarzuty. To pierwszy w ostatnich latach przypadek, kiedy więzień polityczny wywalczył odszkodowanie od białoruskich władz.

Dwa tysiące ciągników wyprodukuje Mińska Fabryka Traktorów w Azerbejdżanie w tamtejszych zakładach samochodowych w Gandży. Podpisano w tej sprawie stosowne memorandum. W zakładach samochodowych w Gandży montuje się obecnie ciągnik Biełarus oraz samochody MAZ i KamAZ. Oprócz tego produkuje się elementy wyposażenia do białoruskich traktorów. Mińska Fabryka Traktorów posiada swoje montownie nie tylko w Azerbejdżanie, ale również na Ukrainie, w Rosji, Kazachstanie, Chinach, Rumunii, Serbii, Algierii i Wenezueli.

Dochody z turystyki parku narodowego po białoruskiej stronie Puszczy Białowieskiej w ciągu ostatnich pięciu lat wzrosły aż pięciokrotnie – poinformowały władze parku (stanowią obecnie 40-45 proc. całej puli dochodów). Przyczyniło się do tego znacznie otwarcie w ubiegłym roku bezwizowego przejścia granicznego Białowieża-Piererow. Skorzystało z niego dotąd ponad 6 tys. obywateli Polski, Niemiec, Francji i Kanady. Jak dodają władze parku, następuje stopniowe przechodzenie na „gospodarkę zorientowaną ekologicznie".

Już trzeci raz w tym roku białoruski sąd orzekł karę śmierci. Skazanym jest 33-letni Siarhiej Wostrykau, gwałciciel i morderca dwóch kobiet z Homla. Białoruś jest jedynym państwem w Europie, gdzie orzeka się i wykonuje najwyższy wymiar kary.

Mychajło Jeżel, były minister obrony Ukrainy i były ambasador w Mińsku (zwolniony ze stanowiska w ubiegłym roku), ścigany przez władze w Kijowie listem gończym, przebywa w Białorusi. Na Ukrainie wszczęto przeciwko niemu ponad 50 postępowań karnych – śledczy zarzucają mu zdefraudowanie 42 mln hrywien i uważają za osobę odpowiedzialną za doprowadzenie ukraińskiej armii do ruiny. Prawdopodobna jest informacja, że ukraiński admirał leczy się w białoruskim szpitalu wojskowym oraz że zamieszkał w elitarnym osiedlu pod Mińskiem.

Na świecie. 8 maja Lawon Wolski otrzymał nagrodę Freemuse za wybitny wkład w „wolność wypowiedzi muzycznej". Białoruskiemu muzykowi wręczono ją 8 maja w sztokholmskiej „wiosce Eurowizji".

18 maja Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju (EBOR) ogłosił prognozy tegorocznego wzrostu gospodarczego, obejmujące 36 krajów Europy, Afryki i Azji, którym udziela kredytów. Dla grupy „Europa Środkowa i kraje bałtyckie" (Polska, Węgry, Słowacja, Słowenia, Chorwacja, Litwa, Łotwa, Estonia) prognozuje 3,1 proc. wzrost; liderem jest Polska – 3,6 proc. Natomiast najbardziej w dół zrewidowano prognozy dla regionu Europy Wschodniej i Kaukazu, gdzie zamiast wzrostu o 1,4 proc. PKB ma w tym roku nastąpić recesja, sięgająca 0,2 proc. Do grupy tej należy m.in. Azerbejdżan i Białoruś, gdzie spadek PKB ma wynieść 3 proc. Ukraina, po blisko 10-procentowym spadku w 2015 r., ma się rozwijać w stabilnym tempie 2 proc. PKB. Osobno liczona jest Rosja, gdzie PKB ma się skurczyć aż o 12 proc.

Kanada podjęła decyzję o zdjęciu sankcji nałożonych na Białoruś 10 lat temu. Według komunikatu kanadyjskich władz, decyzja jest odpowiedzią na pozytywne zmiany, które zaszły ostatnio w Białorusi, w tym m.in. uwolnienie więźniów politycznych i przeprowadzenie wyborów prezydenckich jesienią zeszłego roku, którym nie towarzyszyła przemoc i zmierzały one do zgodności z normami międzynarodowymi. Kanada podjęła analogiczne kroki jak wcześniej Stany Zjednoczone i Unia Europejska.

Europejski Uniwersytet Humanistyczny w Wilnie, kształcący młodych Białorusinów i finansowany głównie przez tzw. Radę Północną, zrzeszający rządy państw bałtyckich i skandynawskich, stracił swego głównego sponsora. Z komunikatu na jej stronie internetowej wynika, że pieniądze na finansowanie uniwersytetu zostaną przeznaczone na programy integracji uchodźców i emigrantów. Niewykluczone, że decyzja ta związek z niedawnym audytem placówki, który wykazał możliwość nadużycia środków finansowych. EHU został przeniesiony z Mińska do Wilna w 2004 r. po tym, gdy białoruskie władze doprowadziły do jego zamknięcia na terenie Białorusi. Oprócz Rady Północnej sponsoruje go m.in. Komisja Europejska, rząd Litwy, amerykańska Fundacja MacArthura i Carnegie.

21maja papież Franciszek przyjął na audiencji prezydenta Białorusi Aleksandra Łukaszenkę. Łukaszenka po raz pierwszy był w Watykanie w 2009 r., kiedy złożył wizytę Benedyktowi XVI w. Tym razem białoruski prezydent wraz ze swoim synem Kolą podarowali papieżowi kopię krzyża Eufrozyny Połockiej, model karety i holograficzną ikonę. Łukaszenka zaprosił też Franciszka do złożenia wizyty w Białorusi.

Litewscy konserwatywni politycy chcą wprowadzenia ustawowego zakazu kupowania energii elektrycznej z siłowni atomowej, którą buduje Białoruś w odległości 50 km od Wilna. Rozpoczęto zbieranie podpisów pod projektem stosownej ustawy. Minister energetyki Litwy Rokas Masiulis poinformował również, że litewski apel o niekupowanie energii z białoruskiej elektrowni podtrzymują Łotwa i Estonia.

Rada Europy uznała, że plany zwiększenia wycinki w Puszczy Białowieskiej nie pozwalają na przywrócenie Białowieskiemu Parkowi Narodowemu prestiżowego Dyplomu Obszarów Chronionych. Decyzja została podjęta po opiniach ekspertów Rady, którzy stwierdzili na początku maja, że przyznanie wyróżnienia byłoby przedwczesne. Europejski Dyplom Obszarów Chronionych (European Diploma for Protected Areas – EDPA) to wyróżnienie dla cennych obszarów przyrodniczych i jednocześnie certyfikat jakości, świadczący o wysokich standardach ochrony przyrody. Obecnie dyplom posiadają 74 obszary w 29 krajach. W Polsce dyplom ma jedynie Bieszczadzki Park Narodowy. Białowieski Park Narodowy szczycił się takim wyróżnieniem do 2007 r., kiedy m.in. ze względu na intensywne pozyskanie drewna w cennych drzewostanach poza Parkiem Narodowym zostało ono zawieszone. ■

«Лупашка»: Вельмі хутка прымаў рашэнні

Яшчэ ў 2012 годзе Давід Крыстак у польскім Радыё Шчэцін апісаў заслужанага для польскага падполля партызана АК Зыгмунта Шындзеляжа «Лупашку» словамі: «Гэта быў проста звычайны бандыт».

А спрэчка цягнецца ўжо дзясяткі гадоў. Абураны заявай палітыка з левага боку і «пераманьваннем гісторыі» дэпутат з правага боку Лешак Дабжынскі напісаў на сваім профілі ў фейсбуку: «Уладамі свабоднай Польшчы «Лупашка» быў уганараваны шэрагам самых высокіх адзнак. Як мне здаецца, гэта маладое пакаленне СЛД паўтарае словы і меркаванні Анджэя Ракіты, што вёў справаздачу з працэсу «Лупашкі», выступаючы ў эфіры ў кастрычніку 1950 года: «Нашу перадачу слухаюць жыхары гарадоў і вёсак. Яны добра ведаюць гэтага крывавага бязлітаснага

бандыта і рабаўніка».

Давід Крыстак абгрунтаваў сваё меркаванне, сказаўшы: «Яго банды нападалі на салдат, на ППРоўцаў, на адміністрацыю». Маладыя СЛДоўцы, як мне здаецца, тлумачаць гісторыю як папярэдніца гэтай партыі – ПАРП. Напачатку ўзнікае адзіны і правільны тэзіс, і тады ніхто яго не правярае і толькі паўтарае як мантру. Такім чынам пра маёра Зыгмунта Шындзеляжа некаторыя людзі да гэтага часу думаюць: бандыт, а іншыя, якія пазналі яго лёс:

герой.

За змаганне з атрадамі МО, КБВ і войскам Чырвонай Арміі быў ён прысуджаны да 18-кратнага смяротнага пакарання. Ён быў забіты ў 1951 годзе ў турме, стрэлам у галаву. Калі падчас допытаў ва Упраўленні бяспекі пыталі яго аб матывах барацьбы з камуністамі, сказаў: – Маім дэвізам была суверэнная Польшча. Суверэнная і дэмакратычная. Суверэнная, то ёсць вольная Польшча. Я быў проста салдатам». Пасля вайны,

некаторыя салдаты «Лупашкі»

часта толькі пасля выхаду з турмы, прыехалі ў Шчэцін. У тым ліку Яніна Смаленская «Яхна», санітарка ў 5-й і 4-й брыгадзе АК. Прасядзела за кратамі 10 гадоў. Выйшла ў 1956 г. Абраў партовы горад на заходняй мяжы таксама яе муж Леон «Зеўс» і старэйшы на 10 гадоў ад «Лупашкі» яго брат Марыян. Таксама Ванда Сволькень, цешча і адначасова брацiха Зыгмунта. Разам з Марыянам Шындзеляжам яны даглядалі дачку маёра Барбару, якая пад выдуманым прозвішчам Брудзінская жыла па алеі Вызвалення. Быў яшчэ Ян Шутовіч «Брунет», а ў Галянёве пасяліўся Герард Жаброўскі «Рамансік» – пералічвала «Яхна». – Абодва ўжо не жывуць. Была яшчэ Рэгіна Пэрлінская – у ваенны час сувязістка «Лупашкі». У 50-х гадах вяла яна ў Шчэціне харчовы магазінчык, памерла ў 1970 г. У 1946 г. была арыштавана службай бяспекі «Рэгіна», пра якую кажуць у ІНП, што на супрацоўніцтва з УБ пайшла дабравольна...

«Лупашка»

як чалавек

у вочы не кідаецца, – запісаў у сваім дакладзе ў 1946 годзе афіцэр УБ. – Сярэдняга росту, каля 175 см, з крывымі нагамі, папсаванымі зубамі і лысінай спераду галавы.

– Ён быў высокі, метр восемдзесят або і некалькі сантыметраў больш, шчуплы, лысаваты бландзін з вялікімі блакітнымі вачыма і пукатымі вуснамі, – так казала пра яго Лідзія Львоў-Эберле, па мянушцы «Ляля», з сям'і «белых афіцэраў», жыццёвая партнёрка «Лупашкі».

– Яго вельмі ўсе любілі і паважалі, – гэта меркаванне Яніны Смаленскай «Яхны»: – Вельмі хутка прымаў рашэнні. Ён быў тыповым даваенным афіцэрам. Ёсць адважныя людзі, але каб быць камандзірам, патрэбны яшчэ

асаблівыя рысы

і ён іх меў. Паказвае гэта адна справа з Віленшчыны. Гэта быў загад канцэнтрацыі атрадаў на 17 ліпеня 1944 г. «Лупашка» адмовіўся: «Я не дазволю, каб маіх салдат саветы вешалі на брамах!» – тлумачыў. Дзякуючы яго спрэчнаму рашэнню ў той час, як час так і падзеі паказалі, яго падначаленыя пазбеглі арышту і смерці ад рук НКВД.

Шындзеляж скончыў

Унітарны курс у Школе падхарунжых Пяхоты ў Астрові-Мазавецкай, а затым Кадэцкую школу Кавалерыі ў Грудзёндзы. Пасля выбуху вайны ваяваў як камандзір 2-й эскадрылі 4-га кавалерыйскага палка Занёманскіх уланаў у складзе Віленскай кавалерыйскай брыгады пад камандаваннем палкоўніка дыпламаванага Канстанты Друцкага-Любецкага. Прайшоў са сваім палком увесь баявы шлях ад абароны Пётркава-Трыбунальскага да пераправы на рацэ Віслe ў ноч з 9 на 10 верасня, пасля чаго Вілен-

ская кавалерыйская брыгада спыніла сваё існаванне як тактычнае фармаванне. У канцы верасня яго полк увайшоў у склад аператыўнай кавалерыйскай групы ген. Уладыслава Андэрса як падраздзяленне Крэсавай брыгады кавалерыі пад камандаваннем палкоўніка Ежы Грабіцкага. 26 верасня войскі былі разбіты немцамі, спрабуючы прабіцца на Венгрыю. «Лупашка» лічыў, што партызанская вайна не для жанчын. Расіянка Лідзія Львоў-Эберле «Ляля» была

адзінай жанчынай

у яго атрадзе. Яна закахалася ў камандзіра. Пачуццё было ўзаемнае. Расказвала, што ён не хаваў пачуццяў нават падчас працэсу, калі іншыя людзі думалі толькі пра сябе.

– Калі мы былі дастаўлены ў залу суда і пасадзілі «Лупашку» і Мінкевіча з аднаго боку, і Ванду Мінкевічову і мяне з другога боку, ён устаў і пацалаваў мяне. Потым сядзеў месяц у адзіночнай камеры. Мінкевіч не падышоў да Ванды, а яны ж былі сужонствам, у іх было дзіця.

«Лялю» камуністычная прапаганда назвала «каханкай Лупашкі». Гісторыкі доўга называлі яе «жонкай».

– Я таксама лічыла сябе яго жонкай, бо пяць гадоў былі мы разам. Калі ў 1945 годзе прыйшоў загад распусціць брыгаду, я хацела адысці. Думала, што яго сямейныя адносіны складуцца нейкім чынам. Не дазволіў. Засталася.

Міжнародны Чырвоны Крыж вызначыў, што жонка «Лупашкі» памерла ў Нямеччыне і там пахавана. Маёр ужо ў турме прасіў начальніка дазволіць уступіць у шлюб. Не атрымаў дазволу. Начальнік іранічна сказаў: «Вы ж чакаеце смерці, няма чаго думаць пра вяселле».

Падчас прабівання на Венгрыю ў 1939 г. Шындзеляж трапіў у савецкі палон. Збег адтуль у Львоў. Там зноў паспрабаваў збегчы, у Францыю. І на гэты раз пацярпеў няўдачу. Такім чынам далучыўся да адраджаючыхся ў канспірацыі Палковых гурткоў. У канцы 1940 г. перайшоў у разведку, дзе служыў да канца 1942 г. У жніўні 1943 г. стаў камандзірам першага партызанскага атрада АК на Віленшчыне. Пакуль трапіў туды, атрад быў раззброены савецкімі партызанамі пад камандаваннем Фёдара Маркава. З недабіткаў стварыў партызанскі атрад, які неўзабаве быў названы 5-ю брыгадай Віленскай АК званай **Брыгадай смерці**.

– Мы прыходзілі ў вёску, і ён запрашаў на кватэру, – успамінала «Ляля». – Агонь гарэў у печы, спявалі партызанскія песні. Зыгмунтэк вельмі клапаціўся, каб салдатам запоўніць вольны час.

– Казалі, што быў ён жорсткі, – пісаў Дарыюш Фікус у кнізе «Псеўданім: Лупашка».

– Адкуль гэтая жорсткасць? – «Ляля» шчыра здзіўлялася. – Я ведаю, што выконваліся ў атрадзе смяротныя прысуды, нават на нашых салдатах, але кожны быў папярэджаны справядлівым ваенна-палявым судом. Мабыць, гаворка ідзе пра выпадак «Рыська»? Гэта быў такі прысуд, суд над ім доўжыўся ўсю ноч. Іншы дастаў «шомпалы» перад брыгадай, батожылі яго. Наколькі я памятаю, ён пакінуў нас пазней.

На чале брыгады Зыгмунт Шындзеляж

ваяваў супраць

нямецкіх захопнікаў, але і з літоўскай адміністрацыяй падпарадкаванай немцам, і з савецкімі партызанамі. 31 студзеня 1944 г. быў паранены ў бітве пры Варзянамі. У красавіку трапіў у рукі немцаў. Зноў збег і вярнуўся ў брыгаду. Да верасня 1945 года Брыгада правяла дзясяткі паспяховых дзеянняў супраць фармаванняў УБ, МО, ВБВ і Чырвонай Арміі. Пазней рашэннем Камендатуры Беластоцкай Арміі Краёвай была расфармаваная, а затым адноўлена восенню ў рамках экстэрытарыяльнай Віленскай акругі АК. Змагаўся да сакавіка 1947 г. Вырашыў распусціць атрад і легалізаваць сваіх салдат. Служба бяспекі арыштавала яго 30 чэрвеня 1948 г. у Асельцу. Ваенны раённы суд у Варшаве прыгаварыў яго да 18-разовага смяротнага пакарання. Забілі яго стрэлам у патыліцу 8 лютага 1951 г. Месца пахавання было невядомым. Зараз з ваеннымі ўшанаваннямі пахаваны ён сярод заслужаных для свабоды Польшчы на Павонзках.

Анджэй Ракіта, рапартуючы па радыё справу «Лупашкі», казаў у эфіры ў кастрычніку 1950 года:

– Гэты бандыт «Лупашка».

У сувязі з законам пра дэкамунізацыю вуліц і плошчаў у Польшчы мясцовыя ўлады прымушаны памяняць назвы вуліцаў, будынкаў і месцаў ушанаваных дагэтуль асобамі ці фактамі звязанымі з камуністычнай або іншай таталітарнай палітычнай сістэмай. На Беласточчыне такіх месцаў засталося ўжо няшмат. Але ў Беластоку прыйдзецца перайменаваць вуліцу генерала Зыгмунта Берлінга, па якой жыве некалькі тысяч людзей. Паявілася ўжо прапанова, каб назваць яе ў гонар іншага Зыгмунта – Шындзеляжа „Лупашкі".
Згодна з законам пра дэкамунізацыю канчатковую ацэнку павінен даць Інстытут нацыянальнай памяці. Тымчасам гэты інстытут выдаў кніжку, у якой адназначна сцвярджаецца, што „Лупашка" – не „чысты". Выразкі з яго атрада пацыфікавалі між іншым 22 траўня 1945 г. вёску Патока каля Міхалова, у выніку чаго загінулі бязвінныя жыхары.

Патокі слёз і крыві, дзясяткі забітых салдат польскай арміі, Чырвонай Арміі, сялянскіх актывістаў, рабочых і малазямельных сялян крывавымі слядамі значаць шляхі, якімі вандравалі выраддкі з банды «Лупашкі», Мінкевіча, «Млота» і ім падобных.

Лявон Смаленскі, «Зеўс», камандзір атрада Лупашкі на Віленшчыне і Памор'і на кожнай адправе казаў: «Памятайце, што падтрымкай партызанкі з'яўляецца мясцовае насельніцтва. Калі я даведаюся, што з якой хаты загінула хоць іголка – злодзея расстраляю! Усё нам гэта паўтараў. І насельніцтва нам давярала».

– Зыгмунтэк...

Я яго вельмі кахала, – успаміна-ла 90-гадовая Лідзія Львоў-Эбэрле. – Калі я сядзела ў турме, ужо пасля працэсу, і ведала, што будзе выкананы смяротны прысуд, усё ж верыла, што здарыцца цуд. У апошні дзень, калі мы бачыліся, сядзелі за сталом. З намі тры ахоўнікі. На самой справе гаварыў толькі Зыгмунтэк. Пра маці і дачку Басю, што не памятае, як выглядае. Ён сказаў мне, каб я выйшла замуж, і вучылася...

А якія пытанні і парады паспелі сказаць сваім дзецям ахвяры?

Міраслава Кастанчук

Гутарка

Фёдар Красюк:

„У Дзятлаве павінна быць алея Славы знакамітых землякоў”

Фёдар Красюк, пасля заканчэння Мінскага педінстытута, вярнуўся на родную Дзятлаўшчыну. Працаваў настаўнікам, інструктарам-метадыстам на Дзятлаўскай базе юных турыстаў, адказным сакратаром раённай арганізацыі таварыства „Веды”. З 1985 года на працягу 24 гадоў працаваў дырэктарам Дзятлаўскага гісторыка-краязнаўчага музея. Цяпер Фёдар Красюк на заслужаным адпачынку. У вольны час цікавіцца гісторыяй населеных пунктаў Дзятлаўскага раёна. Аўтар кнігі „Зецела або Падарожжа па старых вуліцах Дзятлава” (Гродна, 2013, 2015).

Спадар Фёдар, Вы шмат гадоў узначальвалі Дзятлаўскі гісторыка-краязнаўчы музей. Што часцей за ўсё прыгадваецца з тых часоў?

– У тыя часы, калі я працаваў у гісторыка-краязнаўчым музеі, пачаў цікавіцца гісторыяй свайго роднага горада, збіраць звесткі пра вуліцы і мясціны, архіўныя фотаздымкі. Па-першае, я сам тут вырас, таму помню, дзе што знаходзілася ў горадзе. Па-другое, распытваў сведак са свайго і старэйшага пакалення. Пры дапамозе знаёмых збіраў інфармацыю і нават не думаў, што гэта выльецца ў нейкі суцэльны твор. Штуршком да выдання сабраных матэрыялаў стала падрыхтоўка горада (найперш – плошчы 17 Верасня) да 500-годдзя Дзятлава. Некаторыя архіўныя звесткі пра вуліцы і плошчу горада дапамог знайсці гродзенскі гісторык Ігар Трусаў, частка матэрыялу была назапашана ў мяне асабіста. Усё і склала маю кнігу пра вуліцы Дзятлава.

Раскажыце трохі пра сваю кнігу „Зецела або Падарожжа па старых вуліцах Дзятлава”, якая ўжо мела два выданні. Як яна пісалася, задумвалася, планавалася?

– Я назваў кніжку „Зецела або Падарожжа па старых вуліцах Дзятлава”, як светлы ўспамін аб сваім маленстве. Зецела – гэта балцкая форма назвы Дзятлава. Чаму балцкая? Справа ў тым, што вакол Дзятлава яшчэ ў старажытныя часы былі паселены балцкія плямёны прусаў і бартаў. Нягледзячы на ўплыў беларускага асяроддзя, беларускай і польскай моў, яны зберaглі праз вякі свой говар. Жыхары навакольных вёсак так і гаварылі: „Пойдзем да Зецелы”.

Да абласных „Дажынак”, якія ў 2015 годзе прымала Дзятлаўшчына, было прымеркавана другое, дапоўненае выданне. Яно дадалося новымі звесткамі пра ўладальнікаў Дзятлава, планам мястэчка 1848 года і фотаздымкамі.

Кніга адрасавана ўсім, хто цікавіцца гісторыяй горада Дзятлава. У той жа час, выданне можа стаць добрым падмуркам для студэнцкіх праектаў, падрыхтоўкі ўрокаў гісторыі ў школе. Апроч змешчанага матэрыялу, у кнізе пададзены немалы спіс літаратуры, які таксама можа прыдасца ў навуковых і краязнаўчых пошуках. Да таго ж,

пагартаць кнігу будзе прыемна тым людзям, якія пераехалі з Дзятлава, але помняць і любяць сваю малую радзіму.

І ўсё ж пра гісторыю Дзятлаўшчыны і яе знакамітых людзей вельмі мала напісана і выдадзена гісторыка-краязнаўчых кніг. Чаму так?

– Напэўна таму, што няма свайго пісьменніка-краязнаўца, які б ахвяраваў уласным часам са слабой надзеяй калі-небудзь выдаць сваю працу. Раённая ўлада не цікавіцца гісторыяй раёна. Няма грошай!

Фота Сяргея Чыгрына

Мастак і кераміст Мікалай Несцярэўскі і Фёдар Красюк

– скажа яна. Але, калі быў загад выдаць кнігу „Памяць”, то грошы, памятаеце, хоць з цяжкасцю, але знайшліся.

Каго з вялікіх людзей Дзятлаўшчыны трэба сёння ўшанаваць? Пра каго са знакамітых дзятлаўчан сёння, наогул, забыліся?

– Я б у гарадскім парку зрабіў бы алею Славы сваіх знакамітых землякоў, людзей, якія нарадзіліся тут, нешта зрабілі для Дзятлаўшчыны (прыкладна, як у Свіслачы), не фотакарткі, а скульптурныя кампазіцыі. Прыклаў бы ўсе намаганні, каб зберагчы і адрэстаўрыраваць дзятлаўскі палац Радзівілаў, будынак сусветна вядомага вучонага Ігната Дамейкі ў Жыбартаўшчыне. Калі палац не ўключаць у наступную праграму па рэстаўрацыі помнікаў гісторыка-культурнай спадчыны, ён загіне, як амаль загінула сядзіба Ігната Дамейкі. Добра не ведаю, у якім цяпер стане парк у Міроўшчыне, дзе знаходзілася сядзіба Стравінскіх, сваякоў сусветна вядомага кампазітара, бо там даўно не быў. На тэрыторыі раёна трэба было б адзначыць месцы, дзе адбываліся цікавыя гістарычныя падзеі, дзе жылі людзі, якія, як маглі, нешта карыснае рабілі для свайго краю, паставіць ім помнікі. Напрыклад, Канстанціну Астрожскаму, заснавальніку мястэчка, Казіміру Сапегу, які пабудаваў дзятлаўскі касцёл, Мікалаю Радзівілу, які аднавіў палац. паэту Юльяну Корсаку, вучонаму Тамашу Жаброўскаму, мастаку Вікенцію Дмахоўскаму, якія тварылі ў XIX стагоддзі. Дзеячам нацыянальнага Адраджэння, пісьменнікам і паэтам Вячаславу Адамчыку, Аляксандру Бяленка (Н.Жальба), Івану Івашэвічу (Пятрусь Граніт), Івану Пышко (Гарасім Прамень), Сяргею Сіняку (Сяргей Хмара), Віктару Шымуку. Сёння мы зусім забыліся пра дзеячоў яўрэйскага складу насельніцтва Дзятлава, а сярод іх ёсць і сусветна вядомыя асобы. Але ў першую чаргу, трэба ўшаноўваць знакамітых беларусаў Дзятлаўшчыны.

Якія за Вашу бытнасць цікавыя экспанаты траплялі ў Дзятлаўскі музей?

– За маю бытнасць самым вялікім дасягненнем, я лічу, было набыццё музеем керамічнай калекцыі, а таксама жывапісных работ мастака Мікалая Несцярэўскага – нашага земляка. У музеі знаходзіцца на захаванні каля 300 яго работ. Удалося таксама паспець набыць цікавыя рэчы і з часоў Заходняй Беларусі.

Сяргей Чыгрын

«Трапінка» да дыялогу

У Дварку Русо ў Свінароях каля Нараўкі група сяброў Пушчы, аматараў прыроды і энтузіястаў міжкультурнага Падляшша, жыхароў Нараўкі і яе ваколіц, гасцей з усяго рэгіёну і розных частак Польшчы і Еўропы стварылі «Трапінку – Асацыяцыю дзеля дыялогу». Хочуць яны садзейнічаць міжкультурнасці Падляшша, спрыяць развіццю гэтага незвычайнага рэгіёну, раздумваць над яго феноменам і ствараць прастору для сустрэч і дыскусій пра ўсё, што ім здаецца важным. Запрашаюць усіх да патрымкі сваіх дзеянняў.

19 снежня 2015 г. згуртаванне завяршыла ўсе фармальнасці і «Трапінка» была зарэгістраваная. Людзі згуртаваныя вакол сталі працаваць афіцыйна і запрасілі ўсіх прыхільнікаў уступаць у асацыяцыю. Згуртаванне зарэгістраванае ў сталіцы Нараўчанскай гміны, але ёсць сярод іх людзі з усёй Польшчы і іншых краін. У іх няма пастаяннай сядзібы. Таму зацікаўленыя ў членстве ў асацыяцыі і яе дзейнасці могуць звязацца з імі, адправіўшы запыт па электроннай пошце:

tropinka@tropinka.org.

Трапінкаўцы ў дзеяннях

Дні калі збіраюцца трапінкаўцы вельмі багатыя. Рады ўдзельнічаць яны ў розных мерапрыемствах. Адным з іх быў паказ фільма «Інакі-

ня», пастаўленага Праваслаўным брацтвам з Гайнаўкі, другім – вечар рэлігійнай паэзіі «Праваслаўе ў паэтычным слове». Сардэчна запрашалі ўсіх на дэбаты, арганізаваныя наконт павелічэння высечак у Белавежскай пушчы, лічыўшы, што гэтая тэма, такая важная для нашага рэгіёну, павінна стаць прадметам сур'ёзнай дыскусіі, выходзіўшай за межы вузкага кола спецыялістаў і не павінна спыніцца, калі сціхне шум у СМІ. Хацелі мець магчымасць гаварыць з усімі зацікаўленымі бакамі. Запрашалі ўсіх, хто мае ў душы лёс Белавежскай пушчы і заклікалі прыняць удзел у розных абмеркаваннях. Рэкамендавалі сустрэчу аб альбоме Дарафея Фіёніка пад загалоўкам «Бежанства. Дарогі і вяртанні 1915-1922». «Ён хацеў гаварыць, але ніхто не хецеў слухаць» – расказвала Віялета Шымусяк-Парэда пра свайго дзеда-бежанца; дзед сваю гісторыю ў рэшце рэшт запісаў. Адкрыты крыху выпадкова ягоны дзённік пачаў жыць сваім жыццём ... Паказалі фільм пра «Сярожу», чалавека з пушчы, якую ён называе «часткай раю на зямлі» – ідэйны камуніст кідае партыйны білет, ідзе ў праваслаўную семінарыю, у год ваеннага становішча ўступае ў сялянскую «Салідарнасць», а затым 30 гадоў будуе драўляныя хаты, карчмы, цэрквы. Калі ў яго спыталіся, ці будаўніку не шкада, што столькі драўніны ў лесе марнуецца, адказаў: «У свеце няма нічога дарма. Гэта наша багацце, якое мы павінны прадаваць не ў выглядзе кубічных метраў драўніны, але як цікавы, не меўшы аналагаў ва ўсім свеце свет прыроды. Тут мы можам убачыць, як ён выглядаў». Выслухалі сярод зорак вечара таксама беларускага музыку Змітра Вайцюшкевіча-Тодара. Збіраліся каб паглядзець новыя эпізоды серыі «Чытанне Пушчы» рэжысёркі Беаты Хыжы-Чалпінскай), творы легендарных аўтараў польскіх фільмаў пра прыроду – Бажэны і Яна Валеніцкаў, якія знялі больш за 50 фільмавых аповедаў – у асноўным пра Белавежскую пушчу, у тым ліку два першыя серыялы пра польскую прыроду, рэалізаваныя для TVP SA: «Пульс дрымучага лесу» і «Сага пра першабытны лес». Цыкл «Чытанне Пушчы» распавядае пра Белавежскую пушчу і людзей (стваральнікаў культуры, навукоўцаў, філосафаў, журналістаў, натураведаў), якія трактуюць пушчу як месца сваёй мары, каб жыць, працаваць або весці даследаванні. Гэта не праграма строга натуральная, а хутчэй філасофская казка пра прыроду, адносіны чалавека да яе, і наша месца ў ёй. Усе раздзелы цыклу можна паглядзець па адрасе: //bialystok.tvp.pl/17669970/czytanie-puszczy.

Сябры „Трапінкі" – за блізкае іх сэрцу

Вярнуліся да тэмы

старых садоў,

якую ініцыявалі некалькі гадоў таму. Удалося ім адгарадзіць 0,5 га зямлі, на якой маюць намер стварыць калекцыю мясцовых традыцыйных відаў яблыні, грушы і слівы. Мэтай ініцыятывы з'яўляецца не толькі захаванне выміраючых старых сартоў, але і іх размнажэнне і распаўсюджванне. Вельмі хочуць, каб сабраць калекцыю усіх сартоў садовых дрэў, якія да гэтага часу захаваліся на Паўночным Падляшшы. Для гэтага будуць інвентарызаваць старыя сады або асобныя дрэвы, каб апісаць іх, адзначыць разнастайнасць і ўзяць пamaladкі для прышчэпак. Разумеюць, што не ў стане справіцца самі з гэтым, таму просяць усіх аматараў смачнай садавіны, якія яе пах і смак памятаюць з дзяцінства, каб уключыліся ў іх дзеянні. Гэта не аднаразовая ініцыятыва. Інвентарызацыя і прышчаплянне будуць ісці паступова ў бліжэйшыя гады. Хацелі б, каб сабраць інфармацыю як мага хутчэй, намеціць яе на карце і падчас плёну дастацца да гэтых фруктовых садоў. Пазначэнне сорту патрабуе часта спецыяльных ведаў і ў сувязі з гэтым супрацоўнічаюць са спецыялістамі лепшымі

ў краіне. Акрамя таго, хочуць, каб узрасла адчувальнасць грамадства да гэтых пытанняў, каб паспрабаваць прадухіліць высечку да нашай пары пладаносячых фруктовых садоў, часта блізкія стогодовых. Задача для ахвотных заключаецца ў наступным: знайсці адрас (можа быць назва вёскі і ўчастка з геапартала: www.mapy.geoportal.gov.pl) дзе растуць старыя фруктовыя дрэвы (асабліва пасаджаныя або прышчэпленыя да 1955 года); калі магчыма правесці інтэрв’ю з уладальнікам, каб вызначыць узрост саду, назвы сартоў (уключаючы мясцовыя і дыялектныя) і лік дрэў і спосаб выкарыстання пладоў; выканаць фатаграфію (фатаграфіі) саду або асобных дрэў (наколькі гэта магчыма); перадаць інфармацыю на адрас электроннай пошты: sdp@podlasie.org ., ці па тэлефоне: 602 430 772. Калі збор інфармацыі ў гэтых адносінах не будзе магчымым, па меншай меры трэба падаць інфармацыю пра месцазнаходжанне саду

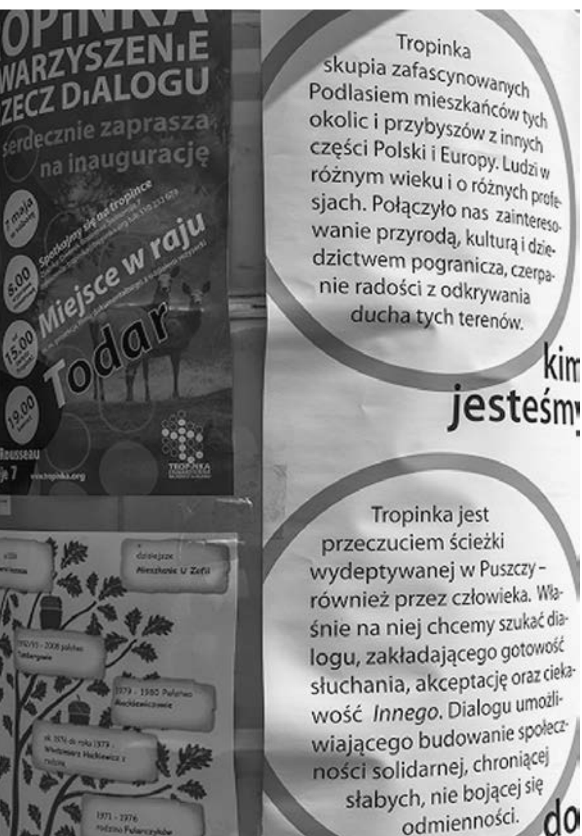

або аднаго дрэва. Сярод удзельнікаў будуць разыграны 20 асобнікаў дапаможніка для садаўніка «Sad tradycyjny” Гжэгажа Годуна. Трапінкаўцы мелі магчымасць прыняць удзел у садаўнічых майстар-класах, арганізаваных Згуртаваннем падляшскай спадчыны ў Пухлах, на чале са спадаром Гжэгажам Годунам са Скерневіцкага Інстытута садаводства. Трапінкаўцы заклікаюць таксама абшукаць усе існуючыя ў рэгіёне Белавежскай пушчы і Даліны верхняй Нарвы традыцыйныя сарты гародніны, кветак і зёлак.

7 мая віталі яны гасцей хлебам з салам, прадстаўлялі Трапінку, запрашалі да размовы: «Мы група неаднародная, якая

аб’ядноўвае жыхароў

гэтых раёнаў і імігрантаў з іншых частак Польшчы і Еўропы. Ёсць сярод нас людзі ўсіх узростаў, часта з вельмі розным жыццёвым вопытам, прадстаўнікі розных прафесій. Яднае нас цікавасць да культуры і спадчыны памежжа, чэрпанне радасці з адкрывання духа гэтых гістарычна мультыкультурных раёнаў, вера ў тое, што можна «прыгожа і моцна адрозніваццa», і што дацэньванне гэтай адрознасці мае вялікае значэнне і вядзе да плённай дыскусіі, пашырае нашы гарызонты... Як філосаф Анджэй Ляшчынскі ў тэксце «Прыгожае слова дыялог» нагадаў нядаўна, што самае лепшае, што вынайшлі грэкі, гаворыць аб выкрочванні (дыя-) па-за сябе – па-за сваю думку (логас). Дыялог – «розум удваіх», як называў яго Юзаф Тышнер – гэта адмаўленне менталітэту «глушцоў» якія такуюць усё па-свойму і глухія яны да навакольнага асяроддзя. У вузкім коле звужаецца думка, пісаў нямецкі аўтар Фрыдрых Шылер. Праўда гэта ствол вырастаючы з многіх каранёў, каб магчымым было спазнанне – павінна быць па меншай меры дзве пазіцыі. Чым больш іх будзе, тым больш надзейным будзе такі ствол. Культываванне дыялогу пачалі мы ў сваіх уласных шэрагах, запрашаем далучыцца да нас усім, хто верыць у яго магчымасці!»

Былі 7 мая незвычайныя шапікі на трапінчыным свяце. Дзякавалі ўсім за тое што паказалі тое што маюць найлепшае, што ўзбагацілі іншых і падзяліліся сваімі скарбамі.

Дзякавалі Багуславе Чаркоўскай (жывапіс, дызайн, інтэр’ер, травалячэнне, іконапісанне, https://www.facebook.com/bogna.bcz?fref=ts), Лене Харкевіч

Першая справа – археолаг Кася Бяляўская

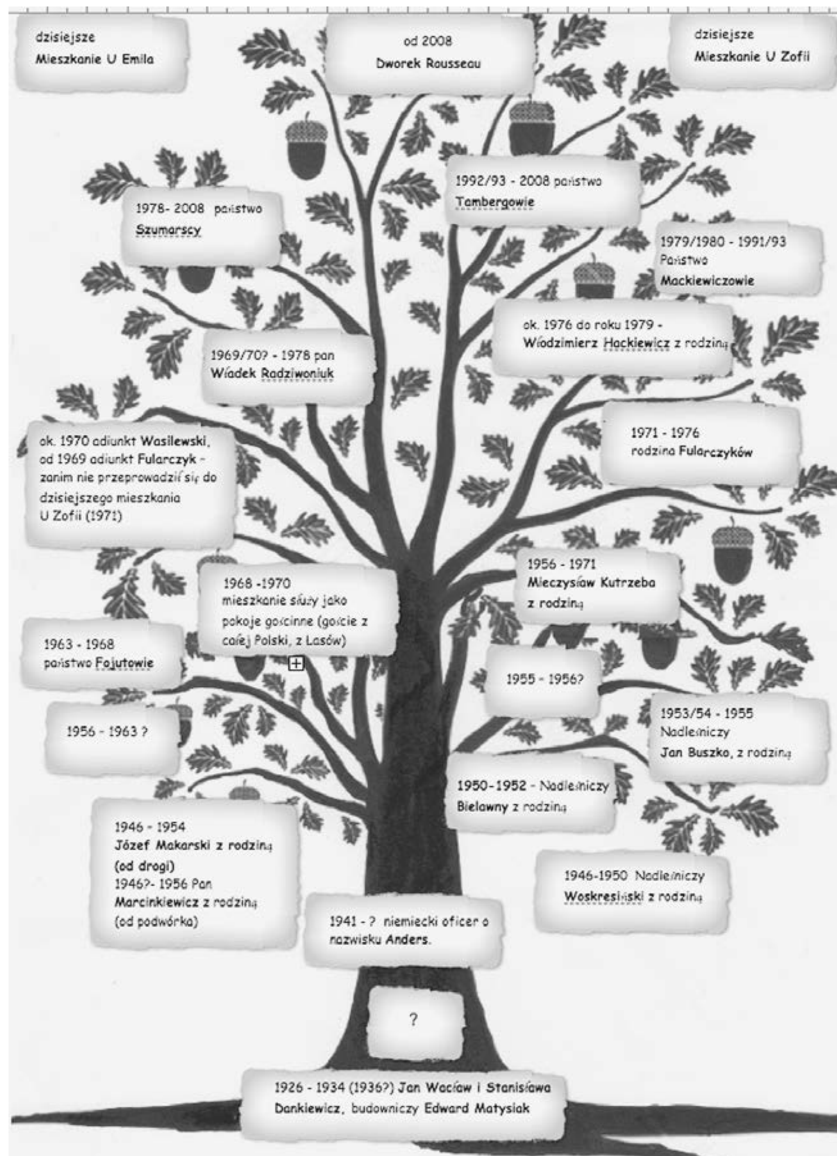

„Дрэва” жыхароў лесНічоўкі ў Свінароях

(адной з піянерак агратурызму – харчовыя вырабы, трапінкавая гарбатка і травы), Малгажаце Краўчык (мастачка, аўтарка цыклу Падляшскія Мадонны, барэльеф у ліпе, вышыўка, вязанне – http://www.agrokwatera.eu/pl_galeria-zdjec,62.html), спадарству Скепкам (смачныя, рукамі адціcканыя алеі) і Дарку Навіцкаму (супрацоўнік АФВ у аддзеле Дзіцячых пляцовак, гульняў і танцаў, аматар разьбы па дрэве). Вельмі дзякавалі Карчме ў Міхалове за яе смакоцце.

«Трапінка» спрабуе ўзнавіць гісторыю **лесНічоўкі ў Свінароях**, сённяшняга Дварка Русо. Просяць усіх, хто можа дапамагчы ім, хто ведаюць нешта пра насельнікаў гэтага дома, у каго ёсць старыя фатаграфіі, аповеды, каб звязаліся з імі. Хочуць каб гэты праект пачаў іхнюю серыю даследаванняў па мясцовай гісторыі. Вось тое, што да гэтага часу ўдалося ім даведацца:

1926-1936 або 1934 г.

– жыў у Свінароях Ян Вацлаў Данкевіч з сям’ёй (ад 1926 г. надляснічы Гайнаўскага надлясніцтва, пасля надляснічы Нараўчанскага надлясніцтва, з 1936 ці 1934 (?) інспектар Дырэкцыі дзяржаўных лясоў у Вільні. Трапінка мае кантакт з дачкой будаўніка сядзібы Ганнай Шэрэмэтай-Вэнгжэцкай. Лесьнічоўка ў Свінароях была пабудавана пад кіраўніцтвам яе бацькі, Яна Вацлава Данкевіча, варшавяка ад пакаленняў, лесніка з запалу. У 1926 годзе стаў ён наглядчыкам Гайнаўскага надлясніцтва. Спачатку жыў у Белавежы, у рэшце рэшт адправіўся ў Нараўчанскае надлясніцтва, у Свінарыі – як тады называлі сённяшнія Свінароі. Ганна ўспаміналa, што вакол дома было тады так многа дзікоў, што наймалі сялян, якія палілі ўсю ноч вогнішчы і пільнавалі палеткаў.

Ян Данкевіч пераехаў у пушчу разам са сваёй жонкай Станіславай з Пулаўскіх. Выйшла яна з сям’і інтэлігентаў, якой члены навучаліся ў вядомых універсітэтах (яе маці вучылася ў Парыжы на сацыялогіі на Сарбоне), ды не вельмі добра адчувала сябе ў дзікім лесе, сумавала за Варшавай. Адзін з дзядзькоў Ганны Вацлаў Енджаевіч, дзяржаўны дзеяч Другой Рэчы Паспалітай, сузаснавальнік Інстытута Юзафа Пілсудскага на выгнанні ў Злучаных Штатах.

У Свінароях узнік прыгожы дом, пакрыты чарапіцай, з вялізнай авальнай клумбай перад уваходам – ідэальнае рашэнне для развароту брычкі, з двумя службоўкамі ды вяндлярняй на гарышчы. Ужо тады мелі цёплую ваду, пакоі былі ўпрыгожаны дэкаратыўнымі печамі і крыштальнымі жырандолямі. У службоўках жыла Сонька з Болтрык і Аляксандр, канюшы, адказны таксама за сад. Яшчэ да вайны спадар Данкевіч быў інспектарам дырэкцыі дзяржаўных лясоў у Вільні. Быў забіты ў 1940 годзе ў Катыні. Пахаваны на могілках у Харкаве.

Ганна адправілася была з Вільні ў Варшаву, дзе ў час паўстання была медсястрой з псеўданімам «Зося», пасля падзення паўстання адправі-

ласся ў лагер у Оберланген. Многія гады правяла ў ЗША і Канадзе, пасля 1989 г. вярнулася ў Варшаву.

1936 – да 1939 (?)

Манчэўскія? Ядвіга Чайкоўская, дачка ад першага шлюбу дзядзічкі Нараўкі Тэрлякоўскай, выйшла замуж за надляснічага Вітольда Манчэўскага і «пасля шлюбу стала жыць у Свінароях, у прыгожым дварку, пабудаваным дзякуючы намаганням яе мужа» – прачытаем у часопісе «Nad Narewką" № 70/1, год 2009. Гэта няпраўда – Пётр Байко кажа, што такога надляснічага не зафіксавалі ні ў якіх крыніцах. Так што, можа быць, у гады 1934 – 1935 жыў у Свінароях Фелікс Манчэўскі? Можа якраз у лесніўоўцы. У сярэдзіне 1935 г. ён быў дырэктарам Упраўлення выкарыстання і продажу драўніны ва Упраўленні дзяржаўных лясоў у Белавежы. Нават калі б ён жыў да 1935 года ў гэтым доме, і так ёсць прабел ад 1935 года да вайны... Што адбылося пасля ўваходу расіян? Што адбылося пасля ўступлення немцаў? А ў час усяе ПНР – пасля вайны, да часу калі стаў там жыць Кутшэба? Напэўна ў сямідзесятыя гады спадар Мечыслаў Кутшэба жыў там з сям'ёй (але ад калі да калі, і ці ва ўсім доме?). Шукаецца кантакт з сям'ёй спадара Кутшэбы. Што адбылося далей? Да 2008 года, калі набылі дом цяперашнія ўладальнікі?

А адкуль той

Дварок Русо?

Каб Русо, нарэшце, атрымаў свой дом у Пушчы. Вось так! Вядома, што знакаміты Жан-Жак Русо, упрошаны Велягорскім, напісаў каля 1770 г. праект да ўрадавага законапраекта для Польшчы. З гэтай мэтай вывучыў гісторыю Польшчы, прыклаўся да зведання яе звычаяў і законаў, і на працягу даследаванняў займеў як найбольш прыхільнае пра палякаў меркаванне і казаў, што ахвотна жыў бы там, чым распусным Парыжы. Пачуўшы пра гэта Тызенгаўз, літоўскі надворны падскарбі, падчас свайго знаходжання ў французскай сталіцы ў 1778 годзе, задумаў пераканаць філосафа, каб перасяліўся ў Рэч Паспалітую. Ведаючы аб нянавісці да жыцця ў грамадзе і страсці да жыцця ў самоце, вырашыў ахвяраваць Русо падчас наступнага наведвання белавежскія лясы, месца найдзічэйшае і найменш людное, верагодна, ва ўсёй Еўропе. Абавязаўся пабудаваць дом па плану філосафа, забяспечыць усе выгоды жыцця, абслугоўванне, павозку для язды, і ў той жа час не ставіць перад ім якія-небудзь абавязкі ці заняткі. Папрасіў быў Ксавера Богуша, монсіньёра Віленскай катэдры, які ў Парыжы быў разам з Тызенгаўзам, правесці з ім перагаворы. Гэта спачатку спадабалася парыжскаму самотніку, ужо здавалася, што ён гатовы згадзіцца на прапанову Богуша, але ж нечаканы інцыдэнт сапсаваў усе працэдуры і намовы Тызенгаўза. Вось прыбыў у Парыж на няшчасце землякам вядомы авантурыст Вяжэвіч, які зарабіўшы спекуляцыяй на дзівацтвах Русо, наладзіў з ім знаёмства, падышоў прытворнай бядой і ганебна падмануў! Жан-Жак Русо, абураны здрадженым даверам, вельмі разгневаўся і цалкам адмовіўся жыць у Белавежскай пушчы, перасяліўся ў Эрменонвіль пад Парыжам, дзе атрымаў сяброўскі прытулак (паводле Балінскага, «Старажытная Польшча»).

Міраслава Кастанчук

Частуюць дзяўчаты з нараўчанскай школы

Сям'я надляснічага перад свінароўскім дварком – леснічоўкай

Wiosna narodowców

Tegoroczna wiosna obfituje w wydarzenia wpisujące się w siedemdziesiątą rocznicę pacyfikacji białoruskich wsi przez oddział polskiego podziemia narodowego oraz zmierzające do dalszego dzielenia społeczeństwa na prawdziwych patriotów i resztę. Mamy do czynienia z nagłośnieniem sprawy „Burego”, o której dopiero w tym roku zaczęło się mówić szeroko w mediach ogólnopolskich. Wywołuje to zdecydowany opór środowisk narodowych, które bezpardonowo uderzają w białorusko-prawosławne środowisko.

16 kwietnia w Teatrze Dramatycznym w Białymstoku odbyła się długo oczekiwana premiera spektaklu na podstawie głośnej książki Marcina Kąckiego „Białystok. Biała siła, czarna pamięć”. Równolegle, w 82. rocznicę powstania Obozu Radykalno-Narodowego, jego członkowie zaprotestowali przeciw wystawieniu sztuki, godzącej – w ich ocenie – w interesy miasta i społeczeństwa, skądinąd zbieżnej z opinią dużej części radnych, którzy uznali się za reprezentantów narodowo-katolickich ideałów. Usiłowano zastosować cenzurę prewencyjną.

Marsz narodowców był spektaklem nienawiści, ksenofobii i agresji, a towarzyszył mu prawdziwy skandal. Tuż przed marszem rektor Politechniki Białostockiej, informując swoich zagranicznych studentów o imprezie narodowców, zasugerował, by pozostali w akademikach i nie narażali swego życia i zdrowia. W studenckim klubie miały się odbyć koncerty neonazistowskich zespołów. ONR jeszcze w zapowiedziach marszu uderzył w społeczność prawosławną, którą umieszczono w kontekście zdrajców, którzy kolaborowali z sowietami. A jeszcze w lutym, podczas podobnego marszu w Hajnówce, przemawiać pod urzędem miasta miał ponoć prawosławny narodowiec.

Z okazji rocznicy założenia ONR w białostockiej archikatedrze odprawiono mszę, której przewodził ksiądz-narodowiec Jacek Międlar. Znany ze swoich szowinistycznych poglądów katolicki duchowny został zaraz potem suspendowany, gdyż – jak uznali przełożeni – nie da się pogodzić nacjonalizmu z chrześcijaństwem. Wizyta narodowców w archikatedrze ze sztandarami zdelegalizowanej przez Piłsudskiego organizacji wzbudziła w środowiskach umiarkowanych i lewicowych spore zaskoczenie. Proboszcz tłumaczył się potem swoją niewiedzą co do charakteru uroczystości. Część społeczeństwa była marszem zbulwersowana, miejscowe władze nie czuły jednak potrzeby reagowania na tego typu imprezy. Inne zdanie okazała się mieć białostocka prokuratura. Pod koniec kwietnia śledczy postanowili sprawdzić czy nie doszło do przestępstwa. Warto przypomnieć, że w grudniu ubiegłego roku działacze białostockiego ONR w wielu miejscach Bielska Podlaskiego i Hajnówki wywiesili transparenty, gloryfikujące „Burego”. Wtedy również wszczęto dochodzenie w sprawie możliwości nawoływania do nienawiści na tle narodowościowym i wyznaniowym.

Tymczasem w teatrze, ochranianym przez kordon policji, odbyła się premiera spektaklu w reżyserii Piotra Ratajczaka, przyjęta owacją na stojąco. Dawno nie widziałem sztuki tak przejmującej, w której sceniczna rzeczywistość miesza się z rzeczywistością placów i ulic poza teatrem. Sztuka, podobnie jak książka, w dużej mierze traktuje o nierozliczonej pamięci i żydowskiej przeszłości Białegostoku. Mieszkańców miasta prezentuje jako ludzi, którzy za wszelką cenę nie chcą pamiętać i na tej niepamięci budują nową tożsamość miasta. Po-

Фота Давіда Гайкі (Радыё Рацыя)

Wyświęcenie cerkwi Świętych Męczenników Chełmskich i Podlaskich w Zbuczu gm. Czyże

jawił się też wątek Żołnierzy Wyklętych i ich kultu który uderza w białoruską i prawosławną mniejszość miasta i regionu. Temat okazał się inspirujący również dla studentów białostockiej Akademii Teatralnej, którzy – wystawiając swój spektakl dyplomowy „Pospolite żywoty martwych Polaków” – śmiało sięgali do miejsca, jakie idee narodowe zajęły w popkulturze.

Pod koniec kwietnia, mimo sprzeciwu wielu historyków oraz przedstawicieli mniejszości litewskiej i białoruskiej, z najwyższymi państwowymi honorami pochowano szczątki Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki” – odpowiedzialnego m.in. za spalenie wsi Potoka i Wiluki w maju 1945 roku. Słynnego dowódcę polskiego podziemia awansowano pośmiertnie do rangi pułkownika, a władze Białegostoku chcą uczynić go patronem dawnej ulicy Berlinga. Postać „Łupaszki” wydaje się być kluczowa dla narodowo-katolickiej narracji historycznej, wspomaganej przez obecne władze, jako uosobienie bezkompromisowości i „antysystemowości”, haseł, które pozwoliły Prawu i Sprawiedliwości na wygranie wyborów, a w przyszłości mają zapewnić im kolejne zwycięstwa. Bez medialnego za to nagłośnienia, już po raz drugi, spotkali się potomkowie spalonej przez oddział „Zygmunta” wsi Potoka. Była modlitwa, wspomnienia i pragnienie tego, by co roku tam przyjeżdżać.

W maju, w programie tegorocznego Podlaskiego Festiwalu Nauki i Sztuki, nieoczekiwanie pojawił się temat Romualda Rajsa „Burego”. W pomieszczeniach Uniwersytetu w Białymstoku w jednym z bloków tematycznych o kontrowersyjnym dowódcy i zawłaszczaniu go przez różne grupy, rozmawiano do późnego wieczora. Poza dziennikarzami Radio Racja i redakcji mniejszości narodowych Radia Białystok zainteresowanych było niewielu. Pracownicy akademiccy zaprosili do dyskusji kierownika zakładu historii społecznej, prof. Edmunda Dmitrowa, był również performer Michał Stankiewicz ze swoją „Metodą ustawień narodowych” czy też Anna Moroz, której książkę na temat pacyfikacji wydaje białostocki IPN. Pod koniec dyskusji na sali pojawili się narodowcy, próbując dyskutować na temat rzeczywistych i rzekomych okoliczności śmierci białoruskich chłopów z rąk oddziału „Burego”. Większym zaskoczeniem był dla mnie brak szerokiej informacji na temat przedsięwzięcia. Okazało się, że o wydarzeniu nie wiedział inny profesor UwB, Eugeniusz Mironowicz, który tematem zajmuje się od lat. Szkoda, bo z naukowego i akademickiego punktu widzenia badania nad Żołnierzami Wyklętymi we współczesnym kontekście mogłyby się stać wizytówką białostockiej uczelni.

To była bez wątpienia wiosna rocznic. Najlepszą promocję miały te o charakterze historyczno-patriotycznym. Wielką, bo 1050. rocznicę chrztu Polski obchodzono, zgodnie z narodową narracją, również na Podlasiu, które nie leżało wówczas w granicach państwa Piastów.

Spory o charakterze historycznym łatwo znajdują teraz ujście w bieżącej rozgrywce politycznej. Tak było pod koniec maja, gdy obchodzono w Polsce 68. rocznicę śmierci rotmistrza Witolda Pileckiego, człowieka, który z własnej woli dostał się do KL Auschwitz, by tam budować ruch oporu, był również uczestnikiem Powstania Warszawskiego, a na którym wykonano po wojnie karę śmierci, wydaną w pokazowym stalinowskim procesie. To jedna z nielicznych postaci zaliczanych do grona Żołnierzy Wyklętych, której kult nie budzi wątpliwości. Pewnie dlatego, że Pilecki nie zajmował się wcielaniem w życie narodowo-katolickich idei. Pileckiego z Rajsem łączy kara śmierci, wydana przez władze ludowe. Takie zrównanie obu postaci nie spotkało się ze zrozumieniem w oczach Beaty Pileckiej-Różyckiej, wnuczki słynnego rotmistrza. W swym wpisie na Facebooku podkreśliła, iż nacjonalizm i patriotyzm są sobie przeciwstawne.

W ostatnią niedzielę maja w Zbuczu poświęcono cerkiew Męczenników Chełmskich i Podlaskich. Z parafii w pobliskich Czyżach pochodziło dziesięciu furmanów, którzy zginęli 31 stycznia 1946 roku w lesie pod Puchałami Starymi. Chociaż nie doczekaliśmy się ich formalnej kanonizacji, już dzisiaj niektórzy wpisują nazwiska ofiar „Burego” do grona męczenników za wiarę. Wydarzenie odbyło się bez medialnego nagłośnienia, w cieniu wiosny narodowców, którzy maszerują dalej.

Drodzy Państwo,

Jestem oburzona tym, że w ostatnim czasie środowiska polityczne i narodowe wykorzystują wizerunek i życiorys mojego dziadka dla własnych, partykularnych interesów i rozgrywek. Rtm. Witold Pilecki służył nie Polsce podzielonej, ale Polsce wolnej od uprzedzeń, podziałów i nienawiści. Witold nie dzielił ludzi ze względu na światopogląd i wyznanie, nikogo nie wykluczał. Był człowiekiem wielkiej wiary w Boga i człowieka.

Szczególny mój sprzeciw wywołały marsze w Toruniu i wczorajszy w Łodzi, zorganizowany przez ONR i Młodzież Wszechpolską w czasie trudnym dla naszej rodziny, w rocznicę zamordowania dziadka.

Proszę wszystkich Patriotów: zapoznajcie się z życiorysem i raportami Witolda. Patriotyzm i nacjonalizm to przeciwieństwa!... Patriota chce DOBRA dla kraju, nacjonalista chce kraju dla siebie...

Z poważaniem

Beata Pilecka-Różycka

Warszawa, 26 maja 2016

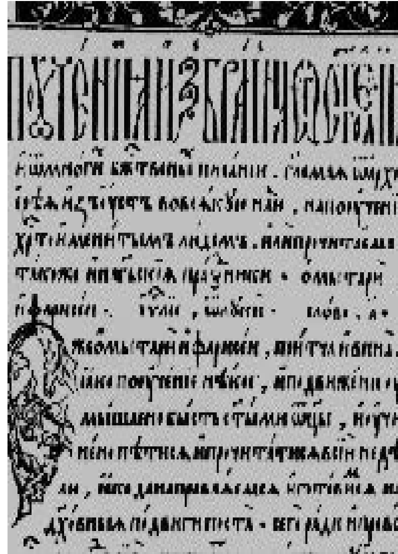

Календарыюм

Чэрвень – гадоў таму

640 – у 1376 г. войскі Вялікага Княства Літоўскага на чале з князямі Кейстутам, Ягайлам, Любартам зваявалі Люблшшчыну і Сандамершчыну і падышлі аж пад Кракаў. Вярнуліся зь вялікай здабычай дамоў.
405 – пачатак пабудовы ў Менску ў 1611 г. Петрапаўлаўскай царквы, выдатнага помніка архітэктуры барока. Пабудова была завершана ў 1613 годзе.
400 – пачатак дзейнасьці ў 1616 г. у Магілёве праваслаўнай брацкай друкарні, якая дзейнічала да 1773 г.
185 – 15.06.1831 г. у Селішчы Навградзкага павету нар. Вінцэсь Каратынскі (пам. 7.02.1891 г. у Варшаве), паэт, перакладчык, журналіст. Пісаў у асноўным творы на польскай мове на беларускія тэмы, таксама зьяўляецца аўтарам беларускамоўных вершаў.
175 – 6.06.1841 г. у Мількаўшчыне на Гарадзеншчыне нарадзілася Эліза Ажэшка (у дзявоцтве Паўлоўская), вядомая польская пісьменьніца. Памерла 18.05.1910 г. у Гродне.
150 – 30.06.1866 г. памёр Антон Глінскі (нар. у 1817 г. у Шчорсах на Навагрудчыне), пісьменьнік, журналіст. Зьбіраў ды апрацоўваў беларускія народныя казкі, паданьні. У 1851 г. выдаў збор беларускіх казак, перакладзеных на польскую мову „Bajarz polski".
120 – 22.06.1896 г. у фальварку Пестуны Новапагоскай воласьці нар. Браніслаў Туронак (пам. 19.09.1938 г. у Дукштах), беларускі нацыянальны дзеяч.
120 – 2.06.1896 г. у Гайніне Слуцкага павету нар. Пётр Татарыновіч, беларускі каталіцкі сьвятар, нацыянальны дзеяч, між іншым пераклаў на беларускую мову „Quo vadis" Генрыка Сянкевіча. Памёр у Рыме 3.09.1978 г.
120 – у чэрвені 1896 г. у вёсцы Залесьсе на Сакольшчыне нарадзіўся беларускі нацыянальны дзеяч Уладыслаў Казлоўскі (Казлоўшчык). Вучыўся ў Саколцы і Гародні, у 1916 г. паступіў у духоўную сэмінарыю ў Вільні, якую пакінуў уступаючы ў актыўную беларускую нацыянальную дзейнасьць – арганізаваў беларускія школы на Сакольшчыне, на Ігуменшчыне. З 1921 г. быў у польскім войску (у Быдгашчы), даслужыўся да рангу паручніка, у 1930 г. звольніўся з войска і пераехаў у Вільню, дзе арганізаваў гімнастычнае таварыства «Гайсак», дзейнічаў у Беларускім Нацыянальным Камітэце. У 1933 г. быў адным з заснавальнікаў арганізацыі беларускіх нацыянал-сацыялістаў, выдаваў і рэдагаваў газэту «Новы шлях». Падчас II сусьветнай вайны быў рэдкатарам «Беларускай газэты» ў Менску. 13.11.1943 г. быў застрэлены ў рэдакцыі, пахаваны на Кальварыйскіх могілках у Менску. Напісаў кнігі: „Fizyčnaje wychawańnie hramadzianstwa" (Wilnia 1927), „Ab fizycznym wychawańni ŭ Biełarusaŭ (Wilnia 1928), „Płač biełaruskaj staronki Matki pa dzietkach swaich renehatach" (Wilnia 1932), „Puty kachańnia" (Wilnia 1932), "Шляхам змаганьня" (Вільня 1935), „Kaziuk na kirmašy" (Vilnius 1940), публікаваў вершы і артыкулы ў віленскай беларускай прэсе міжваеннага і ваеннага часу; у 1930 г. выдаў у Вільні „Biełaruskija narodnyja pieśni z Sakolskaha pawietu".
120 – 20.06.1896 г. у в. Пасынкі каля Бельска нар. Яраслаў Кастыцэвіч, настаўнік, беларускі асьветны дзеяч. Памёр у Бельску 1.04.1971 г.
105 – 30.06.1911 г. у Шатэйнях над Невяжай нар. Чэслаў Мілаш, польскі паэт і эсэіст. Студыяваў права ў Віленскім унівэрсытэце. Працаваў на Польскім радыё ў Вільні. У 1937 пераехаў у Варшаву, дзе працаваў на радыё. Пасля вайны быў аташэ па культуры ў польскім пасольстве ў Парыжы. У 1951 адмовіўся вярнуцца ў Польшчу і праз некалькі гадоў выехаў у ЗША. Супрацоўнічаў з парыскай "Культурай". Доктар honoris causa Мічыганскага ўнівэрсітэта. Прафесар Каліфарнійскага ўнівэрсітэта. Супрацоўнічаў з месячнікам «Czasopis» (Беласток). Як паэт дэбютаваў у 1935 г. Аўтар зборнікаў вершаў і кнігаў прозы і эсэістыкі, м.інш. „Dolina Issy", „Zniewolony

umysł”, „Rodzinna Europa”, „Szukanie ojczyzny”, „Wyprawa w dwudziestolecie”, „Piesiek przydrożny”, „O podróżach w czasie”. У 1980 г. атрымаў Нобелеўскую прэмію па літаратуры (1980). Ганаровы грамадзянін Кракава і Сопата. Памёр 14 жніўня 2004 г. у Кракаве.
90 – 19.06.1926 г. быў надрукаваны ў Вільні першы нумар газэты „Народная Справа”, зьвязанай зь Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамадой (паявілася 38 нумароў). Газэта друкавала многа карэспандэнцый зь Беласточчыны, між іншым зь Белавежы, Гарадка, Крынак, Залук, Супрасьля, Грабянёў, Шудзялава, Семяноўкі.
85 – 16.06.1931 г. у Вільні застрэліўся кс. Францішак Рамэйка (нар. 11.07.1885 г. у Нецках Сьвянцянскага пав.), прыхільнік і прапагандыст беларусізацыі каталіцкага касьцёла, прасьледаваны польскімі ўладамі. Пахаваны на Бернардынскіх могілках у Вільні.
80 – у 1936 г. у Вільні быў надрукаваны апошні, сёмы нумар беларускага сацыялістычнага часопіса „Золак” (друкаваўся з 1933 г.). Ягонымі рэдактарамі ды выдаўцамі былі: Яўген Аніська (выпускнік Віленскага ўнівэрсытэту) – пасьля вайны быў настаўнікам беларускай мовы ў пачатковай школе ў Ягуштове каля Бельска ды Мікалай Чарнецкі народжаны ў вёсцы Малыя Азяраны каля Крынак – выпускнік Унівэрсытэту ў Празе.
75 – 20-21.06.1941 г. – апошнія арышты савецкімі ўладамі на беларускіх землях, м.інш. у Брэсьце арыштавалі Луку Дзекуця-Малея. Расстрэлы над Улай і каля Ігуменя.
75 – 22.06.1941 г. – пачатак нямецка-савецкай вайны.
70 – 23.06.1946 заснаваньне ў Рэгенсбургу (Нямеччына) Крывіцкага Навуковага Таварыства імя Пранцішка Скарыны, якога старшынёй стаў др. Янка Станкевіч. Таварыства між іншым публікавала навуковы часопіс „Веда”.
65 – у чэрвені 1951 г. у Саўт-Рывэры (ЗША) выйшаў першы нумар царкоўна-грамадзкага часопісу, органу Беларускага Праваслаўнага Камітэту „Царкоўны сьветач”.
60 – 8.06.1956 г. у Лодзі памёр Язэп Фарботка (нар. 23.08.1893 г. у Налібоках), беларускі паэт нашаніўскай пары, фатаграфік.
55 – 18.06.1961 г. у Беластоку памёр Ян Тарасевіч – піяніст, кампазытар, пэдагог, настаўнік м.інш. Эжы Максымюка. Нарадзіўся 23.09.1883 г. у Саколцы, дзе і пахаваны на праваслаўных могілках. Кнігу яму прысьвяціла журналістка «Нівы» Ганна Кандраюк – „W stronę Tarasiewicza”.
40 – 7.06.1976 г. у Менску памёр Міхась Машара, беларускі паэт (нар. 5(18).11.1902 г. на хутары Падсосна Дзісенскага пав.). Дэбютаваў у 1927 г. у Вільні на старонках дзіцячага часопіса «Заранка» .
30 – 4.06.1986 г. у Маскве памерла Канстанцыя Буйла (Калечыц), беларуская «нашаніўская» паэтка. Нарадзілася ў Вільні 2(14).01.1893 г. Аўтарка гімну «Люблю наш край».

Апрацавалі **Лена Глагоўская**
і **Вячаслаў Харужы** ■

Konstanty Kalinowski (Kastuś Kalinoŭski) w świadomości Białorusinów w Polsce

7. Studenci białoruscy oraz młodzież w ramach rajdów turystycznych „Baćkauszczyna”, „Sciana” odwiedzali Mostowlany jako miejsce urodzenia K. Kalinowskiego. Także w trakcie warsztatów dla uczniów „Sustreczy”, organizowanych przez Hannę Kondratiuk z redakcji „Nivy”, w 1996 r. odbył się objazd szlakiem K. Kalinowskiego do Jałówki i Mostowlan. W 2009 r. Hanna Kondratiuk jeszcze raz wyprawiła się do Jałówki i Mostowlan w poszukiwaniu śladów Konstantego Kalinowskiego. Wrażenia z wyprawy opisała w obszernym reportażu na łamach „Nivy” (Г. Кандрацюк, *У Мастаўлянах усе нараджаліся маленькімі*....). Była to pierwsza publikacja po długiej przerwie, poświęcona śladom K. Kalinowskiego na Białostocczyźnie. Autorka w pierwszym odcinku stwierdzała nikłe zainteresowanie K. Kalinowskim w jego małej ojczyźnie: „Цікавасць да гэтай асобы тут, на яго радзіме, роўная нулю”. Inspiracją do wyprawy śladami K. Kalinowskiego był „гродзенскі краязнаўчы сшытак з архіўнымі матэрыяламі пра Кастуся Каліноўскага. На наступны дзень я села ў аўтобус і паехала ў Ялоўку. Паводле звестак там пахавана Вераніка Каліноўская з дому Рыбінская. Маці будучага рэвалюцыянера памерла ў час родаў, калі ў сям’і мела з’явіцца дванаццатае па ліку дзіця. Хатняя гісторыя, тая сапраўдная, па дакументах, пасадзіла мяне ў крэсла. Яна здалася мне намнога больш трагічнай і складанай, чым усе літаратурныя і мастацкя біяграфіі Кастуся Каліноўскага. (...) На здаровы розум, мой пошук магілы маці, сясцёр і братоў рэвалюцыянера не павінен быць складаным. Паколькі Вікенція-Канстанціна хрысцілі 6 лютага 1838 года ў рыма-каталіцкім парафіяльным касцёле ў Ялоўцы, магілы маці і прынамсі часткі сям’і павінны знаходзіцца там жа. (...) Жанчына, якая на ровары заехала на старанна дагледжаны ксяндзоўскі панадворак: магілы Каліноўскіх прапанавала шукаць на праваслаўным могільніку? – Tam Kalinouskich jak psów! – кінула яна і параіла пачакаць ксяндза. Мая субяседніца многія гады працавала настаўніцай у Мастаўлянах і Зубрах. У Мастаўлянах была школа імя Кастуся Ка-

ліноўскага, – цягнула я. – Coś takiego faktycznie było, – пачула я ў адказ”. W Jałówce znajduje się tablica z historycznymi wydarzeniami tego dawnego miasta, ale fakt chrztu w nim K. Kalinowskiego został pominięty, chociaż wspomniano na niej powstańców styczniowych: „Ля бюста-помніка каралю Жыгімонту Аўгусту II укапаная табліца са знакавымі, на думку тутэйшых гісторыкаў, датамі для Ялоўкі. Мяне прыемна здзівіла згадка пра паўстанцаў 1863-64 гадоў. Гэта быў першы і апошні след у справе Кастуся Каліноўскага. Я ўжо раней зразумела, што не магу разлічваць на факты. Дарэчы, усе даследчыкі згодны ў адной справе: Вікенцій Канстанцін Каліноўскі, нават пасля смерці астаўся ў канспірацыі. У занатоўцы, паміж векапомнымі падзеямі Ялоўкі, чытаем: – 1863 год, на Зялёныя Сняткі ў Ялоўцы з’явіліся партызаны Студзеньскага паўстання з Валерым Урублеўскім на чале, тут быў зачытаны Маніфест Нацыянальнага ўраду; у партызанскія рады былі прыняты 100 добраахвотнікаў. (1863 r. na Zielone Świątki przybyli do Jałówki partyzanci Powstania Styczniowego na czele z Walerym Wróblewskim, gdzie odczytany został Manifest Rządu Narodowego; do powstania przystąpiło 100 ochotników). Хрышчэння Кастуся Каліноўскага, ці не самага вядомага ўраджэнца Ялоўскай парафіі, мясцовыя гісторыкі не адзначылі. (...) На пытанне пра Кастуся Каліноўскага местачкоўцы адразу адаслалі мяне да ксяндза: „On jeden może coś wiedzieć!”

Mieszkańcy Mostowlan – jak wynika z reportażu Hanny Kondratiuk – niewiele wiedzą o K. Kalinowskim: „Памяць аб прамысловай ініцыятыве Каліноўскіх у сённяшніх Мастаўлянах не захавалася. Не было ў нас ніякай фабрыкі, – рашуча заявілі жанчыны, якія выседжвалі на лавачцы ля Зарэцкіх. Сярод іх была і настаўніца мясцовай школы імя Кастуся Каліноўскага. Пра іх славутага земляка ведалі тут, што нарадзіўся, змагаўся і загінуў на шыбеніцы. Жанчыны не маглі паверыць, што палатно і абрусы выраблялі з ільну, якім былі абсеяны ўсе іхныя навакольныя палі. Сёння там непраходныя аблагі, парослыя буйнымі, здзічэлымі лугамі і кустоўем. Падобна выглядала тут справа з гістарычнай памяццю. Першы раз у Мастаўляны завітала я ў 1985 годзе. З перспектывы часу відаць як погляды пра Каліноўскага змяняліся тут разам з палітычнай рэчаіснасцю. Як добра памятаю, у вяскоўцаў ніколі не было адназначнага грунтоўнага пункту гледжання на тэму Вікенція Канстанціна Каліноўскага. Каліноўскі не цікавіў мясцовых сялян так як хацелі б яго фанаты і даследчыкі. Мастаўлянцаў, як класічных беларусаў, больш цікавіла тое, хто і чаго завітаў у іх вёску. Яны, пакуль нешта сказалі, прынюхваліся да намераў, сачылі за жэстамі, правяралі. Пасля, каб задаволіць гасцей, гаварылі нешта кшталту: Каліноўскі змагаўся з панамі і яго за гэта павесілі”.

Hanna Kondratiuk w artykule przedstawiła dystans, jaki mają mieszkańcy Mostowlan do postaci K. Kalinowskiego: „У пачатку вёскі мае „добрыя знаёмыя”, якіх я бачыла толькі раз у жыцці, пачалі вучыць розуму: – Ці вам ужо ў той „Ніве” не хапае нармальных людзей? Навошта вам „насвятляць” гэтага мяцежніка? – Вы супраць, каб гаварыць пра вашага ўраджэнца? – Які ён наш! (...) – У вас жа была школа названая яго імем... – Вы лепш яго не „насвятляйце”! – асцерагалі мяне па-бацькоўску дзядзькі. – Чаму? Бо гэта сабачая антыбеларуская тэма! Лепш памаўчаць. І прыгадалі пра сустрэчу з мінчукамі, якія прыперліся, як і я, тасама „насвятляць” Каліноўскага: адзін з іх меў спытаць мастаўлянцаў ці ведаюць, што ў іх нарадзіўся вялікі чалавек?! Тут ведалі, як адказаць, па сёння паўтараюць і смяюцца ў вёсцы. Бо сказалі... што ў іх усе нараджаліся маленькімі”. Wprawdzie w Mostowlanach nie wszyscy jednoznacznie są krytyczni wobec K. Kalinowskiego. Jak napisała Hanna Kondratiuk „Спадар Міхал (Арцёмчык) прывык да наведвальнікаў з Беларусі і Польшчы. – Калі хочаце ставіць тут помнік ці камень, – кажа мне, – то сабе стаўце, я не супраць”.

Niejako konkluzja refleksji Hanny Kondratiuk na temat Konstantego Kalinowskiego została sformułowana w „Zorce” na początku 2013 r. z okazji 150. rocznicy powstania styczniowego: „Каго любіш? – Люблю Беларусь! – То ўзаемна! Гэта не верш, а пароль паўстанцаў 1863 года, паплечнікаў Кастуся Каліноўскага. Беларусы Беласточчыны наогул нічога не ведаюць пра ролю беларусаў у паўстанні. Нават магілы паўстанцаў, якія знаходзяцца ў нашых вёсках і лясах (іх найбольш у Кнышынскай і Белавежскай пушчах), не выклікаюць большай цікавасці. Чаму так адбываецца? Найперш таму, што ўсю гісторыю ведаем з польскіх падручнікаў, дзе няма спасылкі на беларускія пытанні. Навучэнцы беларускай мовы ведаюць крыху больш. Кастусь Каліноўскі бачыцца тут найперш як рэдактар першай беларускай газеты „Мужыцкая праўда”. Якраз пачалося ў Польшчы шумнае святкаванне 150-й гадавіны ад ўспыху паўстання 1863 года (тэрмін „Студзеньскае паўстанне” вядомы ў Польшчы). Мы заахвочваем вас прачытаць пра падзею, бачаную вачыма беларусаў. Тут трэба згадаць знакамітую аповесць Сакрата Яновіча „Сярэбраны яздок”. Яго паўстанцы гэта звычайныя хлопцы з нашых мястэчак: Крынак, Ялоўкі, Саколкі. Варта таксама пачытаць „Мужыцкую праўду”, якая даступная ў інтэрнэце. Праўда, гэтую прапанову накіроўваем адно да старэйшай моладзі, паколькі сваёй вастрынёй яна прыцьміць усякія баевікі і жахалкі. Трэба тут таксама памятаць, што газета заклікае на вайну, таму на яе экстрэмальны характар трэба глядзець з дыстанцыяй і зразуменнем гісторыі. „Мужыцкая праўда” пісалася на нашай зямлі, а сам Кастусь Каліноўскі нарадзіўся 2 лютага ў Мастаўлянах, што на Гарадоччыне”.

Przy okazji 150. rocznicy powstania styczniowego. Siarhiej Czyhryn wspomniał o sporze dotyczącym narodowego aspektu działalności K. Kalinowskiego oraz o wyda-

nej ostatnio w Mińsku książce o nim: „Яшчэ ў пачатку 1990-х гадоў паміж беларускімі гісторыкам Міхасём Бічом і літаратуразнаўцам Уладзімірам Казберуком узнікла спрэчка ў пытаннях грамадска-палітычных поглядаў Кастуся Каліноўскага. Уладзімір Казбярук лічыў дзейнасць Кастуся Каліноўскага выключна польскай. Міхась Біч не пагаджаўся з такімі аргументамі і казаў, што погляды Уладзіміра Казберука супадаюць з ацэнкай дзейнасці Кастуся Каліноўскага савецкай гістарыяграфіяй 1930-х гадоў. Але навуковыя даследчыкі пагадзіліся ў адным моманце, што падзеі звязаныя з паўстаннем 1863-1864 гадоў можна лічыць пачаткам беларускай нацыянальнай ідэі ці, прынамсі, пачаткам пачатку. Пра гэта і пра іншыя факты і падзеі, звязаныя з Кастусём Каліноўскім і яго эпохай у дакументах і культурнай традыцыі можна даведацца з мінскага выдання. Зборнік складаецца з матэрыялаў VII Міжнароднай навуковай канферэнцыі Беларускага гістарычнага таварыства, якая адбылася ў Мінску. Аўтары кнігі „Кастусь Каліноўскі і яго эпоха ў дакументах і культурнай традыцыі" цікава і грунтоўна разглядаюць аспекты разгортвання антырасійскага паўстання на беларускіх землях, жыццёвы шлях яго кіраўніка, а таксама духоўную спадчыну Кастуся Каліноўскага і ягонае месца ў беларускай культурнай традыцыі. Як лічаць гісторыкі Аляксандр Краўцэвіч і Алесь Смалянчук, прыйшоў час правесці свайго роду рэвізію нашых ведаў пра Кастуся Каліноўскага, прасачыць эвалюцыю ягонага вобразу ў нацыянальным дыскурсе і культурнай традыцыі (у першую чаргу у культурнай памяці, якая пашыраецца з дапамогай мас-медыяў і замацоўваецца ў помніках, назвах вуліц, школ, гістарыяграфіі, падручніках і літаратуры), ацаніць комплекс крыніц даследавання, вызначыць далей яго накірункі. Сапраўды, рэвізія даследчыкаў Кастуся Каліноўскага і яго эпохі ўдалася" (С. Чыгрын, *Пра Кастуся Каліноўскага і яго эпоху. Да 150-годдзя Студзеньскага Паўстання*, „Ніва", nr 3, z dn. 20.01.2013 r., s. 5.).

Jako podsumowanie rozważań na temat obecności Konstantego Kalinowskiego w świadomości Białorusinów w Polsce (na Białostocczyźnie) może służyć opublikowana w „Nivie" wypowiedź z okazji 150. rocznicy powstania styczniowego: „Збройны чын 1863 года разглядаецца пераважна праз міфалагічную прызму савецкай па часе і расійскай па сутнасці гістарыяграфіі. Паўстанне мела найперш характар нацыянальна-вызвольнага руху, змагання з расійскім імперыялізмам, а не палітычным рэжымам цара Аляксандра II. Змаганне супраць царызму ў 1863 годзе не было змаганнем супраць манархічнага спосабу кіравання дзяржавай. У колах інсургентаў, асабліва ў стане „белых", было дастаткова людзей, якія марылі пра адраджэнне Вялікага Княства Літоўскага ці Рэчы Паспалітай як канстытуцыйнай манархіі. Паўстанне мела перш за ўсё нацыянальна-вызвольны, а пасьля ўжо эканамічна-сацыяльны характар. Кожнаму вызвольнаму руху на тэрыторыі былой Рэчы Паспалітай расійскай і савецкай гістарыяграфіяй прышчэплівався ярлык „польскі мяцеж". Украінцы, ці беларусы пры гэтым „не заўважаліся". Такія „навуковыя" працы пісаліся згодна дзяржаўнай дактрыны Масквы, паводле якой беларусы і ўкраінцы мусілі як нацыі „слиться" з вялікім расійскім народам. Ліцвінскі (беларускі) элемент мацнеў з кожным чынам (1794, 1830, 1863 гг.). Ускосным сведчаннем таму і польская гістарыяграфія. Навуковых прац, прысвечаных паўстанню 1863 г. у ёй меней, чым манаграфій на тэму паўстання 1794 г. Пераважная частка баявых дзеянняў была на тэрыторыі сучаснай Беларусі, а таксама на яе этнічных тэрыторыях. У сваёй „Мужыцкай праўдзе" Каліноўскі яскрава выступае супраць панскага прыгнёту і палітычнай залежнасці ад Польшчы. Паўстанне не мела такога антыправаслаўнага характару, як сцвярджаюць многія. Перш за ўсё „антыправаслаўе паўстанцаў" звязваюць з асобай Кастуся Каліноўскага. Ён сапраўды выказваўся супраць маскоўскага праваслаўя і быў зацятым апалагетам адраджэння ўніяцтва. Каб зразумець гэта, трэба зазірнуць у кантэкст гістарычнай эпохі. (…) Калі скасавалі ўнію, у храмах былі забаронены казанні па-беларуску, знішчаліся шматлікія культурныя каштоўнасці, палілася літургічная і тэалагічная літаратура. Расійскія праваслаўныя цэрквы сталі асяродкамі палітычнай прапаганды імперскай палітыкі Масквы. Праваслаўных жа ўдзельнікаў паўстання, асабліва на Магілёўшчыне, было даволі шмат. Прыкладам, з ліку 56 студэнтаў і навучэнцаў, якіх выключылі з Горы-Горацкіх земляробчага інстытута і землямернай вучэльні за ўдзел у паўстанні, 27 чалавек былі праваслаўнага вызнання. Вызвольнае паўстанне Каліноўскі і паплечнікі бачылі як адзіны шлях да незалежнасці. Абодва лагеры – „белых" і „чырвоных" былі патрыятычнымі, мелі розніцу ў светаглядзе, але прагнулі такой вольнасці, „якой не было нашым дзядам ды бацькам". Патрэба сённяшняга асэнсавання паўстання 1863 года – глянуць на яго „беларускімі вачамі", але праз светагляд чалавека таго часу", як сцвярджаюць" („А будзе ў нас вольнасць, якой не было...", „Ніва", nr 4, z dn. 27.01.2013 r., s. 10).

Беларусы Беласточчыны наогул нічога не ведаюць пра ролю беларусаў у паўстанні. Нават магілы паўстанцаў, якія знаходзяцца ў нашых вёсках і лясах (іх найбольш у Кнышынскай і Белавежскай пушчах), не выклікаюць большай цікавасці.Чаму так адбываецца? Найперш таму, што ўсю гісторыю ведаем з польскіх падручнікаў, дзе няма спасылкі на беларускія пытанні.

(Канец)

Лена Глагоўская

Białowieskie troski Maurycego Potockiego

Po zakończeniu I wojny światowej Puszcza Białowieska i Białowieża znalazły się w granicach odrodzonego państwa polskiego. Zarówno puszcza jak i osada przedstawiały sobą opłakany widok. Większość budynków mieszkalnych i gospodarczych w Białowieży spalili jeszcze w sierpniu 1915 roku odchodzący stąd kozacy. Z kolei okupanci niemieccy obrabowali puszczę ze wszystkiego, co się tylko dało – w pierwszym rzędzie oczywiście rzucili się na eksploatację jej zasobów drzewnych. Pozostawili po sobie bałagan i mnóstwo nie wywiezionego surowca.

„Auto" nr 1-2/1935

Hrabia Maurycy Potocki (1894--1949)

Drzewostany iglaste wkrótce opanowała plaga kornika, który przystąpił do ich niszczenia, jakby chciał dokończyć rabunkową gospodarkę Niemców. Powracający z uchodźstwa mieszkańcy Białowieży i okolicznych wsi zastali puste miejsca po spalonych domostwach i porośnięte krzakami pola uprawne. Trzeba było zaczynać od zera. Niewyobrażalna bieda i głód skłaniały ludzi do zachowań niezgodnych z prawem – na terenie puszczy kwitło w najlepsze kłusownictwo, dawały się we znaki także grasujące bandy rabunkowe.

Trzeba było od nowa organizować struktury administracyjne i gospodarcze osady oraz puszczy, dobierać dla nich właściwe kadry. Nad tymi problemami pochylało się wiele głów. W unormowaniu białowieskich spraw uczestniczył też hrabia Maurycy Potocki (1894-1949) – właściciel dóbr Jabłonna, Nieporęt i Białobrzegi pod Warszawą, spokrewniony z wieloma domami arystokratycznymi Europy. Hrabia brał udział w wojnie światowej, walczył w I Korpusie Polskim w Rosji pod dowództwem gen. Józefa Dowbór-Muśnickiego. Był także uczestnikiem wojny polsko-ukraińskiej 1918-1919 i polsko-radzieckiej 1920 roku. Do rezerwy przeszedł w stopniu porucznika ułanów. W okresie międzywojennym nie odgrywał większej roli politycznej w kraju, choć pozostawał w bliskich stosunkach ze sferami rządowymi. Jako zwolennik Józefa Piłsudskiego, związany był z jego obozem. Miał udziały w Hucie Szklanej „Jabłonna". W latach trzydziestych zarząd jego dóbr i interesów zajmował się m.in. budowaniem eleganckich willi. Materiał drzewny sprowadzał czasem z Puszczy Białowieskiej.

W połowie grudnia 1922 roku, po utworzeniu Urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej, Maurycy Potocki został urzędnikiem etatowym jego kancelarii. Otrzymał on od głowy państwa polecenie przystąpienia do pracy nad organizacją prezydenckich polowań reprezentacyjnych, głównie w Białowieży i Spale. Hrabia w prasie odnosił wprawdzie ten fakt do stycznia 1922 roku (zob. „Kurjer Warszawski" nr 274/1929), ale jest to niewątpliwie pomyłka. W tym okresie nie było jeszcze Urzędu Prezydenta RP, funkcjonowało biuro Naczelnika Państwa. I to z jego ramienia Białowieżę wizytował we wrześniu 1922 roku generał Jan Jacyna – adiutant generalny Józefa Piłsudskiego. Oglądał on w Białowieży pałac carski, w którym planowano urządzić reprezentacyjne apartamenty prezydenckie. Ale pałac był w złym stanie, wymagał generalnego remontu. Sprawa ta w rezultacie została odłożona na później.

Maurycy Potocki odwiedził Białowieżę prawdopodobnie dopiero w styczniu 1923 roku. Zaczął od oględzin pałacu, który zrobił na nim, podobnie jak na generale Jacynie, fatalne wrażenie. Potocki także doszedł do wniosku, że z pałacem należy trochę zaczekać.

Z dniem 1 stycznia 1924 roku pałac przeszedł pod zarząd Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych, które jeszcze tego samego roku część pomieszczeń pałacowych wydzierżawiło angielskiej spółce „Century", mającej umowę na eksploatację zasobów drzewnych Puszczy Białowieskiej. Spółka po przeprowadzeniu remontu urządziła w pałacu swoje biura i mieszkania dla urzędników. Opuściła je po pięciu latach i dopiero wówczas przystąpiono do urządzania w pałacu apartamentów reprezentacyjnych. Jednak Potocki już tym się nie zajmował.

Sytuacja, którą Maurycy Potocki zastał w Białowieży w 1923 roku, po prostu go przeraziła. Pisał później w jednej z warszawskich gazet, że resztki istniejącego zwierzostanu były tępione bez pardonu. Zwierzynę dziesiątkowali nie tylko kłusow-

nicy, robotnicy, pracujący przy eksploatacji lasów, bandyci ukrywający się w puszczy, lecz padała ona nawet z ręki straży leśnej i przedstawicieli wszelkich szczebli administracji leśnej. Na tę dziesiątkowaną w sposób nielegalny zwierzynę urządzano od czasu do czasu oficjalne polowania, organizowane przez nadleśnictwa i Zarząd Okręgowy Lasów Państwowych w Białowieży.

Gdy Potocki i jego współpracownicy podjęli próbę likwidacji rozpanoszonej w Białowieży anarchii, zetknęli się z olbrzymimi trudnościami. Zamiast oczekiwanego wsparcia i współdziałania, hrabia napotykał na każdym kroku i w każdym urzędzie nieskrywaną niechęć. Bez najmniejszych skrupułów starano się wyprowadzić go w pole.

„Kurjer Warszawski" nr 182/1930

Maurycy Potocki na mecie rajdu samochodowego we Lwowie w 1930 r.

Hrabiego szczególnie bolała sprawa wyniszczenia żubra. Ostatnie okazy padły w puszczy jeszcze wiosną 1919 roku. Potocki rozmawiał z dawnymi strażnikami łowieckimi, którzy zajmowali się hodowlą żubrów i zgodnie z długoletnią tradycją, przechodzącą z ojca na syna, patrzyli na to zwierzę jako coś nietykalnego. Opowiadali oni ze łzami w oczach o zagładzie zwierzęcego króla puszczy, hołubionego przez całe pokolenia. Niestety, byli też ludzie wśród dawnej straży, którzy sami brali udział w tej rzezi, tłumacząc później, że czując się prawowitymi właścicielami hodowanego przez siebie zwierza nie mogli pogodzić się z tym, że ktoś korzysta z ich pracy.

Potocki nie zgadzał się z panującą wówczas opinią, że żubra wyniszczyli Niemcy. Bardziej obwiniał o to miejscową ludność. Pisał: „Niemcy roztoczyli bardzo staranną opiekę nad zwierzostanem puszczy, a sporadyczne przypadki kłusownictwa były karane z nadzwyczajną surowością i całą bezwzględnością pruskiego „regime'u". Niemcy pozostawili około 150 sztuk żubrów w Białowieży. Po wyjściu Niemców nastały czasy kompletnej anarchji. „Zaczerwieniły się od posoki" wszystkie drogi, wychodzące z kniei na Białowieską polanę. Określenie to jest zupełnie prawdziwe i ściśle zgodne z prawdą, gdyż kto żyw wychodził rano z bronią palną do lasu, a kto jej nie posiadał, to ją wynajmował choćby na jeden dzień, a wieczorem fura za furą, jak w letnie żniw wieczory, ściągała do wsi ze wszech stron, obarczona krwawiącym plonem dziennej strzelaniny".

Hrabia chyba nie do końca zdawał sobie sprawę z tego, że te „około 150 sztuk żubrów", które Niemcy łaskawie pozostawili w puszczy – to resztka z tych 737 sztuk żubrów, które bytowały w lasach białowieskich przed wybuchem wojny. Okupanci w ciągu pierwszych kilku miesięcy wybili około 80 proc. żubrów. Rozgrzeszanie ich z tego barbarzyństwa jest tu zgoła niestosowne.

Potocki rozumiał, że prędzej czy później nastanie taki czas, kiedy żubry trzeba będzie sprowadzić do puszczy, by ponownie stały się one częścią tutejszej fauny. Na razie było to niemożliwe, w puszczy wciąż brakowało ładu i porządku. Hrabia tłumaczył zainteresowanym, że należałoby zacząć od samych podwalin, a więc – od szczegółowego zlustrowania puszczy, zbadania miejscowych warunków, odszukania odpowiednich ludzi do prac przy hodowli i ochronie zwierzyny. Dawni strażnicy na pewno z chęcią powróciliby do swej pracy. Oczywiście od razu trzeba byłoby wyeliminować tych, którzy splamili swoje ręce żubrzą krwią.

Pomimo wielkich trudności i niechęci okazywanej przez funkcjonujące urzędy i osoby nimi kierujące, Potockiemu udało się doprowadzić do utworzenia straży łowieckiej, której trzon stanowili członkowie straży obywatelskiej, utworzonej jeszcze w 1918 roku przez starego leśnika Ewalda Barka. Na czele 25-osobowej straży hrabia postawił Wiktora Zwolanowskiego, byłego łowczego, współorganizatora polowań reprezentacyjnych cara Mikołaja II w Spale. Potocki ściągnął go do Białowieży, wiedząc że posiada on gruntowną znajomość pracy organizacyjno-łowieckiej. Zwolanowski bardzo starannie i selekcyjnie dobierał personel straży. Dawało to gwarancję, że ta grupa ludzi będzie sumiennie wywiązywać się ze swych obowiązków. Głównym problemem był jednak brak środków na utrzymanie całego zespołu.

W 1923 roku białowieskiemu łowiectwu dość poważnie zredukowano środki na działalność. Na Białowieżę pozostawiono tylko etat łowczego i strzelca, tudzież dwa etaty pomocnicze – woźnicy i stróża. Straż łowiecka w tej sytuacji straciła podstawy funkcjonowania. Została rozwiązana, nie zdążywszy przejawić żadnego działania. Gospodarkę łowiecką przejął Zarząd Okręgowy Lasów Państwowych w Białowieży, a prowadziły ją podległe mu nadleśnictwa. Zadaniem priorytetowym dla Puszczy stało się przede wszystkim dostarczanie surowca drzewnego. Potocki obliczył, że w tym celu ściągnięto w 1923 roku około sześciu tysięcy ludzi. Łowczy Zwolanowski pozostał w Puszczy Białowieskiej jeszcze na pewien czas. Na wiosnę 1924 roku organizował polowanie na głuszce dla ministra rolnictwa i dóbr publicznych

Stanisława Janickiego – o czym wspomina Stefan Krzywoszewski w książce „Z przeżyć i wrażeń myśliwskich" (Kraków 1927).

Maurycy Potocki, stwierdziwszy że jego dalsza praca w Białowieży nie ma większego sensu, poprosił prezydenta o udzielenie mu dymisji. I tak się stało. Właściwa służba łowiecka w Puszczy Białowieskiej została zorganizowana dopiero w 1929 roku, w oparciu o „Ustawę łowiecką", wydaną przez ministra rolnictwa 3 grudnia 1927 roku.

Zachowując w pamięci obraz nieunormowanych stosunków w Puszczy Białowieskiej i rozpanoszone w niej kłusownictwo, Potocki w 1929 roku ostro zareagował na wieść o sprowadzeniu do Białowieży pierwszych żubrów w celu przywróceniu tego gatunku odwiecznej jego ostoi. Twierdził, że jest za wcześnie na taki krok. Żubr musiałby zastać w Białowieży sprzyjające dla swego istnienia warunki, właściwą organizację i opiekę, na czele której powinni stanąć ludzie kompetentni i obeznani z powierzonymi im zadaniami, nie tylko teoretycznie, ale przede wszystkim praktycznie. A takich warunków – jego zdaniem – Białowieża jeszcze nie spełniała. Ponadto w puszczy należałoby najpierw zaprowadzić taką gospodarkę, która sprzyjałaby hodowli i rozmnażaniu zwierzyny, z żubrem na czele. Po lekturze publikacji na temat aktualnej gospodarki leśnej w Białowieży hrabia nie odniósł wrażenia, że podejmuje się w niej odpowiednie działania w kierunku przygotowania puszczy na przyjęcie żubra.

Potocki zgłaszał swoje wątpliwości także w zarządzie oddziału polskiego Międzynarodowego Towarzystwa Ochrony Żubra, którego był członkiem. Powodowany tymi samymi obawami przemysłowiec i podróżnik Stanisław Lilpop wystosował do zarządu oddziału list, proponując zamiast Białowieży – Pszczynę, wykazującą – jego zdaniem – dostateczną umiejętność hodowli żubra. Na wątpliwości Potockiego, przedstawione na łamach „Kurjera Warszawskiego" (nr 274/1929), dość emocjonalnie zareagował poeta i zagorzały myśliwy Julian Ejsmond (nr 277/1929). Potocki replikował, łagodząc nieco swoją wypowiedź, aczkolwiek nadal nie czuł się przekonany, że rozwój białowieskiej hodowli przebiegnie pomyślnie (nr 284/1929).

Ministerstwo Rolnictwa zapewniło oponentów, że jest przygotowane do przyjęcia odpowiedzialności za los żubra w Białowieży. Czas pozytywnie zrewidował tę obietnicę. Obawy Maurycego Potockiego były więc trochę na wyrost. Przez około sześć lat jego nieobecności w puszczy sytuacja w niej jednak nieco się ustabilizowała.

Pierwsze dwie sztuki – żubra i żubrobizona – sprowadzono do Białowieży 19 września 1929 roku. Umieszczono je w specjalnym 30-hektarowym zwierzyńcu, znajdującym się na terenie Nadleśnictwa Zwierzynieckiego. Zwierzyniec był ogrodzony parkanem z grubych desek, zabezpieczonym od góry drutem kolczastym. Nad żubrami czuwała całodobowo nowo powołana straż łowiecka, złożona z ośmiu strzelców, którymi kierował dawny łowczy carski Stefan Charczun.

Poznański „Nowy Kurjer" (nr 240/1929) napisał, że sprawa powrotu żubrów do Białowieży miała nie tylko doniosłe znaczenie kulturalne, ale w pewnym zakresie także polityczne. Otóż na wielu międzynarodowych zjazdach łowieckich, leśnych i ochrony przyrody, podnoszone były zarzuty, że Polska dopuściła do wyginięcia żubra w ostatnim jego siedlisku w Europie. Sprowadzenie żubrów do Puszczy Białowieskiej położyło kres tym oskarżeniom.

Pod koniec 1929 roku Maurycy Potocki poznał Edmunda Wagnera, który w latach 1900-1911 pracował jako łowczy w Puszczy Białowieskiej. Zaproponował mu objęcie posady łowczego w Iwacewiczach na Polesiu. Wagner pracował w tym czasie jako leśniczy na terenie Nadleśnictwa Jachcice, w okolicy Bydgoszczy. Ofertę przyjął z radością, gdyż łowiectwo było bardzo bliskie jego sercu. Jeszcze w grudniu 1929 roku przeniósł się na nowe miejsce pracy. Po pewnym czasie teren jego działania powiększył się o majątek leśny Bytoń nad Szczarą. Po wybuchu II

„Łowiec Polski" nr 4/1934

Przegląd ustrzelonej zwierzyny podczas polowania reprezentacyjnego w Puszczy Białowieskiej w 1934 r. Wśród uczestników – Maurycy Potocki (piąty od prawej, zaznaczony krzyżykiem)

wojny światowej Wagner zatrzymał się u Potockiego w Jabłonnie, gdzie pracował jako intendent. Gdy wojna się skończyła, powrócił do Puszczy Białowieskiej. Tutaj w połowie listopada 1944 roku objął ponownie stanowisko łowczego i rozpoczął organizację łowiectwa na tym terenie.

Maurycy Potocki dał się poznać jako pasjonat łowiectwa, działał aktywnie w Polskim Związku Łowieckim. Urządzał elitarne polowania w swoich posiadłościach. W latach trzydziestych był zapraszany na polowania reprezentacyjne, organizowane przez prezydenta Ignacego Mościckiego w Puszczy Białowieskiej. W polowaniach tych brali udział dygnitarze zagraniczni, dzięki czemu hrabia mógł zawrzeć szereg znajomości, m.in. z czołowymi osobistościami politycznymi III Rzeszy, jak chociażby Arthur Greiser czy Hans von Moltke. Potocki uczestniczył w dwóch polowaniach białowieskich – w 1934 roku (11 i 12 stycznia) oraz w 1935 roku (28 i 29 stycznia).

Podczas drugiego polowania zawarł znajomość z Hermannem Göringiem, który polował w Puszczy Białowieskiej po raz pierwszy. Hrabia kierował wówczas ofladrowywaniem wilków, gdyż był uznanym specjalistą w nagankach wilczych.

W 1936 roku, przed przyjazdem premiera Prus Göringa na polowanie do Białowieży, minister Józef Beck wydał w Warszawie wystawne śniadanie na cześć niemieckiego gościa. Pośród zaproszonych gości był też Maurycy Potocki z żoną Marią.

W 1937 roku Hermann Göring polował w Białowieży po raz trzeci. Maurycy Potocki zaprosił go na polowanie do swoich lasów pod Iwacewiczami. Premier Göring polował w nich 19 i 20 lutego. Z doskonałym rezultatem – ustrzelił dwa wilki, cztery rysie i szesnaście dzików. Dwa spośród upolowanych rysi położył dubletem, to jest dwoma szybkimi strzałami oddanymi z dwulufowego sztucera. Göring z wdzięczności za udane polowanie podarował Potockiemu srebrną paterę z wygrawerowanym napisem, zaczynającym się od słów „Mojemu drogiemu przyjacielowi…”. Hrabia oczywiście wówczas nie mógł wiedzieć, że jego „przyjaciel” za kilka lat stanie się zbrodniarzem wojennym.

Po raz kolejny Maurycy Potocki miał okazję spotkać się z Göringiem w listopadzie 1937 roku, na Międzynarodowej Wystawie Łowieckiej w Berlinie. W dniu rozdania nagród honorowych berlińskiej wystawy hrabia, jako członek komitetu wystawowego, wręczył Göringowi potężnego mosiężnego żubra jako dar łowiectwa polskiego.

Maurycy Potocki pasjonował się także automobilizmem. Uczestniczył w rajdach samochodowych, organizowanych przez Automobilklub Polski, którego członkiem był od 1924 roku. Zdobył tytuł mistrza Polski za rok 1930. Należał do „Elity Polskich Jeźdźców Automobilowych”, powołanej przez Komisję Sportową Automobilklubu w 1928 roku. Ciekawostką jest, że niektóre rajdy samochodowe zahaczały również o Białowieżę (m.in. w latach 1921, 1923, 1930, 1931 i 1934). Hrabia jeździł swoim Austro-Daimlerem na polowania m.in. do Iwacewicz na Polesie, w austriackie Alpy, czy też do Norwegii.

Po napaści Niemiec na Polskę w 1939 roku Potocki wszedł w skład Straży Obywatelskiej, należał też do Tajnej Organizacji Wojskowej. Podczas okupacji wykorzystywał swoje znajomości wśród hitlerowców do udzielania pomocy aresztowanym Polakom, wsławił się uratowaniem wielu osób uwięzionych przez Niemców. W należącej do niego kamienicy w Warszawie urządził restaurację, która była dla AK przykrywką do działalności konspiracyjnej. Bardzo przydatne okazały się tutaj fotografie wykonane podczas polowań w Białowieży i Iwacewiczach, na których hrabia stał obok Göringa. No i oczywiście ta nieszczęsna, „przyjacielska”, patera. Po upadku powstania Potocki osiadł w Ojcowie. W marcu 1945 roku został aresztowany przez NKWD i osadzony w więzieniu w Kielcach. Po kilku miesiącach, w wyniku akcji partyzanckiego oddziału ZWZ i AK, dowodzonego przez Antoniego Hedę, hrabia odzyskał wolność. W jesieni tego samego roku, przebrnąwszy przez tzw. zieloną granicę, trafił do Anglii, gdzie po upływie niecałych czterech lat zmarł. Spoczął na londyńskim cmentarzu Brompton. W 2012 roku w kościele w Jabłonnie odsłonięto tablicę poświęconą jego pamięci.

Piotr Bajko ■

Успаміны з 2000 г.

***1.* Польшча.** У першай палове 2000 г. прэм'ер-міністрам быў Ежы Бузэк з Акцыі Выбарчай „Салідарнасць". Пры ім у 2000 г. павялічылася беспрацоўе ў Польшчы з 13,1% у снежні 1999 г. да 13,6% у чэрвені 2000 г. і павялічылася інфляцыя з 7,3% у 1999 г. да 10,1 % у канцы 2000 г. Сярэдні заробак да снежня 2000 г. узрос з 1707 зл. да 1924 злотых, пры курсе американскага долара пры канцы снежня 2000 г. роўным 3,80 зл. за долар. Натуральны прырост насельніцтва павялічыўся з 0,0 праміля ў 1999 г. да 0,3 праміля ў 2000 г.

Вялікай памылкай быў тады продаж замежным капіталістам добрых прадпрыемстваў, якія прыносілі краіне прыбытак. Яны замест даваць прыбытак дзяржаве, сталі даваць яго замежным капіталістам. Апрача таго замежны капітал забіраў у Польшчы інфраструктуру. Інфраструктура служыць гаспадарцы і мае ўплыў на

наша жыццё, на нашы дарогі, тэлекамунікацыю, фінансы і гандаль. А нашы ўлады аддалі гэта замежным капіталістам, якія гэта зманапалізавалі і накінулі нам высокія пошліны, маржу і плацілі добра сваім замежным прадстаўнікам ды высылалі нашы прыбыткі за мяжу. Мы мусілі аплачваць іх фірмовыя знакі, кансультацыі і іншыя прывезеныя імі элементы, як гузікі ці металічныя накрыўкі да бутэлек. Асабліва вялікай памылкай бала перадача фінансавай інфраструктуры замежным капіталістам, напрыклад, аддавалі ім пенсійныя фонды. Бралі яны высокія маржы і плату за крэдыты. Напрыклад, адзін з канцэрнаў з паўднёвай Еўропы купіў у Польшчы адзін вялікі польскі банк, які меў вартасць 3,5 % для канцэрну, а даваў яму 30 % прыбытку.

1 студзеня Чэхуў, Косуў-Ляцкі, Нэкля, Прысіцэ і Тышоўцэ атрымалі гарадскія правы, а Плакавіцэ былі далучаныя да Львуўка-Слёнскага.

6 студзеня Сейм прыняў закон аб стварэнні ўстановы Абароны правоў дзіцяці.

21 студзеня Кампіноскі нацыянальны парк увялі ў міжнародны спіс запаведнікаў біясферы ЮНЕСКА.

23 лютага члены арганізацыі Нашосьць падчас дэманстрацыі супраць вайны ў Чачні апаганілі расійскі флаг на тэрыторыі Генеральнага консульства Расійскай Федэрацыі ў Познані.

1 сакавіка паўстаў Інстытут імя Адама Міцкевіча.

15 красавіка пачаў служыць падараваны ўрадам ЗША ракетны фрэгат КРП Ген. К. Пуласкі.

22 сакавіка польскі пасажырскі парава-турбінны карабель КПТ(ТСС) Стэфан Баторы ўлады прадалі на лом турэцкай суднаверфі.

25 сакавіка Андрэй Вайда атрымаў у ЗША прэмію Оскар за сваю творчасць.

15 красавіка было створана Цэнтральнае следчае бюро.

24 красавіка з непрацуючай шахты руды ўрана стварылі падзямельны турыстычны шлях даўжынёй 1200 м., Штольню Кавары.

Беларусь

26 студзеня ўступіў у сілу Дагавор аб стварэнні адзінай Саюзнай дзяржавы, падпісаны прэзідэнтамі Расіі і Беларусі 8 снежня 1999 г. 26 студзеня прайшло ў Маскве пасяджэнне Вышэйшага Дзяржаўнага Савета Саюзнай Дзяржавы.

Па беларускай статыстыцы сярэдні заробак у Беларусі налічваў 34 871 899 рублёў у снежні 1999 г. і 1 студзеня 2000 г. прайшла дэнамінацыя беларускага рубля 1000 на 1, аднялі тры нулі. І 31 студзеня 2000 г. сярэдні заробак налічваў 36 659 рублёў, а ў чэрвені павысіўся да 57 596 рублёў. З 1 студзеня 2000 г. былі ўведзены банкноты 1, 5, 10, 20, 50, 100, 500, 1000 рублёў. Банкноты з 1992-1999 гг. былі важнымі ў 2000 годзе, толькі адымаліся ў іх тры нулі.

„2000 год быў годам далейшага ўмацаваньня аўтарытарнага кіравання Аляксандра Лукашэнкі і барацьбы беларускай апазіцыі за дэмакратычня змены ў краіне. Як і ў ранейшыя гады кіравання краінай Лукашэнкам, шэсці, мітынгі, пікеты праходзілі пад кантролем не толькі міліцыі, але і спецслужбаў і заканчваліся арыштамі ўдзельнікаў і арганізатараў. Буйнейшымі акцыямі апазіцыі ў 2000 годзе былі «Марш Свабоды-2» і «Марш Свабоды-3», «Чарнобыльскі шлях-2000», святкаванні Дня Канстытуцыі, Дня Волі, Дня Незалежнасьці, мерапрыемствы, прысвечаныя байкоту выбараў у лукашэнкаўскі парламент. Найбольш жорстка ўлады расправіліся з удзельнікамі святкавання Дня Волі 25 сакавіка ў Мінску. Было арыштавана больш за 500 чалавек, у тым ліку 36 журналістаў беларускіх і акрэдытаваных у Беларусі сродкаў масавай інфармацыі, лідэры партыяў, праваабаронцы і нават асобы, якія валодаюць дыпламатычнай недатыкальнасцю: прадстаўнік місіі АБСЕ ў Беларусі Крыстафер Паніко, дэпутат Польскага сейму Марыюш Камінькі, а таксама восем грамадзянаў Польшчы і грамадзянін Чэхіі. Арышты суправаджаліся здзекамі над затрыманымі, знявагаю іх чалавечай годнасьці і з біццём", – фрагмент з «Агляду – хронікі парушэнняў правоў чалавека ў Беларусі ў 2000 годзе».

1 лютага 2000 г. пачаліся масавыя забастоўкі прадпрыемстваў, якія закончыліся 20 лютага. Прычынай забастовак быў уведзены ўрадам падатак на дабаўленую вартасць, які быў кепска апісаны ў законе. А. Лукашэнка нейкі час пашумеў, аднак хутка падпісаў дэкрэт які зняў напружанне.

Калі прэзідэнтам Расіі стаў У. Пуцін, пачаўся новы этап палітыкі Расіі ў адносінах да Беларусі. А. Лукашэнка страіціў ілюзіі, што пасля Б. Ельцына ён стане кіраўніком супольнай дзяржавы Расіі і Беларусі. Улады ў Маскве пакінулі інтэграцыйную канцэпцыю Расіі і Беларусі як нерэальную. Пуцін стараўся ўзмоцніць гаспадарчае ўздзеянне на Беларусь, стараўся выкарыстаць эканамічную залежнасць Беларусі ад Расіі.

Залежнасць Беларусі ад Расіі ў справах абароны была найбольш бачная. Беларусь не мае толькі фінансавых сродкаў, каб весьці самастойную абаронную палітку, якія мае Расія. Дзве дзяржавы выказваюць адносна замежнай палітыкі таксама супольную згоду, хоць Расія тады была зацікаўленая весці згодную палітыку з ЗША і Еўрасаюзам, а адносіны Беларусі да заходніх дзяржаў былі замарожаныя. Аднак планы гаспадарчай інтэграцыі ў галіне грашовай, гандлёвай палітыкі, як і ў энергетычным сектары не былі выкананыя. Прычынай была розніца гаспадарчых сістэмаў у гэтых дзяржавах. Расія праводзіла рынычныя рэформы, а Беларусь трымалася савецкай сістэмы гаспадаркі планаванай цэнтральна. У сувязі з тым Расія пачала агранічваць дапамогу Беларусі, давала яе ў залежнасці ад уступкаў Беларусі Расіі.

Расія старалася ўсё больш і больш паставіць Беларусь у залежнасць ад сябе.

У 2000 годзе спіс людзей, якія ў Беларусі знікнулі бясследна папоўніў тэлеаператар расійскай кампаніі ГРТ Дзмітры Завадзкі. 7 ліпеня ён прапаў без вестак па дарозе ў аэрапорт „Мінск2". У сувязі з тым, што гэта быў расійскі грамадзянін, знайшлі вінаватых. Вінаватымі ў захопе Д. Завадзкага былі палічаны афіцэры МУС „Алмаз" Валерый Ігнатовіч і Максім Малік, якія атрымалі пажыццёвае зняволенне, і былы курсант Акадэміі МУС, які атрымаў 25 гадоў турмы і таксама Сяргей Савушкін, які атрымаў 12 год турмы. Усе прыгаворы вынеслі судом у закрытым парадку. Ніхто з іх віны сваёй не прызнаў. Цела згінуўшага журналіста ніколі не знайшлі.

У 2000 годзе рэпрэсіі ў Беларусі далей прадаўжаліся, суды беспадстаўна каралі многіх людзей якія выступалі супраць рэжыму А.Лукашэнкі, не дапускалі да свабоды слова. У 2000 годзе беларускія суды пакаралі Анатоля Букачова, жонку Міхала Чыгіра, Юлію Чыгір, самога Міхала Чыгіра, Надзею Грачуху і іншых. Не магу апісаць і пералічыць тут усіх арыштаваных і асуджаных, бо заняняло бы мне апісанне некалькі старонак тэксту. Многіх сваіх праціўнікаў А. Лукашэка няслушна абвінавачваў у карупцыі, а падпарадкаваныя яму суды няслушна каралі іх зняволеннем, так як прэзідэнт жадаў.

Расія

9 студзеня чачэнскія баевікі прарваліся ў Шалі і ў Аргун. Кантроль федэральнае войска над Шалі аднавіла 11 студзеня, а над Аргуном – 13 студзеня.

5 лютага многа чачэнскіх жыхароў згінула ад бамбёжак і голаду ў пасёлку Новыя Адды ля Грознага.

6 лютага федэральнае войска захапіла сталіцу Чачні – горад Грозны.

22-29 лютага федэральнае войска захапіла чачэнскі горад Шатой, аднак лідары чачэнскіх тэрарыстаў, Масхадаў, Хатаб і Басаеў уцяклі з акружэння. Першы намеснік камандуючага федэральнымі сіламі Генадзій Трошаў аб'явіў аб заканчэнні аперацыі ў Чачні.

29 лютага гіне 6-тая рота, 2-тага батальёна, 104 парашутна-дэсантнага палка,76 дывізіі ў баях за вяршыню 776 у Чачні.

5-20 сакавіка праходзілі баі за вёску Камсамольск у Чачні.

12 сакавіка ў Чачні быў захоплены і давезены ў Маскву тэрарыст Саман Радуеў, якога засудзілі на пажыццёвае зняволенне. Памёр ён у турме.

21 сакавіка злачынца Руслан Любецкі забіў праваслаўнага святара іераманаха Грыгорыя Якаўлева, адрэзаў яму галаву і павесіў яе на царкоўны алтар. Злачынца назваў сябе воінам Крышны, хоць ім не быў, і папаў у псіхбальніцу. У 2010 г. яго выпусцілі адтуль і забіў яго мядзведзь.

26 сакавіка прайшлі выбары прэзідэнта Расіі. У выбарах перамог Удадзімір Пуцін, атрымаўшы 53 % галасоў. Камуніст Г. Зюганаў атрымаў 29,2 %, Яўлінскі – 5 % галасоў. Яшчэ 8 кандыдатаў атрымала менш чым 3 % галасоў кожны. У выбарах прымала ўдзел 68,7 % выбаршчыкаў. У. Пуцін нічога не абяцаў у выбарах, аднак людзі хацелі змен, чакалі цвёрдага лідэра, які навядзе ў дзяржаве парадак. Пуцін атрымаў папулярнасць, бо за кароткі час расійскае войска перамагло чачэнцаў, бо расіяне хацелі пакараць чачэнцаў за гандаль захопленымі імі людзьмі, за тое, што хацелі стварыць на Каўказе ісламскую дзяржаву, і не хацелі больш бачыць перамогі малой дзяржавы над вялікай Расіяй. Хвалявалі большасць грамадзян Расіі паражэнні, якія атрымалі ад малога чачэнскага народа пры Б. Ельцыне і цяпер пры У. Пуціне пабачылі, што чачэнцы былі пабіты. Гэта павялічыла прэстыж У. Пуціна як прэзідэнта Расійскай Федэрацыі.

4 красавіка наступіў старт касмічнага карабля Саюз ТМ-30 з касманаўтамі Сяргеем Залёціным і Аляксандрам Калеры.

12 красавіка Расійская касмічная карпарацыя „Энергія" прадала амерыканскай кампаніі „Спейс Хаб" эксклюзіўныя правы на выкарыстанне архіва кінадакументаў, у якіх знаходзяцца інфармацыі аб усіх касмічных даследаваннях і праграмах выкананых пры СССР і ў Расіі.

13 красавіка Германія і Расія падпісалі дагавор аб абмене твораў мастацтва вывезеных дзвюма дзяржавамі падчас Другой сусветнай вайны.

14 красавіка Дзяржаўная Дума РФ ратыфікавала расійска-амерыканскі дагавор СНЗ-2 (СНВ-2) аб скарачэнні стратэгічнай наступацельнай зброі дзвюх дзяржаў.

18 красавіка У. Пуцін выступіў супраць стварэння ЗША нацыянальнай сістэмы Супрацьракетнай абароны.

21 красавіка Дзяржаўная Дума РФ ратыфікавала дагавор аб поўным заканчэнні ядзерных выпрабаванняў.

23 красавіка чачэнскія баевікі напалі на калону 51 парашутнага дэсантнага палка Тульскай дывізіі і забілі 16 салдат і 7 салдат паранілі.

24 сакавіка падчас вучэння Чарнаморскага флота расійская крылатая ракета ўдарыла ва ўкраінскае пасажырскае судна „Верашчагін".

26 сакавіка ў Маскве выставілі да аглядання астанкі Гітлера, яго чэрап з дзіркай, праз якую прайшла куля з яго пісталета.

29 красавіка немцы перадалі Расіі фрагменты янтарнага пакоя з Пушкіна ля Санкт-Пяцярбурга, вывезенага гітлераўскім войскам падчас вайны.

Галоўны архітэктар прускага каралеўскага палаца Андрэас Шлютэр перабудоўваючы палац у Берліне першы раз выкарыстаў у апрацоўцы інтэр'ера янтар,

стварыў тры багатаарнаментаваныя рамы з люстрамі з каралеўскай калекцыі. У 1716 годзе Фрыдрых Вільгельм I падарыў янтарны пакой цару Пятру I, гэты пакой пасля смерці цара ў Царскім Сяле ўставіла ў палацы яго дачка царыца Лізавета. Немцы падчас вайны вывезлі янтарны пакой ў Кёнігсберг і часткова быў ён устаўлены ў Кёнігсбергскім замку. Аднак калі савецкае войска падыходзіла да Кёнігсберга, пакой здэмантавалі і вывезлі яго ў невядомым напрамку. Толькі фрагменты мазаікі пакоя немцы знайшлі ў 1997 годзе ў нейкага натарыуса, іх канфіскавалі і перадалі Расіі.

6 мая Расія была прынятая ў міжнародную арганізацыю бізнеса, у Міжнародную гандлёвую палату, якая злучае больш чым 7 тысяч прадпрыемстваў, асацыяцый і кампаній з 130 дзяржаў.

7 мая У. Пуцін злажыў пысягу народу Расіі як прэзідэнт. У. Пуцін адразу пачаў узмацняць прэзідэнцкую ўладу.

11 мая працаўнікі Генпракуратуры, ФСБ ФСНП Расіі правялі вобыскі ў цэнтральных офісах холдынга Уладзіміра Гусінскага „Медыа-Мост” у сувязі з крымінальнай справай па арт. 137, 138 і 181 Крымінальнага Кодэкса РФ. Алігарх У. Гусінскі назваў гэты вобыскі помстай за тое, што ён на канале тэлебачання ОРТ крытыкаваў чачэнскую вайну і прэзідэнта У. Пуціна. 16 чэрвеня У. Гусінскі трапіў у Бутырскую турму, абвінавацілі яго ў махлярстве. 16 чэрвеня яго выпусцілі за падпіскай, што не мае права выехаць за мяжу. 20 ліпеня ён перадаў усю сваю маёмасць і тэлевізыйны канал НТВ „Газпрому” і ўцёк за мяжу. Уладу ў першую чаргу цікавіла кантроль над НТВ, калі ён аддаў яго ўладам, дазволілі яму ўцячы за мяжу. Улады закрылі яго газету „Сегодня”, а ў яго тыдневіку „Итоги” змянілі рэдакцыю і рэдакцыйную палітыку. З У. Гусінскага пачалася барацьба У. Пуціна з алігархамі, якія выступалі супраць яго. Б. Беразоўскі таксама быў змушаны ўцякаць за мяжу. Вобыск правялі ў Цюменскай нафтавай кампаніі М. Фрыдмана і іншых. Хоць яны не мелі палітычных амбіцый і не крытыкавалі У.Пуціна. Толькі згодны з У. Пуціным быў алігарх Р. Абрамовіч і ў яго не было вобыскаў і ён жыве бяспечна за мяжой. А ён змусіў Б. Беразоўскага аддаць дзяржаве за 175 млн. долараў 49% акцыі ОРТ.

13 мая прэзідэнт Расіі У. Пуцін падпісаў указ № 849 „Аб паўнамоцным прадстаўніку Прэзідэнта Расійскай Федэрацыі ў федэральнай акрузе”, згодна з якім у Расіі былі створаны федэральныя акругі па тэрытарыяльнаму прынцыпу рэспублікі, краі і вобласці (Цэнтральны, Паўночна–Заходні, Паўднёвы і іншыя).

20 мая Указам прэзідэнта былі зацверджаныя кірункі падаткавай рэформы, якія стваралі справядлівую і нейтральную падаткавую сістэму і яе спрашчалі і рабілі лепшай.

24 мая Дзяржаўная Дума РФ прыняла папраўку, якая забараняла прапаганду наркотыкаў і спосабаў іх прыгатавання.

Іншыя дзяржавы

1 студзеня ў Англіі ўсе прадукты ў магазінах пры іх продажы пачалі азначаць у кілаграмах і грамах, а не, як да канца 1999 года, у фунтах і ў унцыях.

1 студзеня ў Чэхіі прайшла рэформа адміністрацыі. На месца 7 краёў + Прага стварылі 13 новых краёў + Прага. Старыя краі сталі „тэрытарыяльнымі акругамі” для дзяржаўных устаноў.

2 студзеня на Чорным моры ля Туапсе падчас шторму разламалася ўкраінскае судна з сухагрузам, якое плыло пад флагам Камбоджы. Матросы высадзіліся на платы і толькі адзін матрос згінуў.

3 студзеня ў Бейруце (Ліване) палестынскія тэрарысты абстралялі з гранатамётаў расійскае пасольства, пратэстэстуючы супраць вайны ў Чачні. Згінуў ліванскі паліцыянт і адзін тэрарыст.

4 студзеня ў чыгуначнай катастрофе пры сутычцы двух пасажырскіх цягнікоў у Нарвегіі згінула19 асоб.

9 студзеня ва Узбекістане другі раз быў выбраны прэзідэнтам Рэспублікі Іслам Карымаў, які атрымаў 91,9 % галасоў.

13 студзеня ў катастрофе лівійскага пасажырскага самалёта Шорт 360 згінула 22 асобы на Міжземным моры.

29 студзеня ў Харватыі быў выбраны прэзідэнтам Стэпан Месіч.

30 студзеня ў катастрофе самалёта А310 пад Абіджанам згінула 169 асоб.

31 студзеня Рейс 261 Alaska Airlines – планавы рейс самалёта McDonnell Douglas MD-83, кампаніі Alaska Airlines па маршруту Пуэрто-Вальярта – Сіэтл са спыненнем палёта ў Сан-Франціска. 31 студзеня 2000 года гэты самалёт разбіўся ля вострава Анакапа (Каліфорнія) з-за адмовы працы стабілізатараў. У катастрофе згінула 88 асоб (83 пасажыры).

7 лютага ля Кёльна ў Нямеччыне згінула 9 асоб і сотні асоб былі параненых. Цягнік ехаў з Амстэрдама ў Базель і перад Кёльнам выскачыў з рэек.

7 лютага ў Бялградзе ў Югаславіі ў рэстаране футбольнага клуба „Рад” быў забіты міністр абароны Паўле Буятовіч.

10 лютага ад амерыканскай бамбёжкі на поўдні Ірака згінула 3 асобы і было параненых 8 мірных жыхароў.

11 лютага наступіў у ЗША 97 старт (STS – 9) па праграме Спейс Шатл і 14 палёт шатла Індэвор з касманаўтамі Кевінам Крэгелем, Дамінікай Горы, нямецкім касманаўтам Герхардам Кілем, Джанетай Каванды, Джэнісам Восам і японскім касманаўтам Мамору Моры. Індэрор прызямліўся 22 лютага.

13 лютага ад тарнада на паўднёвым захадзе амерыканскага штата Джорджыя згінула не менш чым 22 асобы і больш чым 100 асоб было параненых.

22 лютага ва Украіне адмянілі смяротнае пакаранне.

24 лютага папа рымскі Ян Павел II пачаў візіт у Егіпце і на Сінаі.

26 лютага папа рымскі Ян Павел II быў з візітам у манастыры св. Кацярыны ля гары Сінай у Егіпце.

1 сакавіка першы раз жанчына Тарыя Галёнена стала прэзідэнтам Фінляндыі.

8 сакавіка ў катастрофе ў Японіі ў такійскім метро на станцыі ,,Нака-Мэгура” згінула 5 асоб і 63 асобы былі паранены.

12 сакавіка папа рымскі Ян Павел II падчас набажэнства ў ватыканскай базіліцы прасіў у Бога прабачэння вінаў рымскага каталіцкага касцёла, якія ён учыніў веруючым іншых веравызнанняў на свеце.

17 сакавіка ва Угандзе больш чым 500 членаў секты «Рух Звароту Дзесяці Запаведзей Бога» масава самаспаліліся.

21 сакавіка рымскі папа Ян Павел II пачаў візіт у Ізраіле.

7 красавіка ЗША нанеслі ракетна-бомбавы ўдар па Іраку, ад якога згінула 14 жыхароў, а 19 жыхароў было параненых.

9 красавіка ў Грузіі прэзідэнтам другі раз быў выбраны Эдуард Шэварднадзэ, атрымаўшы 82 % галасоў.

10 студзеня ў сталіцы Гамбіі Банджулю сілы бяспекі пачалі страляць да дэманстрантаў-студэнтаў і застрэлілі 14 асоб.

19 красавіка наступіла катастрофа філіпінскага самалёта Боінга-737 над Давао. Згінула 131 асоба.

26 красавіка прэзідэнт Л. Кучма аб’явіў, што Чарнобыльская АЭС да канца 2000 года будзе закрыта.

10 мая ў Індыі стала жыць больш чым 1 мільярд жыхароў.

13 мая ў Галандыі ў Эншэндэ згінула 23 асобы, а 947 было параненых ад выбухаў у фабрыцы феерверкаў.

13 мая з амерыканскага вайсковага самалёта ў Паўднёвай Карэі памылкова скінулі на вёску 6 бомб.

18 мая ад бамбёжак Ірака амерыканскімі і англійскімі самалётамі гіне 1 асоба, а 4 было параненых.

19 мая наступіў у ЗША 98 старт (STS-101) па праграме Спейс Шатл і 21 палёт шатла Атлантыс з касманаўтамі Джэймсам Халселым, Скотам Харавітцам, Сьюзанай Хелмс, рускім касманаўтам Юрыем Усачовым, Джэймсам Восам, Мэрай Уэберай і Джэмсам Ульямсам. Атлантыс прызямліўся 29 мая.

25 мая пасля 22-гадавой акупацыі пакінула паўднёвы Ліван ізраільскае войска.

25 мая закончылася Эрытрэйска-эфіопская вайна.

26 мая парламент Кіргістана прагаласаваў, каб дзяржаву называць ,,Рэспублікай Кіргізіяй”.

27 мая ў Кітаі каталіцкі святар атрымаў 6 гадоў турмы за друк Біблії і іншых рэлігійных кніг. Абвінавацілі яго ў незаконных публікацыях і ў тайнай агітацыі каталіцызму.

30 мая А. Акаеў у Кіргізіі падпісаў Закон аб прызнанні ў Кіргізіі рускай мове афіцыйнага статуса.

Дзмітры Шатыловіч

Працяг будзе

З літаратурнай спадчыны

Малавядомыя вершы Ігната Дварчаніна

Дзеяч беларускага нацыянальнага руху, паэт, літаратуразнавец Ігнат Дварчанін (1895-1937) быў родам з вёскі Погіры Слонімскага павета (цяпер гэта Дзятлаўскі раён).

У свой час ён скончыў гісторыка-філалагічны факультэт Пражскага ўніверсітэта са ступенню доктара філасофіі. Пражскі перыяд жыцця Ігната Дварчаніна характарызуецца актыўнай грамадскай дзейнасцю. Ён быў старшынёй Аб’яднання прагрэсіўных беларускіх студэнтаў, сябрам Беларускай Рады, якая аб’ядноўвала беларускую эміграцыю ў Чэхаславакіі.

З 1926 года Ігнат Дварчанін у Вільні ўступіў у Беларускую сялянска-работніцкую Грамаду (БСРГ), быў цесна звязаны з яе кіраўніцтвам, выконваў даручэнні Цэнтральнага сакратарыята БСРГ, вёў лекцыі ў Віленскім гуртку грамады. Ён працаваў сакратаром Беларускага выдавецкага таварыства, настаўнікам Віленскай беларускай гімназіі.

У 1928 годзе ад Наваградскай выбарчай акругі Дварчанін быў абраны ў польскі сейм, удзельнічаў у беларускім рабоча-сялянскім пасольскім клубе «Змаганне», які фактычна працягваў дзейнасць Грамады. У 1930 годзе беларускі дзеяч быў арыштаваны польскімі ўладамі і асуджаны на 8 гадоў тур-

мы. Праз два гады яго вызвалілі ў выніку абмену палітзняволенымі паміж СССР і Польшчай. Ігнат Дварчанін пераехаў у БССР.

3 лістапада 1932 года беларускі дзеяч працаваў у АН БССР у камісіі па вывучэнні Заходняй Беларусі, выконваў абавязкі дырэктара Інстытута мовазнаўства. А 16 жніўня 1933 года яго беспадстаўна арыштаваюць органы НКУС па справе «Беларускага нацыянальнага цэнтра». Пастановай судовай калегіі ад 9 студзеня 1934 года ён быў прыгавораны да вышэйшай меры пакарання, якую замянілі на 10 гадоў пазбаўлення волі.

Пакаранне Ігнат Дварчані адбываў на Салавецкіх астравах і будаўніцтве Беламорска-Балтыйскага канала. Але 25 лістапада 1937 года, паводле прыгавору „тройкі”, яго расстралялі…

Ігнат Дварчанін пачаў друкавацца з 1917 года. Тады быў апублікаваны яго першы верш „Да беларусаў-інтэлігентаў” у „Беларускай радзе” і верш „Покліч” у „Вольнай Беларусі”. Вершы паэта змяшчаліся таксама ў газеце „Дзянніца”, часопісах „Родныя гоні”, „Маланка”, „Наш шлях”, „Маладое жыццё”, „Беларуская школа ў Латвіі” і ў іншых. Тэматыка яго твораў гэтага перыяду была прысвечана барацьбе за адраджэнне беларускай культуры, узняцце яе на больш якасны ўзровень, усведамленне беларускім народам сваёй гістарычнай і палітычнай значнасці, роўнасці з іншымі народамі.

Ігнат Дварчанін

Падчас вучобы ў Пражскім універсітэце змяшчаў вершы рэвалюцыйна-рамантычнай накіраванасці ў студэнцкіх выданнях „Прамень”, „Студэнцкая думка”, „Перавясла”.

Асобныя вершы Ігната Дварчаніна друкаваліся ў беластоцкім „Беларускім календары”, у часопісе „Беларусь”, у зборніку „Ростані волі” (Мн., 1990), якія склаў Уладзімір Каленік і ў іншых выданнях.

У 1995 годзе ў Гродне выйшла з друку кніга „І. С. Дварчанін. Гісторыка-біяграфічны нарыс”, над якой парупіліся Яўген Місарэвіч і Мікалай Каралёў. Гэта выданне складаецца з чатырох раздзелаў. У адзін з іх увайшлі вершы Ігната Дварчаніна і пераклад паэмы „Дванаццаць” Аляксандра Блока на беларускую мову. Усяго было апублікавана 22 вершы Ігната Дварчаніна. Адзін з іх – „З чужой стараны” апублікаваны нават у скарочаным варыянце – толькі дзве страфы. Гэтыя надрукаваныя вершы – далёка не ўся паэтычная спадчына заходнебеларускага паэта. Дзесяткі вершаў Ігната Дварчаніна раскіданы па многіх беларускіх выданнях 1920-х гадоў. Даўно іх пара сабраць пад адну вокладку і выдаць асобным выданнем.

Чытачам „Czasopisu” прапаную малавядомыя вершы Ігната Дварчаніна, якія пасля яго смерці ніколі не друкаваліся. Яны былі напісаныя напачатку 1920-х гадоў.

Сяргей Чыгрын

Ігнат Дварчанін

З чужой стараны

О, Беларусь, о, край мой мілы,
Старонка родная мая.
Тут расказаць не маю сілы,
Што адчуваю ў сэрцы я.
Цябе я бачу ў блеску сонца,
У срэбных пацерках расы,
Што красяць усё ў табе бясконца
І луг, і поле, і лясы.
Цябе убраную ў шаты,
Ў зялёны, свежы, як бы жар.
Пакроў цудоўны і багаты,
Што робіць вобраз поўны чар.
Народ я бачу веры поўны,
Няволі выжыўшы кашмар.
Усім народам свету вольны
У роднай хаце гаспадар.
Люблю цябе, о край мой родны!
За што? Сказаць бы я не мог…
Што мушу мо, як пёс нягодны
Туляцца па чужых кутох.
А можа быць сваю нядолю
Ў тваім я твары палюбіў,
Сваю аддаўшы ветру волю
Сабе чужую налажыў.
Што мне там месца не знайшлося,
Паміж улюбленых сялiб,
Дзе гнецца і шуміць калоссе,
Паміж галлістых груш і ліп.
Што з дому выгнаны злым рокам,
Табою запаўняюць сны.
Як птушка ў выраі далёкім
Чакаю светлых дзён вясны.

Прывет

Прывет вам з залатое Прагі,
Пад гоман светлае вясны.
Што паднялі штандар адвагі
Між бруду, здзеку і маны.
Балююць хай учарашнія героі
І стогне хай прыгнечаны народ,
Хай злыдні цешацца ва ўпоі –
Ды хай уступяць свой чарод.
Штандар дзяржыце горда, смела
І верце – праўда пабядзіць.
На правае, святое дзела
Хай сэрца ў страху не дрыжыць.
Вясна! З чароўнаю вясною
Прыйдзе жаданае святло.
І кінем крыўду за сабою,
Як бы яе і не было.

Вецер

Вее вецер, завывае,
Грае, свішча на прасторы.
Хмары чорныя ганяе,
Ломіць дрэвы, крышыць горы.
І ў мяне на сэрцы бура,
Каб няволі, крык адняла,
Між людзей адзін панура,
Як ачмураны блукала.
Свет вялікі, свет шырокі,
Для мяне на свеце цесна.
Рвусь, імкнуся ў розны бокі –
Духу ж скалы ўсе адвесны.
Вецер буйны, дух адвагі,
Мы так родныя з табою,
Як бяздомныя брадзягі
З цэлым зместам мы у бою.
Не знаходзім мы спакою
У прыгожым людзям свеце,
Ўсё жыццё для нас маною
Пра нужду мы мусім пеці.
Зробім сполку, брат, з табою,
Двох палецім на прасторы.
Мо распрасцімся з нудою,
Мо разгонім разам гора.

Мінор

Аб чым пяяць магу?
Дзе тоны падбяру?
О, не звініць струна,
Спакойна ліра спіць.
Там на двары вясны
Жыццё ідзе, жыццё,
А холад на душы,
А сэрца, як бы лёд.
А крыллі дзе мае?
Апалі да зямлі
Не рвецца сэрца ўвысь,
Маўчыць зусім душа…
Надзея зарасла
Пякучай крапівой.
І свет, як бы не свет,
Жыццё, як не жыццё,
Збаўленне дзе найду?
Няўжо яго няма?
Няўжо патух агонь,
Няўжо зацміўся свет?
Гэй, стой, маўчы душа.
Не муч сябе, не муч, –
Зярняты у зямлі.
І будзе, будзе ўсход,
Надыйдзе красны май.
Надыйдзе блеску час,
І краскі зацвітуць
На полі дзіўна так.
Прыйдзе, прыйдзе яно,
Прыйдзе, прыйдзе святло.
І струны зазвіняць,
І сэрца запяе.

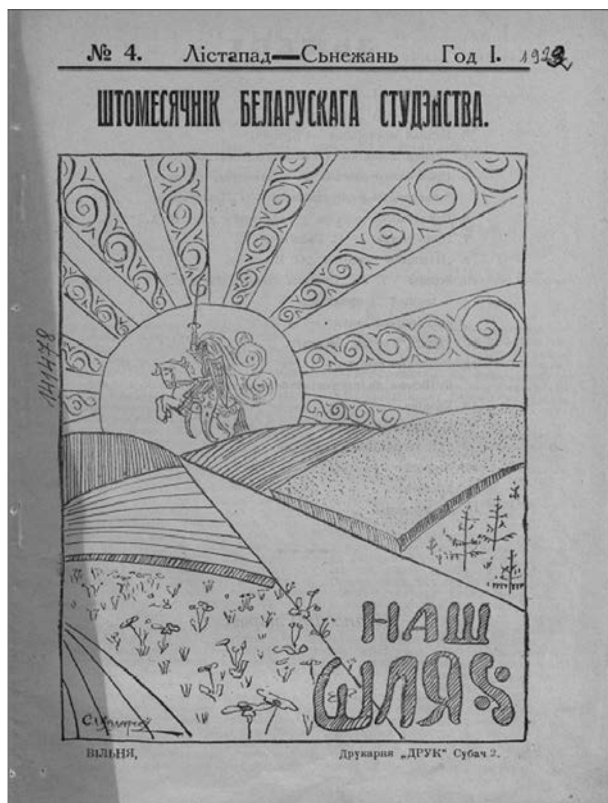

Часопіс, дзе друкаваў свае вершы Ігнат Дварчанін

Адраджэнне

Касцёр гарыць, агонь палае,
Нясе усюды блеск і свет,
Кругом дружына маладая,
Прыймае дзедаўскі завет.
Не дождж ідзе, шапочуць ветры,
Праснулісь полі і лясы
Дрыжаць, трасуцца багны, ветры,
Страчаюць новыя часы.
Усе, усё ўстае на ногі,
Зганяе прошлае як дым…
Імкнецца, рвецца да дарогі,
Куды? Чаго? На што? За чым?
Агонь шыбае вышай, вышай,
На небе свеціць, як зара.
Ўсё прыцягае, ўсё калыша,
Пара прышла, прышла пара.
І словы дзедаў раздаюцца,
Ўсяляюць моц, пышаць красой.
І слёзы радасці ліюцца
На землю срэбнаю расой.

Прага, 1 лістапада 1921 г.

У тумане

Мы брыдзем ў тумане да адвечнай далі,
Сколькі ўжо ззаду, сколькі напярод.
Чэрцім жыццёвыя мудрыя скрыжалі
І падаем, уступаем для другіх чарод.
Там дзесь прамень свету задрыжыць і згасне,
Рукі працягаем, каб яго злавіць.
Але то міражы, як бы сон ці басня
Зноў страшная цемра ўвакол стаіць.
А туман суровы косьці раз’ядае
І марозіць сэрца й душу ледзяніць.
І краса спадае з шчокаў маладая,
Валімся, каб болей ні аб чым не сніць.
Дзе ж канец імкненняў, чалавецтва мэта,
Дзе збаўлення прыстань, не відна яе –
Схована у далі, ў цемры без прасвета,
Там дзесь у нязнана-незямным краю.
Да якогась пункту ўсё брыдзем ў тумане,
А яго не бачым, схованы за вал.
І балота месім, бродзім на дзірване
Ідэал шукаем, смешны ідэал.
Вежы адбудуем і глядзім у гору,
Ці не там схаваны дзіўны талісман.
Але сумна страшна ў незямным прасторы:
Увакола цемра, увакол туман.
Хтось незразумелы, ўсемагутны вечны
Пасадзіў на землю між балот і гор.
І смяецца дзіка, і глядзіць бяспечна,
Як там мітусіцца бедны, жалкі твар. ■

Успаміны Вітаўта Кіпеля і Віктара Шведа

Што прыцягальнае можа быць ва ўспамінах старых беларускіх дзеячаў? Чаму цяжка ад іх адарвацца ад першай старонкі? Майму пакаленьню – можна сказаць – пашчасьціла пазнаёміцца з беларускімі дзеячамі ХХ стагодзьдзя, асабліва яго другой паловы. Перамены ў канцы мінулага ўжо стагодзьдзя, зьвязаныя з адраджэньнем беларускай незалежнасьці далі таксама штуршок шмат каму, каб паўспамінаць сваю дарогу да беларускасьці і зафіксаваць для нашчадкаў свой уклад у беларускую культуру, нягледзячы, куды лёс чалавека кінуў – ці з вёскі ў горад, ці з Беларусі ў Амэрыку. Незалежна ад лёсу кожны па-свойму даходзіў да Беларусі, кожны аставіў свой адметны сьлед.

«Па-за Беларусьсю, для Беларусі»

Вітаўт Кіпель, найбольш вядомы беларускі грамадзкі дзеяч у Амэрыцы, аўтар кнігі «Беларусы ў ЗША» (Менск 1993) – сын беларускіх інтэлігентаў Яўхіма і Марыі з Зубкоўскіх, нарадзіўся 30 траўня 1927 г. у Менску (як сам кажа). Тады ў 20-ыя гады быў гэта Менск, а не Мінск. Як прыстала на сына беларускіх інтэлігентаў, быў ён беларускамоўны. Тады дарэчы і адбывалася беларусізацыя, якая перарасла ў «нацыяналдэмакратызм» як нэгатыўную чамусьці зьяву. У пачатку 1930-ых гг. шмат хто з беларускіх інтэлігентаў як «нацдэм» быў арыштаваны, выселены за межы БССР. Такі лёс у 1930 г. сустрэў і Яўхіма Кіпеля, які апынуўся ў Налінску ў цяперашняй Кіраўскай вобласьці. У 1932 г. туды паехала і яго жонка з сынам. У 1935 г. пераехалі сьпярша ў Вятку, а пазьней у Арол, дзе 30 снежня Яўхім Кіпель быў арыштаваны.

Дзяцінства ў цені прасьледвань-

ня бацькі за беларускую дзейнасьць шмат чаму загартавала Вітаўта. Навучыла стрыманасьці ў выказваньнях і ў паводзінах. Вітаўт вучыўся ў рускіх школах, але ў хаце з маці размаўляў па беларуску, таксама падчас канікулаў, якія праводзіў у дзядулі ў Менску. Для бясьпекі быў ён Зубкоўскі Вітаўт – маці памяняла прозьвішча Вітаўта на сваё дзявочае, як больш надзейнае ва ўмовах савецкай рэчаіснасьці 30-ых гадоў.

У Беларусь вярнуліся толькі «за немцамі» «здаецца» 25 чэрвеня 1942 г., фармальна як бежанцы. Менск быў зьнішчаны. Бацька Яўхім атрымаў працу ў Беларускай Народнай Самапомачы – у інспэктараце беларускіх школаў. Вітаўт пайшоў у 7-ую клясу 29 народнай школы, якая была поўнасьцю беларускамоўная. Вучыўшыся раней на рускай мове, беларускую мову дасканаліў пад кірункам Антона Лёсіка. Быў гэта вельмі цікавы час, калі немцы падтрымлівалі беларускую культурную дзейнасьць. Успамінаючы сваю школу Вітаўт Кіпель піша: «Нямецкага прапагандысцкага ціску ў школе не адчувалася – партрэтаў Гітлера нідзе не вісела. Над уваходам у школу – гэта быў такі франтон – часам вісеў адзін беларускі сьцяг. І за той год, што я вучыўся ў 29-й школе, немцаў там і блізка не было» (с. 96).

У сувязі з утварэньнем Саюзу Беларускай Моладзі у лютым 1943 г. «прыйшоў чалавек у школу, вытлумачыў старэйшым вучням, што рыхтуецца стварэньне маладзёвай арганізацыі, яна будзе нацыянальная, будуць эмблемы, форма. Ніхто пытаньняў не задаваў, але ў арганізацыю запісалася напачатку, можа, чалавек 10-15. Яшчэ той арганізатар сказаў, што арганізацыя мае свой будынак – штаб СБМ, туды можна будзе хадзіць на лекцыі беларускіх танцаў. (…) Дык вось, штаб СБМ будзе каля Нямігі, там будуць скокі-танцы, сьпевы, гісторыя, геаграфія. Са школы мала хто

хадзіў, ніхто не заклікаў, не прымушаў, але я хадзіў рэгулярна – мяне гэта цікавіла» (с. 96-97) – успамінае тыя часы Вітаўт Кіпель.

Пра нямецка-беларускія адносіны згадвае: «Зь нямецкімі вайскоўцамі кантактаў бадай што й не было, дый зь немцамі наагул, хіба што былі кантакты ў адміністрацыі. А на «народным» узроўні – пад базары немцы прыходзілі, але ўваход на базар немцам быў забаронены, і беларускі паліцай мог арыштаваць немца на базары. Перад уваходам на базар стаялі вялікія шыльды з абвесткамі па-беларуску і па-нямецку, дзе пісалася, што далей немцы ісьці не могуць. (…) Нямецкае і беларускае жыцьцё магло перасякацца на прыватным узроўні. (…) Я ведаў са слоў маці і бацькі, што зь немцамі былі кантакты на ўзроўні адміністрацыі. Маці казала, што ў газетах – «Беларускай вёсцы», «Голасе вёскі» – атрымлівалі ад немцаў матэрыялы для перадавіцаў, і іх трэба было перакладаць і публікаваць, але ў «Голасе вёскі» бацька часта іх не пускаў, бо, па-першае, па-нямецку слаба гаварыў, а перакладчыка не было, дык бацька неяк абыходзіў. Калі не зьмяшчалі важнай нямецкай перадавіцы, то ў рэдакцыю прыбягаў немец з камісарыяту і пачынаў крычаць, бывалі і сваркі, часам нават і бурныя, але рэдакцыя была беларускім месцам, побач была беларуская паліцыя, і працаўнікі адчувалі сябе спакойна. Дзе былі немцы навідавоку, дык гэта каля Салдацкага дому (Soldatenheim) на Інтэрнацыянальнай (…) – гэта была чыста нямецкая ўстанова. Немцы часта прыходзілі і з нашымі беларусамі – як іх пушчалі, ня ведаю, я ў тым Soldatenheim'е ніколі ня быў, але перад будынкам я бываў частавата, бо ў салдатаў можна было купіць цыгарэты. (…) Дзяўчат, якія «хадзілі» зь немцамі было няшмат. Да немцаў наагул стаўленьне было – гэта ня нашы людзі, акупанты. А ў дзяўчат гонар быў. (…) Наогул, народ перад немцамі трымаўся з гонарам: мы – народ, мы тут жывем, вы напалі на нас, вы – чужыя, акупанты, мы вашыя загады і патрабаваньні выконваем, але тут наша зямля, а вы – ворагі» (с. 111-112).

Вітаўт Кіпель успамінае розныя сітуацыі перыяду вайны, як усё было складана і не адназначна. Прадстаўляе няўпэўненасьць і дылемы людзей перад прыходам «нашых» летам 1944 г.: «Развагі, думкі пра «нашых» нікога не пакідалі ў спакоі. Думаю, людзі спадзяваліся на зьмены, на тое, што «нашыя» ня будуць такімі, якія яны былі да вайны. І гэтым яны, мабыць, апраўдвалі сваё рашэньне, што яны нікуды не паедуць. (…) Адзін другому кажа: «Божа-божа, хто яго ведае, ну можа нічога ня будзе – я ж нічога не раблю....» (…) Для мяне гэта ўсё былі пустыя развагі, бо я ведаў, што маёй сям'і бацька яшчэ ў Арле задаў кірунак уцякаць далей. (…) Толькі ўцякаць – далей, далей і далей» (с. 131). 29 чэрвеня 944 г. Вітаўт Кіпель, як і шмат іншых прадстаўнікоў беларускай інтэлігенцыі, выязджаў з Менска. Гэта ці не самы цікавыя эпізоды з успамінаў. Мала такіх згадак ёсьць запісаных. Вітаўт Кіпель таксама піша: «Канец чэрвеня – пачатак ліпеня 1944 году ў маёй памяці замацаваўся як бурлівы пэрыяд: нэрвова, мітусьліва я разьвітаўся зь дзяцінствам і юна-

цтвам і пераходзіў у невядомае – новыя краіны, новыя людзі. На душы было цяжка – выязджаць з свайго гораду, з Бацькаўшчыны ахвоты не было» (с. 135).

Здаецца найбольш вартасны пазнаўча той фрагмент успамінаў, у якім мова пра жыцьцё у Нямеччыне, пра лагеры ДП, пра выезд у Амэрыку, пра навуку, пра падзелы на «крывічоў» і «бэцээраўцаў». Аўтару ўдалося паступіць на геалягічны факультэт ва ўнівэрсытэт у Лювэн у Бэльгіі. Там таксама дзейнічаў у Саюзе Беларусаў Бэльгіі і фізычнай працай зарабляў на жыцьцё. Пасьля заканчэньня ўнівэрсытэта пашчасьціла Вітаўту Кіпелю зрабіць яшчэ дактарат. У ЗША ляцеў 21 сьнежня 1955 г, заручаны ўжо з Зорай Савёнак.

Пачаткі у Амэрыцы былі нялёгкія – паявіліся праблемы з працай, якая давалася толькі грамадзянам ЗША. 25 лютага 1956 г. згулялі вясельле «паводле амэрыканскага звычаю – з аркестрам, сьцягамі, надзьмутымі каляровымі шарыкамі. Беларускасьць вясельлю задавалі сваццья і сват» (с. 232). Вітаўт Кіпель успамінае: «Мы пачыналі літаральна зь нічога, апрача дыплёмаў, якія мы атрымалі ў Лювэне, і, безумоўна, падтрымкі з боку бацькоў. Зорыны бацькі сказалі, што дапамогуць чым могуць, але не грашыма – іх не было. Мае бацькі рэсурсаў надта ня мелі, але на выпадак патрэбы пару капеек заўсёды маглі даць. Гэтак пачыналася наша амэрыканскае жыцьцё, а вясельле сталася добрым уваходам у амэрыканска-беларускае грамадзтва» (с. 232). Вітаўт Кіпель шукаючы доўга працы, «калі настрой быў зусім прыбіты і жыцьцё здавалася беспрасьветным» (с. 241), заходзіў у публічную бібліятэку на рагу 42-й вуліцы і 5-га авеню ў Нью Ёрку. Там атрымаў выпадкова таксама працу (с. 243), якой прысьвяціў усё сваё далейшае жыцьцё на эміграцыі. З 1958 г. Вітаўт Кіпель дзейнічае ва ўправе Беларускага Інстытуту Навукі і Мастацтва, заснаванага ў 1951 г. Яго галоўным дасягненьнем сталі «Запісы» – салідны навуковы часопіс і выдавецкая дзейнасьць. Пра ўсё гэта даволі падрабязна расказвае Вітаўт Кіпель, падобна, як і пра грамадзкую дзейнасьць у Беларуска-Амэрыканскім Задзіночаньні, у скаўтынгу, пры арганізацыі беларускіх фэстываляў, у рэспубліканскай партыі.

Да Вітаўта Кіпеля ў бібліятэку заходзілі госьці з Беларусі, якія працавалі пры ААН, або прыязджалі з дэлегацыяй з БССР: Міхаіл Мінкевіч, Якаў Качан, Пятро Глебка, Эдуард Цыганкоў, Ігар Жолудзеў, Іван Чыгрынаў, Вячаслаў Адамчык, Алесь Адамовіч, Анатоль Міхайлаў, Аркадзь Тоўсьцік, Мікалай Сікорскі, Іван Стэльмашонак, Рыгор Барадулін, Анатоль Вярцінскі, Адам Мальдзіс. Бывалі і «іншыя» госьці з Беларусі.

У апошняй частцы ўспамінаў «Вяртаньне ў Беларусь» Вітаўт Кіпель прадставіў шляхі, якімі ён трапіў у Беларусь пасьля 1990 г. Сьпярша быў «Рым-I» у Рыме з 30 красавіка па 4 травеня 1990 г. – канфэрэнцыя прысьвечаная Вялікаму Княству Літоўскаму. Пасьля ў траўні 1991 г. Зора і Вітаўт Кіпелі праз амаль 47 гадоў завіталі ў Менск на I кангрэс Міжнароднай Асацыяцыі Беларусістаў: «Першая ноч у Менску пасьля амаль паўстагодзьдзя! Неяк дзіўна сябе адчувалі – гаварылі, разважалі. Былі вельмі задаволеныя, што на жыцьцёвым шляху давялося вярнуцца ў Менск – горад, дзе мы нарадзіліся!» (с. 404). Вітаўт Кіпель успамінае ўзнёслы настрой падчас кангрэсу: «Паўсюль беларуская мова. Здавалася – уся Беларусь такая, як тут на зьезьдзе. Так што першыя дні мы былі калі не захопленыя, то вельмі задаволеныя. Беларусь сапраўды выглядала такой, якой бы нам яе хацелася бачыць – беларуская, людзі думаюць пра Беларусь, працуюць над беларускімі тэмамі» (с. 405). Пазьней Кіпелі бывалі не адзін раз у Беларусі, былі таксама на I Зьезьдзе Беларусаў Сьвету ў ліпені 1993 г., адведвалі родныя мясьціны, сустракаліся са сваімі школьнымі сябрамі. Думалі нават аб працы ў Беларусі, аднак «чаканьне, ці то набыць кватэру, ці атрымаць працу ў Беларусі (без аплаты – працаваць, каб ствараць!) было безвынiковае, адказам было маўчаньне. Людзі, ад якіх я спадзяваўся рашэньня, згоды, – адышлі ўбок, «зьніклі». Жорсткая рэальнасьць паказвае: Выкіньце з галавы думку аб перасяленьні ў Менск, аб працы там. Добра, што хоць бы «дазваляюць» глядзець на Беларусь! А шкада – мы яшчэ шмат чаго маглі б зрабіць карыснага для Бацькаўшчыны. Розумам гэта цяжка ахапіць – чаму эмігрантам нельга працаваць для Беларусі? Але так ёсьць. І тым ня менш аддавацца роспачы няма патрэбы. Можна прадаўжаць жыць і дзеіць, як жылося і дзеілася да гэтага часу: працаваць для Беларусі па-за Беларусьсю» (с. 430). Такой сумнай нотай канчаюцца ўспаміны, якія чытаецца на адным дыханьні магчыма таму, што спісаныя яны Сяргеем Шупам з аповедаў Вітаўта Кіпеля. Іх аўтар явіцца тут жывым апавядальнікам, якога хочацца і хочацца слухаць ды шмат дзе яшчэ і распытваць, удакладняць. На дзіва займальныя яны, хаця нагавораныя бібліятэкарам, які ўсё ж такі не абмяжоўваўся ў жыцьці толькі і выключна да месца сваёй працы, хаця і яна была шмат у чым нечаканай і цікавай. Бачны ў іх тэмперамент Вітаўта Кіпеля.

Успаміны выйшлі пад рэдакцыяй Сяргея Шупы, з прадмовай Янкі Запрудніка, у выдавецтве Зьміцера Коласа ў Мінску у 2015 г.

«Цаглінка ў гісторыю беларушчыны ў Польшчы»

Успаміны Віктара Шведа «З Мора ў горад» маюць больш паэтычны загаловак, чым успаміны Вітаўта Кіпеля. Пісаў жа іх паэт!

Што магло б быць дарэчы паэтычнага ў загалоўку «З Менску у ЗША» – парафразуючы? Успаміны Віктара Шведа выйшлі ў Беластоку ў 2015 г. стараньнем Праграмнай рады тыднёвіка «Ніва», які шмат чым забавязаны перад паэтам.

Здавалася б, чым могуць быць цікавыя ўспаміны амаль аднагодкаў? Віктар Швед нарадзіўся 23 сакавіка 1925 г. у вёсцы Мора на Беласточчыне. Маладзейшаму на два гады Вітаўту Кіпелю быў наканаваны зусім іншы лёс чым Віктару Шведу. Аказваецца, лёс вельмі залежыць ад прасторы, у якой чалавек нарадзіўся. А Віктар Швед нарадзіўся ў Польшчы, хаця ў поўнасьцю беларускай вёсцы Мора на Беласточчыне. Ад апісаньня яе гісторыі і пачынае свае ўспаміны паэт, заключаючы яго сваім вершам «Няма ўжо Шведаў роду ў Моры». 90-гадовы досьвед аўтара паказвае перамены ў часе і прасторы – ад нараджэньня да канца 80-ых гг., калі Віктар Швед выйшаў на пенсію і пасяліўся ў Беластоку, пачынаючы новы этап у жыцьці.

У першай частцы «У адроджанай краіне» апісвае сваё дзяцінства і навуку ў польскай школе ў Моры, а пасьля ў Орлі: «Не было на Беласточчыне навучання беларускай мове. Польскія асветныя ўлады арганізавалі вясковыя чатырохкласныя школы і так прыдумалі ў іх навучанне: дзеці вучыліся сем гадоў; у першым і другім класе па годзе, у трэцім два гады і ў чацвёртым класе тры гады» (с. 28). Тады Віктар Швед пачаў пісаць вершы на польскай мове (яны і далучаныя ва ўспамінах). Апісаныя ўмовы жыцьця ў міжваеннай Польшчы не былі лёгкімі – хацелася б пра іх больш прачытаць, але ў дзіцячай памяці захаваліся фрагменты пра тую нецікавую для беларусаў рэчаіснасьць.

Другая сусьветная вайна запісалася ў памяці Віктара Шведа спярша ўваходам немцаў (1 верасьня 1939 г.), а пасьля 17 верасьня – Чырвонай

Арміі. «Трэба сказаць, што савецкія вайскоўцы карэктна ставіліся да мясцовага насельніцтва. (….) Невялікі атрад Чырвонай Арміі затрымаўся таксама і ў маёй вёсцы Мора дзеля «ўтрыманьня парадку». Мае аднасяльчане сустракалі чырвонаармейцаў без трыумфальных арак. (…) Я пайшоў вучыцца ў новаадкрытую ў Орлі беларускую дзесяцігодку» (с. 47-48). Гэтай школе прысьвяціў некалькі старонак, пералічваючы настаўнікаў і падаючы тры запамятаныя вершы, напісаныя тады на беларускай мове (с. 53-54).

Часы нямецкай акупацыі пасьля 22 чэрвеня 1941 г. у памяці Віктара Шведа захаваліся перадусім як генацыд арлянскіх яўрэяў, небяспека звязаная з прысутнасьцю савецкіх партызанаў і вывазкай на прымусовыя работы ў Нямеччыне. Як сьцьвярджае Віктар Швед, «падчас гітлераўскай акупацыі не працавала нашая вясковая школа, не было таксама навучання і ў Орлі. Познай восенню і зімою падрастаючая вясковая моладзь мела многа вольнага часу. Нашы дзяўчаты пралі на калаўротках лён і воўну на вопратку цэлай сямейцы. Збіраліся яны па чарзе па вясковых хатах і, працуючы да позняй ночы, гутарылі аб розных справах і співалі беларускія народныя і рускія савецкія песні. На гэтыя дзявочыя вячоркі прыходзілі таксама вясковыя хлопцы, якія жартавалі, расказвалі анекдоты і выконвалі разам з дзяўчатамі вядомыя ім песні» (с.75-76). Быццам бы ідылія ў ваенны час, але далей Віктар Швед апісвае, як за спевы савецкіх песень на вясковай вуліцы біў яго ды таптаў ботамі паліцай. Характэрна, што казаў ён на польскай мове: «Odechce ci się, łajdaku, raz na zawsze śpiewania kacapskich piosenek» (с. 76). Эпізод на столькі характэрны, што запамятаўся паэту на ўсё жыцьцё. Сьведчыць ён таксама пра тое, што ў паліцыі падчас нямецкай акупацыі працавалі таксама палякі, не толькі беларусы.

Пасьляваенны перыяд Віктар Швед называе часам трывогі і надзеі. На занятай саветамі ў ліпені 1944 г. Беласточчыне пачалі аднаўляцца беларускія школы. У Гайнаўцы запрацавала беларуская гімназія, у якую паступіў аўтар успамінаў. Кіраваў ёй Васіль Бахар, абсальвент Навагрудзкай беларускай гімназіі ў даваенны час. Навучаў ён беларускай мовы. Настаўнікі склад быў даволі цікавы: Павал Сламянка, Зінаіда Грыцкевіч, Галена Панько, Людміла Панько, а. Сэрафім Жалезьняковіч, Георгій Голуб, Ціхан Антасюк, Васіль Літвінчык. Шкада, што так мала пра іх напісана, шкада, што не апісана школьнае жыцьцё і прыгоды. Праўда, гімназія праіснавала толькі адзін год, але была яна феноменам на той час на Беласточчыне. Закрылася яна разам з арыштам і дэпартацыяй у Савецкі Саюз яе дырэктара. Віктар Швед прадаўжаў навуку ў беларускай гімназіі ў Бельску Падляшскім, якой кіравалі Анатоль Тыміньскі, а пазьней – Яраслаў Кастыцэвіч. На жаль, яна таксама была закрыта ў ліпені 1946 г.

Тады Віктар Швед разам з Хведарам Галёнкам падаліся ў Варшаву – дзеля далейшай навукі і працы. Там, у разбуранай вайной Варшаве, пачаў працаваць журналістам у Польскім прэсавым агенцтве і студыяваць журналістыку ў Варшаўскім унівэрсытэце. У 1953 г. ажаніўся з варшавянкай, з якой мае

сына Славаміра і дачку Анну.

Новым перыядам у жыцьці Віктара Шведа стала паўстаньне Беларускага Грамадзка-Культурнага Таварыства і заснаваньне тыднёвіка «Ніва». «Ад 1 студзеня 1957 года быў прыняты ў рэдакцыю «Нівы» і працаваў тут да канца сакавіка 1958 года. Працаваў бы ў «Ніве» магчыма аж да пенсіі, калі б на II З'ездзе БГКТ у Беластоку не выбралі мяне сакратаром Галоўнага праўлення на працяг двух гадоў. Вярнуўшыся ў Варшаву, працаваў я сакратаром Праўлення аддзела і быў штатным інспектарам ГП, адказным за працу Варшаўскага аддзела БГКТ. З 1965 да 1987 года працаваў я старшым рэдактарам Выдавецтва «Кніга і веды» ў Варшаве. У 1987 годзе выйшаў я на пенсію і пераехаў у Беласток, дзе пастаянна пражываю» (с. 111-112).

У частцы прысьвечанай сям'і Віктар Швед апісаў сваіх бацькоў, брата і сясцёр, а таксама дваюраднага брата. Частка «У абарону роднага» паэт прыгадвае эпізоды з дзейнасьці ў БГКТ, сустрэчы з Максімам Танкам, Уладзімірам Караткевічам, Піліпам Кізевічам, Яўгенам Аніськам, з амэрыканскімі беларусамі. Аўтар апісвае таксама незвычайныя індывідуальнасьці, якія сустрэў на дарозе свайго жыцьця. Сярод іх знаходзім партрэты прафесара Васіля Белаказовіча, Міколы Гайдука, Пятра Ластаўкі, Кастуся Майсені, Мар'яна Пецюкевіча, Янкі Жамойціна.

Успомніў таксама Віктар Швед землякоў, якія пасьля II сусьветнай вайны апынуліся ў Беларусі: Уладзіміра Казбярука, Яўгена Міклашэўскага, Серафіма Андраюка, Аляксея Карпюка. Прыпомніў ужо крыху прызабытых мастакоў: Міхася Забэйду-Суміцкага, Станіслава Казуру, Эдварда Гойліка, Земавіта Фядэцкага і Юзафа Рыбінскага.

Некаторыя нарысы Віктар Швед раней публікаваў у «Ніве». Іх сабраньне пад адной вокладкай мае сваю неацэнную вартасьць. Можна пазайздросьціць паэту і журналісту кантактаў з вядомымі людзьмі, якіх ужо зараз няма сярод жывых. Чытаючы пра іх часта хочацца ведаць больш, чым пра іх напісана, бачыць іх жывымі, у розных жыцьцёвых сітуацыях.

З успамінаў Віктара Шведа бачна, як яго жыцьцё прасякнута было беларускасьцю – спярша хатняй, сямейнай, пасьля беларускасьць вывучалася і падмацоўвалася ў школе. Таму і не дзіва, што калі паўстала БГКТ, апынуўся ў разгары яго дзейнасьці, стаў беларускім паэтам і да сёньня піша на беларускай мове.

Гэта, што апісана ў кнізе, толькі сігнальна пазначана, што варта запісаць для будучыні. Можа чытаючы ўспаміны Віктара Шведа, у каго-небудзь паявіцца нездаволенасьць стылем – маўляў: нікога не крытыкуе, з нікога не насьміхаецца. І сам Віктар Швед явіцца як быццам у цяні сваіх герояў. Не «прыўкрашвае» сябе, як гэта часта здараецца ў аўтараў успамінаў. Па-журналісцку, у справаздачным жанры, падкідаючы сям-там верш, піша пра сваё жыцьцё. Успаміны багатыя фактамі і да іх павінен зазірнуць кожны, каго цікавіць пасьляваенны беларускі рух у Польшчы. Ёсьць яны доказам на жывучасьць беларускасьці на Беласточчыне, ды наогул у Польшчы.

***

Прачытаўшы успаміны Віктара Шведа і Вітаўта Кіпеля можна задумацца над беларускім лёсам, які ніколі ня быў простым. Абедзьве кнігі прыгожа аформленыя, багатыя на здымкі, з паказальнікам імёнаў, пры тым салідна выдадзеныя (у цьвёрдай вокладцы – з партрэтам аўтара). Тое, што іх адрознівае – гэта правапіс беларускай мовы, але і ён няхай будзе доказам рознага вопыту аўтараў і розных выдавецкіх традыцыяў.

Лена Глагоўская

Вітаўт Кіпель «Жыць і дзеіць» (Мінск 2015, сс. 441);
Віктар Шведа «З Мора ў горад» (Беласток 2015, сс. 316).

Eugeniusz Kabatc Młyn nad Narewką

Rozdział II

Pierwsza wojna narodów

Najpierw gdzieś daleko, za Warszawą i w Prusach Wschodnich, wojska rosyjskie szarpnęły się bojowo do przodu i echa wojny docierały do Puszczy jedynie decyzjami odkładania carskich łowów. Zastąpili je kłusownicy, wśród których znaleźli się miejscowi chłopi z obrzynami, a między nimi i nasi myśliwi z „gniazda", przygotowujący zwiększone zapasy dziczyzny na zimę. Na wszelki wypadek.

Na wszelki wypadek dziadek zaopatrzył dom w solidne okiennice.

Tu nigdy nie było zupełnie spokojnie. Ale utrzymywał się stan jakby do przetrwania, do wytrzymania w znoju jakby na drugim planie. Nawet wówczas, gdy imperium dziesięć lat wcześniej przystąpiło do wojny na Dalekim Wschodzie, jej echa docierały tu w strzępach, czasem bolesnych, to prawda, gdy poczta przynosiła wiadomość od władz wojskowych o „poległym w obronie ojczyzny", przedtem wziętym stąd „w sołdaty"; czasem jednak podnosząc na duchu, gdy marynarz Wołkowycki – podobno chłopiec z dalszej

rodziny – otrzymywał order św. Jerzego za bohaterską postawę w bitwie z Japończykami pod Cuszimą...

Teraz było inaczej, wojna wszakże wstrząsnęła całym naszym kontynentem. Po krótkiej niepewności front rosyjsko-niemiecki przewrócił się w Prusach i załomotał wkrótce do bram tutejszych horyzontów, coraz częściej wprost w okiennice skulonych bezradnie domów. Zbliżał się „wróg odwieczny", sanitarne pociągi z krwawym pokosem bitew przelatywały z cierpiętniczym dygotem torami do Wołkowyska i dalej. Władza wielkiego państwa trzeszczała w szwach, pruła się, niweczała strategicznie. Cofająca się armia zarządziła ewakuację nie tylko urzędów państwowych, instytucji publicznych, zasobów i ważnych osób, ale wszystkich mieszkańców zachodnich guberni, by zostawić pruskiemu najeźdźcy „spaloną ziemię".

Administracja carska nigdy nie cieszyła się opinią dobrych organizatorów, tedy i tym razem próby łączenia dobrej woli i biurokratycznego bałaganu przyniosły mierne rezultaty: ogromnej, kosztownej akcji państwowej, boleśnie uderzającej w społeczną i rodzinną trwałość miejscowej ludności. Zwłaszcza prawosławnej, która w swej masie była posłuszna Cerkwi, jak Cerkiew Państwu. Problematyczność ludzkiego losu w imadle konfliktu zbrojnego mocarstw i ich morderczych frontów zawsze jest ponadprawnie skazańcza. Dziadek Julian musiał wykazać maksimum inteligencji i chłopskiego sprytu, żeby w tym uchodźstwie, nazwanym z rosyjska „bieżeństwem", znaleźć sposób na uratowanie „gniazda". Po wielu nieprzespanych letnich nocach przyjął dwie wersje klucza do wyjścia z losowej sytuacji – podzielił swoją rodzinną trzódkę mniej więcej na pół, jedną część poddając zaleceniom ewakuacji i ekspediując ją w grupie trzech dziewcząt do najstarszej z córek, już zamężnej w Moskwie [„Wielka rewolucja na Małej Gruzińskiej", publikacja w nr 7/2015 Przeglądu Prawosławnego, supplement III], z drugą połową, dyrygując nią sam, pozorując posłuszeństwo władzy, dużym wozem też wyruszył na wschód, by wkrótce zawrócić, posłużywszy się pretekstem poczucia obywatelskiej odpowiedzialności za los przewożonych [pęknięcie przedniej osi w powozie]. W interpretacji rozszerzonej miał też nie dopuścić do aresztu zatrzymanych nakazem urzędu skarbowego [kazna'], wobec którego dziadek zalegał z podatkiem od zakupu leśnej działki w otulinie puszczy, określonej w aktach jako Łozowe. Znaczenie tego faktu kładło się potem wydarzeniami wokół rodzinnego gniazda w rytmie niemal pokoleniowym, aż po moje już własne przeżycia...

Tymczasem trzeba było urządzać się od nowa w warunkach kilkuletniej okupacji niemieckiej, w której relacje rodzinne i narodowe zakorzeniały się w ziemiach bliskich i dalekich, rodząc w porywach ambicji i potrzeb społecznych idee głębokich przemian politycznych i państwowych. Dojrzewały ziarna zasiane wcześniej. Narodowe odrosty pojawiały się i u nas, lecz to te u sąsiadów stawały się przedmiotem dylematów „razem, czy osobno?". Ożywiona nadzieja polskości z trudem rozróżniała fronty walki, czasem ustawiały się one przeciwko sobie we wrogiej konfrontacji wrogich armii, w których znaleźli tyleż Polacy, co i Białorusini. Tutejsi.

Tutejsi. Powtarzam to określenie, podkreślając, ponieważ staje się coraz poważniejszym symbolem znaczeniowym w proponowanych rozważaniach wokół narodowych mocy i niemocy...

Lud coraz gwałtowniej wdzierał się do historii. Lud polski, budzony socjalizmem niepodległościowym Piłsudskiego, lud białoruski – inteligencją narodową, stawiającą już mocne kroki od przełomu wieków w literaturze lirycznej i politycznej. Polski ruch patriotyczny był naturalnie rozleglejszy, opierał się o tradycje wolnej Rzeczypospolitej i kolejnych powstań; zdążył już nawet podzielić się narodowo na różne lewice i prawice, czasem szukające sojuszników w politycznych koncepcjach słabnących w wojnie i rewolucjach rozbiorców. Bardzo to powiększało zamieszanie po obu stronach mnożących się frontów.

Także tu, na otwartym pograniczu historycznym niegdysiejszych kresów rusko-litewskich, namiętności narodowe burzyły się po nowemu, na tyłach frontu, który utknął niespokojnie na rubieżach wschodniej Białorusi, rozsypywała się jagiellońska wizja wielkiej, przedrozbiorowej Rzeczypospolitej, wspólnej dla wielu narodów, o której marzyli jeszcze polscy narodowcy, ale której nie przyjmowali już do wiadomości młodzi patrioci Litwy, Białorusi, a na południu – Ukrainy. Upadek caratu otwierał szanse przed nowymi bytami państwowymi, lecz ze sobą nieraz burzliwie sprzecznymi. Nieoczekiwanie dla mickiewiczowskich Polaków [„Litwo, ojczyzno moja"] Litwini przywrócili sobie poczucie narodowej odrębności. „A nad Niemnem Orzeł stary/ Stary orzeł, młode konie/ Młode konie nowej Litwy/ Co za Orłem ślą Pogonie!" – zabrzmiało w uchu obudzonego wajdeloty jak surma bojowa, jak wici do rozpuszczania w sprzyjających okolicznościach zamętu władzy, w młodych ruchach na rzecz historycznej kultury, wspierając pierwsze struktury samodzielnego państwa – ze stolicą Witoldową w Wilnie.

Wilno. Toż to stolica myśli i białoruskiej! Historia jakby nawrotem przypomniała o swoich prawach – lecz bez wspólnotowych konsekwencji. Już Konstytucja 3-go Maja, duma Polaków, nie wspomniała nawet o stołecznej roli miasta, zakładając całkowite polskie „oswojenie" Litwinów; podobnie pomijając milczeniem znaczenie języka białoruskiego w rozwoju Wielkiego Księstwa. Toteż rewanż historycznej współczesności dla „krajowców" polskich na Wileńszczyźnie był bolesnym zaskoczeniem i musiał wzbudzić opór.

Literatura poświęcona tym trudnym czasom jest obfita, znacznie mniej wie się o dziejach „małych ojczyzn" tamtych ziem i ich indywidualnych włodarzy. Tutejszych, którzy nigdy nie byli tych swoich ziem pełnoprawnymi posia-

daczami. „Nie rzucim ziemi, skąd nas ród”, przysięgali Polacy, ale tam tak śpiewać powinni byli chłopi białoruscy, tam Polska była ruska. Prawa wprowadzali obcy.

Dziadek Julian obchodził te prawa z różnym skutkiem, swoją dolę chłopską mocując „interesem” karczmiarza w Narewce, dopóki w konkurencji z karczmiarstwem żydowskim trzeba było nakarmić robotników huty szkła i leśnych, pracujących dla potrzeb wojennego przemysłu drzewnego w puszczy. Produkcję rolną zjadały przede wszystkim przymusowe dostawy dla administracji i wojska, coś jednak zawsze zostawało, by nie głodować, a nawet kształcić dzieci.

Dziadek Konstanty również nie próżnował, dorabiając w lesie i nie zostawiając synów bez właściwej opieki i w ten sposób mój przyszły ojciec znalazł się na kilka lat w gimnazjum w pobliskiej Świsłoczy. Wyniósł stamtąd dobrą znajomość niemczyzny i polskiego na bliską, kolejową przyszłość, ale także zmienione nazwisko, gdy administratorzy niemieccy w szkole zapisali mu proste **Kabac** na swoje **Kabatz**, co polska biurokracja utrwaliła potem, zmieniając jedynie niemieckie **z** na polskie **c,** pozostawiając łaskawie **t** i całe udziwnione nazwisko **Kabatc.**

Z trudem powracam dziś do pierwotnego zapisu i brzmienia rodowego nazwiska...

I wokół zapowiadały się kolejne zmiany, pieczętujące nową narodową obecność ludzi na świecie w sposób zadziwiająco dezintegrujący. Oto jeden z wujów, w czasie wojny przebywający „za chlebem” w Stanach Zjednoczonych, powraca jako Amerykanin. Drugi zjawia się z Syberii jako Rosjanin. Mój ojciec, powróciwszy z wojny z bolszewikami w żołnierskim mundurze, zostaje na kolei Polakiem. Za to moi najmłodsi wujowie zaczęli dorastać w kręgu Hromady jako narodowi Białorusini. Etniczność pochodzenia nie była kategorią decydującą. Trzeba było niemało splotów i uwikłań w biegu życia – nie tylko zresztą swojego – by móc zdobyć się na świadomy wybór lub cierpliwie poddać się przeznaczeniu.

Wielka wojna narodów trwała długo. Jeszcze dwukrotnie przewalały się przez puszczę fronty, rujnując wsie i miasta. Córki dziadka Grycuka po latach uchodźstwa w Moskwie wróciły po rewolucji do domu całe i zdrowe. Ba, nawet wypiękniały dojrzewając i kształcąc się w stołecznej kulturze, choć już przewróconego imperium. Znalazły się teraz w zupełnie innym kraju, w Polsce, przywróconej do życia narodowego w nowych, acz wciąż niepewnych granicach, bijącego się jeszcze o nie na zachodzie, tu też niespokojnych, z resztką polsko-białoruskiej armii, nie zwycięskiej jednak na wschodzie.

Nie udało się naczelnikowi młodej Rzeczypospolitej stworzyć „kordonu sanitarnego” na obrzeżach skurczonych kresów, rządy narodowe w Mińsku i Kijowie padły pod uderzeniami „czerwonej burzy”, jedynie okrojona Litwa zdobyła wreszcie swoją upragnioną państwowość. Gdy zdemobilizowane oddziały gen. Bułak-Bałachowicza rozlokowały się tutaj do pracy w lesie, jego równie dowódczy brat rychło zginie tajemniczo na drodze z Białowieży do Hajnówki. Mówiło się o zamachu komunistycznej jaczejki...

Granica z nową bolszewicką Rosją nie była tak bardzo blisko, ale za nią się jeszcze kotłowało, jej emisariusze przenikali bez trudu na naszą stronę, państwo polskie szamotało się niecierpliwie w wyborze drogi do jedności. W tych warunkach sprawy mniejszości narodowych nabrzmiewały groźną bezradnością w wumiarze tyleż administracyjnym, co społecznym.

W domu Grycuków kolejne panny wkrótce wyjdą za mąż i pójdą sobie w świat niczym drogą w nieznane.

Moi przyszli rodzice, Aleksander Kabatc i Anna z Grycuków, wybrali drogę do bardzo kolejowego Wołkowyska.

Cdn

Хто вінаваты?

У 11 гадзіну раніцы 23 траўня году панскага 2016 князь Сцёпа Сцяпанюк павінен быць ужо на працы. Вось, уявіце сябе, надышлі такія часы, што працаваць вымушаны нават князь. Большасць сваёй не задоўгай, працоўнай кар’еры князь Сцёпа правёў на кіраўнічых пасадах у княжацкіх сельсаветах. Асаблівых поспехаў на працы ніколі не дасягаў. Ніхто не ведае дакладна, якім чынам апынуўся ён, апошнім часам, у савеце гарадскім. Нарэшце не будзе ўставаць чуць свет і са сваёй гарадской кватэры перціся ў забіты дошкамі сельсавет. Цяперашняе яго бюро знаходзіцца не абы-дзе, але ў палацы, у самым цэнтры горада. Палац асабліва прыгожы, другога такога ў горадзе не знайсці. Цягам доўгіх гадоў быў ён святыняй цішыні і інтэлектуальных разважанняў цесна звязаных з друкаваным словам. Але каму ж у надта збяднелым княстве патрэбна інтэлектуальная развага. Ні кар’еры на ёй не зрабіць, ні кішэняў не запхаць, ні наесціся. Таму інтэлектуальнае, друкаванае слова вывелася ў месца менш прэстыжнае, зыходзячы з дарогі слову найвышэйшай, упраўляючай інстанцыі. Князь не надта любіў сваю прафесію, праўду кажучы, як кожны прыстойны князь марыў пра варэнікі ў смятане, якія ляцяць яму з міскі проста ў рот. Крумкачы пад касцёлам каркалі, што цёплае месца ў палацы вымасціў яму дзядзька – князь Коля Сцяпанюк. І ў канцы канцоў, які дурань адмовіцца ад цалкам некепскай зарплаты.

У той дзень князь Сцёпа Сцяпанюк праснуўся ў 9 гадзіну раніцы і дакладна памыўшы зубы сеў да сня-

данку. Не мог, не хацеў абысціся без шматкоў на маладзэ і смакавітай кавы са спененым малачком. Свой сняданак запіў лактакантролем – самым лепшым сродкам супраць паслямалочных газаў. Адзеўшыся ў стары халат, князь сеў у карэцішча дзіравае, таму што на новае грошай не стае. Бывае, калі дождж ідзе, мокнуць жонка і дзеці ў такой карэце. На працу карэцішчам князь адпраўляецца адзін.

Упраўляць несуцешаным грамадствам справа вельмі складана. Кругом бяда такая, што часам і голад у вочы заглядае. Падданыя працуюць ад раніцы да вечара, але, быццам птушкі ў клетцы, ніяк з той бяды вызваліцца не могуць. Яшчэ гудзяць у вушах князя Сцёпы наракнні ўдзельнікаў апошняга пасяджэння гарадскога савета:

– У суботы і нядзелі працуем і бядуем. Чаму ў нас не так, як у іншых княствах, дзе заўсёды і хлеба, і скварак пад дастаткам.

– Ведаеце, – адказаў ім тады князь, – яшчэ мне дзед, пакойны князь Грыц Грыцук расказваў, што перад вайной жылі ў нас бедаробы. Сапраўднае пудзіла гарохавае, худое, з воласам чорным, кучаравым, з арліным носам і надта вялікімі вушамі. Бедаробы адзначаліся асаблівай хітрасцю, прагнасцю і несумленнасцю. Завялося іх у нашым княстве быццам мурашак у мурашніку. Перанялі ўвесь гандаль і прадпрыемствы. Ад вуснаў акуратных грамадзян нашага княства адбіралі апошнюю кроплю малака, апошняе яйка, апошнюю лусту хлеба. Калі такі дакрануўся, здымаў табе са спіны апошнюю кашулю. Адным словам, запанавала вялікая невязуха. Пасадзяць гаспадыні бульбу ў агародзе, то свінні яе з'ядуць, павесяць падушкі на плоце, дык птушкі ўсё абгадзяць, нават дым з коміна не вылазіў, толькі назад у хату вяртаўся.

Доўга думаў дзед князя Сцёпы Сцяпанюка па мамінай лініі князь Грыц Грыцук над паляпшэннем лёсу сваіх акуратных грамадзян. Нарэшце выдумаў: «Эгэ, ужо ведаю, як ад вас пазбавіцца". Як падумаў, так і зрабіў. Пачакаў, пакуль бедаробы пазасынаюць, а тады застукаўшы ў дзверы іх хатаў сказаў: „Ну, худыя абжоры, вам ужо пара". Павыганяў іх з іх уласных хатаў. Так як стаялі, голых і босых, павёз да адзінокага старога млына, у шчырае поле. Бедаробы не супраціўляліся князёўскаму загаду. Ціха і спакойна паплылі ракой да вялікага мора. Шмат хто з іх тады патапіўся. У княстве Грыца Грыцука не застаўся ні адзін бедароб, але ці папраўілася доля яго акуратных грамадзян?

Зразу пасля гэтага здарэння ў княстве жылося сяк-так. Акуратныя грамадзяне перасяліліся ў хаты выгнаных бедаробаў. Астатнюю бедаробскую маёмасць хутка праелі і прапілі. Сякое-такое шчасце кончылося. Вярнулася старая, добравядомая бяда і цягнецца яна да сёння.

Бедаробы князя Грыца, якім пашанцавала даплыць і выйсці на бераг вялікага мора, раз'ехаліся ў розныя напрамкі свету. Добра іх прымалі ў чужых краінах, а яны плацілі за гэту дабрыню сваёй мудрасцю. Мудрасцю, якой не змог ім адабраць князь Грыц Грыцук. Мудрасць бедаробаў размножылася як вінаград у вінаградніку, нараджаючы фінансавы дастатак. Бедаробаў празвалі там дабраробамі.

Вось зараз пачнецца сённяшняе пасяджэнне, а дакладна – сварка галодных галоўнаўпраўляючых гарадскіх і сельскіх саветаў з князем Сцёпам Сцяпанюком. Яго карэцішча няспешна перасякае вуліцы ў цэнтры горада. Неўзабаве дакоціцца да палаца. Князь аддаў бы ўсе скарбы свету за тое, каб завінуцца на пятцы і паехаць назад дахаты. Ды няма ў яго гэтых скарбаў. Не знойдзеш іх і ўва ўсім княстве. Хто вінаваты? Бедаробы.

Іаанна Чабан

Rozkažu vam pravdu...

Po što je starêjšy sestry

Halina Maksimjuk

Koli vrodiłasie moja sestra, to vjadomo, mniê ne raz prychodiłosie pilnovati jijiê. Pryvezli jijiê zo špitala zaraz po Velikodni. Ja chodiła velmi złôsna i naduta, bo na praznik ne było v chati navet kusočka tiêsta – baba ne vmiêła napečy takoho dobroho, jak mama. Ono pirôh i pirôh. A koli pobačyła takoje štos małoje, trochu šče pomorščane, to podumała sobiê, što paskudniêjšoji sestrê vže ne mohli mniê vybrati. Na počatku vona tôlko jiêła i spała. Mama ne miêła z joju bôlšych problemuv. I z kažnym dniom sestra chorôščała. Posli, koli vona trochu pudrosła, a mama ne miêła času joju zajmatisie, siête prypało mniê.

Ale pokôl šče do toho, to prychodili baby v odviêdki, znakomy i neznakomy tiotki, prynosili štoś dla Ani, jakijeś spjoški, kaftaniki, jakojeś tiêsto, bo do małoho ditiata ne možna iti z pustymi rukami. Ja dostawała čykolady abo cukierki. Sołodkie życie. I vsiê jak odin strašyli mene, što teper baťki vže ne budut mene lubiti, ono sestru. I po pravdi kažučy, to ja stała bojatisie, choč tato z mamoju hovoryli, što to zusiêm nepravda, što vsiê svojiê diêti lubitsie. Ale, vjadomo to, znelubjat i šče komu oddadut?

Ja dumała, što jak prybude druhie ditia, to bude veseliêj. A tutaj ono roboty bôlš dojšło. Stali mene najperuč posyłati rano, zaraz po šostuj hodini, po chliêb, bułki i mołoko. Tak što poka ja pujšła do škoły, musiła zrobiti zakupy. A potum, koli vernułasie i odrobiła lekcji, musiła pilnovati Aniu, bo mama to pranie robiła, to porosiatka i kury išła kormiti (tak, tak, u nas use byli i kury, i para paršučkôv). Gugała ja do jijiê, zabavlała, a časom to naveť i kołychanki spivała.

Luli, luli luli
Čužym diêtiam duli,
A našomu kołacê,
Kob spało vdeń i vnočê.

Albo:

Kołychali mene chłopci
To v kołysci, to v korobci,
A ja spati ne chotiêła,
Po korobci drapotiêła.

A potum:

Kote bury, kote sivy, kote vołochaty,
Čoho chodiš, čoho błudiš u nas koło chaty,
Oj, ty kote, ne idi,
Nam Anusi ne budi.

I šče:

Liêz kôt čerez płôt,
Obder jajcia i žyvôt.
Kôški joho škodovali,
Medom jajcia šmarovali.

A baba Jaryna smijałasie i pytała, čy ja chorôščych piseń ne znaju. Tohdy ja počynała inšu:

Hop-čyk barančyk,
Šapka na kułočku,
Prodav baťko nahavici,
A mati soročku.

A mama šče naučyła mene i inšych:

Dana ž moja dana, ne pujdu za pana,
Tôlko pujdu za Daniła, to ne budu nic robiła.
Danił bude jhrati,
A ja tanciovati.

Abo:

Luli, luli, luli, pryletiêli kury,
Stali sokotati, što Anusi dati.
Dali by pončôški, nepomyty nôžki,
Dali b čerevički, nôžki nevelički.

I ja sidiêła, spivała i často było tak, što sama zasynała, a Ania ležała i zanic ne chotiêła spati.

Tam u kłuni dva kapłuny mołotili žyto,
Na hulici dviê kuryci do mlina chodili.
Mucha mele, mucha mele, komar vodu nosit,
A małoje mušeniatko tiêstečka jich prosit.

Pomniu, jak odnoho dnia ja vernułasie zo školy, a mama mniê skazała, što Ania počała choditi. I pravda, sestra tapała od łôžečka do mojich vytiahnutych ruk. I pomniu, što jak vpała i môcno vdyryłasie, to mniê było jijiê velmi škoda, pokôl na mene ne nakryčali, što to moja vina — niby kiepśko pilnuju.

A potum ja svoju sestru voziła v voziku, a vona vsiêm znakomym i neznakomym kłaniałasie i hovoryła: *dzień dobry*. A lude jak to lude, odny odkazuvali, inšy vyračuvali očy i išli daliêj. A mniê od toho ne raz smijatisie chotiêłoś.

Moja Ania odkryła koliś v sobiê malarśki talent. Ułaziła pud stôł i rysovała na stiniê domiki, sotni domikuv. Mama akurat vytapetovała našu chatu, a vona tyje domiki... Bože, jak mama kryčała! Zalipiła mama tyje malunki, ale po jakômś časi sestra znajšła karandaš i znov zamalovała ciêłu stinu. Nu, domikami, a jak že ž inakš!

Chvatiło jôj skazati, kob ničoho baťkam ne hovoryła, to jak ono my pryjiêchali do domu, vona peršym dołhom povidomlała: mamo, a Halinka toje... Nu, nervovała vona mene velmi často.

Ale pravdu kažučy, to z kažnym dniom ja jijiê lubiła štoraz bôlš. Nechaj no chto poprobuvav by skazati, što vona nehoža albo štoś podôbne! Oho! Tohdy mene treba było pobačyti, jak kryču, što naša Ania to najchorôšča na sviêti i što toj chtoś na ničôm ne znajetsie i tak daliêj. I tak zostałosie do diś.

Koli ja vže studyjovała v Varšavi, to kupiła jôj raz na Koladu końki. Ja dobre viêdała, što vona davno ob siêtum maryła. Nikoli ne zabudu slozuv v jeji očach i velikoho ščastia. Ale ž po toje majetsiê starêjšy sestry, čy ž niê? ■

Вершы „по-своему”

Barbara Goralczuk

Nasz busioł

Busioł, busioł prylitiew,
Doczykaliś my tebe!

Ja wam tože wielmi rad,
Prylitiew ja do hnizda.

Busioł, busioł,
de ty byw?
Szto cikawoho skažy?

Ja w Afryku politiew,
Bo tut zimno u zimie.

Szto ty baczyw,
szto ty czuw,
Okrużyw ciełu Zemlu?
Baczyw hory, more, Nil,

I zuowsiem inszych liudi.

Dieti też nam prynesesz,
Po dorozi rozdajesz?

Prylitiew ja wam skazati:
Bude miłość –
budut dieti! ■

Бульба – наша жыццё

Меркаванне пра бульбу папсавала даўняя традыцыя, калі яна прымянялася з мясам і тоўстымі соусамі. Адсюль сумнавядомае меркаванне, што ад яе таўсцеюць. А пра бульбу праўда такая: калорый у ёй няшмат. Затое з'яўляецца выдатнай крыніцай клятчаткі, што выдатна рэгулюе страваванне. Утрымлівае шмат каштоўных бялкоў, крухмал, вугляводы і мінеральныя солі – жалеза, фосфар, магній, кальцый, фалійную кіслату, калій. Багатая яна вітамінамі A, C, D, Да, E, PP і B1, B2, B6. Харчовая каштоўнасць бульбы настолькі вялікая, што на працягу доўгага часу можа яна быць адзінай ежай чалавека – без шкоды для здароўя.

Не вылівай **ваду ад бульбы**. Уратуе тваё жыццё!

Звычайна, цэдзіўшы бульбу, выліваем ваду ў ракавіну, што з'яўляецца вялікай памылкай! Бульба малакаларыйная і лёгка засвойваецца. Падчас падрыхтоўкі некаторыя з каштоўных інгрэдыентаў з бульбы застаюцца ў вадзе, якую можам выкарыстоўваць. Тое, што вада з варанай бульбы з'яўляецца надзвычай каштоўнай, на жаль, вельмі мала хто ведае. Як аказалася, тую ваду можна выкарыстаць, між іншым, для паліву кветак (калі, вядома, бульба варылася без солі), на яе аснове можна прыгатаваць смачныя гусцейшыя і пажыўныя супы і соусы, гэтая вада дапамагае вылечыць камяні ў нырках (рэгулярна піць ваду з адцэджаных бульбін); вада з варанай бульбы выдаляе камень у чайніку, можна выкарыстоўваць яе як «вадкасць» для мыцця посуду – гэта правераны прыродны сродак, які вылікае выдаленне каменя. Калі вада не салёная, можна заліць ёю нарэзаную і падушаную капусту, праз некалькі дзён павінна быць кіслая. Можна, пасля астуджэння, добра памачыць у ёй рукі ці ногі – змякчае і танізуе скуру.

Саграваючы напой пры прастудзе і запаленнях: у гарачую ваду пасля зваранай бульбы дадаць палову нарэзанай цыбулі і перац.

А што можа **лячыць бульба**? Вось пералік захворванняў, для якіх бульба панацэй.

Язвы страўніка ці дванаццаціперснай кішкі: піць ½ шклянкі сырога бульбяногa соку 3 разы на дзень. Сок піць за 30 хвілін да ежы на працягу 1 месяца. Для паляпшэння смаку можна дадаць трохі мёду ці марҡоўнага соку;

Камяні ў нырках, слабасць: адвар з вараных бульбяных абірках;

Падвышаная кіслотнасць, запоры, захворванні печані: сок з цёртай бульбы – 2 разы на дзень па 2 сталовыя лыжкі, 30 хвілін да ежы;

Сверб, экзема, раздражненне скуры: ½ кг крухмалу, растворанага ў халоднай вадзе – уліць у гарачую ванну;

Апёкі, абмаражэнні, расколіны скуры: абкручванне старой сырой бульбай;

Фарынгіт (запаленне горла): горла паласкаць сокам з цёртай бульбы;

Нефрыт (запаленне нырак): пасядзець пяць дзён на бульбяной дыеце (напрыклад, таўканіца, бульбяны суп, печаная бульба, галушкі).

Сок сырой бульбы забівае... і здараўляе! Мае неацэнныя лячэбныя ўласцівасці.

Бульбяны сок забівае любыя небяспечныя бактэрыі. Гэта бальзам для страўніка, рэальнае палягчэнне для тых, хто змагаецца з кіслотнасцю і дыспепсіяй.

Бульба валодае значнымі **лячэбнымі ўласцівасцямі**: кампрэсы з сырой цёртай бульбы загойваюць нават самыя зацягнутыя раны. Выкарыстоўваецца для ліквідацыі наступстваў абмаражэння – падмарожаныя рукі ці ногі пажадана памачыць у вадзе з-пад варанай бульбы. Можна таксама прыкладваць цёртую сырую бульбу. Сцертай пульпай з сырой бульбы лечацца сінякі, лішайнікі і вывяржэнні на скуры, таксама алергічныя. На стрэмкі і экземы: стрэмку выдаляецца, трымаючы палец у гарачай вадзе, у якой варылася бульба. Купанне ў адвары бульбы рэкамендавалі пры экземе. Пры гэтай хваробе таксама можна прыкладваць лустачкі сырой бульбы. Упрыгожванне рук: бульба вельмі танны касметык амаладжальны для рук – бульбу, звараную ў лупіне, ачысціць са скуркі і змяшаць з малаком. Пюрэ расшмараваць на далонях і пакінуць на нейкі час.

Ксёндз Кнейп раіў выкарыстоўваць пасту з адваранай бульбы, здробненую рукамі і змешчаную ў палатняны мяшочак, прыкладваць як кампрэсы ад розныя боляў: курчаў у страўнікава-кішачным шляху, катарах страўнікава-кішачнага шляху, пры расцяжках, артрыце, ішыясе, люмбага, фурункулах, запаленні скуры, болях у пазваночніку, катары верхніх дыхальных шляхоў.

На боль вуха – рэкамендуецца гарачае пюрэ ў торбачцы прыкладваць да вуха. Трымаць аж астыне, па меншай меры каля 10 хвілін. Лячэнне паўтараць кожны дзень, пажадана ўвечары перад сном, 7 – 9 дзён. Лечыць у дадзеным выпадку крухмал і цяпло. **Апёкі** – цёртую свежую бульбу прыкладваць да хворага месца. Гэты просты сродак хутка здымае боль і прадухіляе разбурэнне скуры і «бурбалкі». Трэба гэта выканаць як мага хутчэй пасля апёку і часта мяняць. Абкладванне цёртай сырой бульбай найбольш эфектыўнае, калі апарымся вадой ці дакранаемся да нечага гарачага. Крухмал, які змяшчаецца ў бульбе, таксама захоўвае скуру ад раздражнення.

Галаўныя болі – прыкладваць сырыя нарэзаныя клубні да скроні і лба.

Устойлівыя **сверб, сып і раздражненне скуры** могуць быць выдаленыя ваннамі з даданнем крухмалу.

Псарыяз (лушчыцу) можна лячыць ваннамі з даданнем крухмалу і заваркі з кветак чорнай бузіны, буквіцы, кораня лапуха і мяты. Трэба пялёскацца ў такой слізкай вадзе каля 30 хвілін 2 – 3 разы на тыдзень на працягу некалькіх месяцаў. Не дадаваць ніякіх мыючых сродкаў.

Ванна з крухмалам: ½ кг бульбянога крухмалу распусціць у халоднай вадзе і дадаць у гарачую ваду ў ванне.

Катаракта: Эдгар Кейсі раіў пры катаракце прыкладваць на заплюшчаныя вочы мякаць з сырой цёртай бульбы. Прыгатаваць абгортку на ноч. Прыкласці бінт. Пасля выдалення прыпаркі прамыць вочы слабым антысептычным растворам.

Пры запаленні павек і пачырваненні, напрыклад пры зварцы ці стомленасці, ужываць кампрэсы са здробненай на тарцы бульбы ці пакласці лустачку бульбы. Пры знешніх язвах могуць быць прыменены прыпаркі з лісця алешыны, змяшаныя з масай з сырой бульбы. Можна рабіць інгаляцыі па 10 – 15 хвілін над бульбай варанай у скурцы ў невялікай колькасці вады.

Гемарой крывавячы: крываўцёк і боль гояць «чопкі» выразаныя з сырой бульбіны.

Ужо ½ шклянкі соку з сырой бульбы выпітага рэгулярна на працягу некалькіх дзён лечыць запаленне слізістай абалонкі страўніка. У сок сырой бульбы можна дадаць крыху мёду, соку морквы ці лімона. Выдаляе падвышаную кіслотнасць, боль і паленне.

Пакутуючым ад **язвы страўніка і дванаццаціперснай кішкі** варта выкарыстоўваць пры больш працяглым лячэнні і ў павышаных дозах сок ад 2 да 3 шклянак у дзень на працягу аднаго месяца. Сок сырой бульбы валодае супрацьзапаленчымі ўласцівасцямі. Можна ім паласкаць **рот і горла**. Пакутуючым ад **камянёў у нырках**, у першую чаргу рэкамендуецца піць адвар з бульбяных абіркаў. Ён мае магчымасць драбнення камянёў у нырках, і асабліва растварэння камянёў, якія складаюцца з нерастваральнага ў вадзе оксалата кальцыя. У залежнасці ад патрэбаў піць яе трэба ў колькасці ад 2-3 шклянак у дзень. Лячэнне доўжыцца 3 тыдні. Затым зрабіць перапынак і паўтарыць. Бульбу трэба спачатку старанна вымыць, тоўста аскрэбці. Лупінкі варыць да гатоўнасці. Зліць булён і піць у 3-4 порцыях у дзень перад ежай. Аднаразовая порцыя – 1 шклянка (не падаграваць!). У ходзе лячэння не есці мяса. **Запаленне нырак** з павялічанай колькасцю мачавіны і крэатыніну вылечвае некалькідзённая бульбяная дыета. Пасля 5-дзённага бульбянога рацыёну (таўканіца, бульбяны суп, печаная бульба, галушкі, дранікі) панізіцца мачавіна і крэатынін. Пацыент адчуе сябе лепш (піць яшчэ шмат негазаванай мінеральнай вады). Бульбяная дыета паможа і пры ырачных, і пячонкавых камянях.

Пры дыябеце спажыванне 1 - 1 ½ кг бульбы выклікае рэгрэс сімптомаў захворвання як глюказурыя, поліўрыя, полідыпсія. Паляпшае агульны стан здароўя. Спрыяе высокаму ўтрыманню калія, магнію і арганічных кіслот, якія рэгулююць кіслотна-шчолачны стан крыві.

Пацыентам, якія пакутуюць **алергіяй і астмай,** рэкамендавана бульбяная дыета. Яна ўключае ў сябе спажыванне на працягу 3-6 дзён бульбы плюс мінеральнай вады для піцця (2-3 літраў). Вельмі добра «адчульвае» арганізм. Рэкамендуецца для астматыкаў і людзей, якія пакутуюць алергіяй, асабліва калі сімптомы астмы ці алергіі павялічваюцца, напрыклад, падчас пылення траваў.

Пнеўманію (запаленне лёгкіх) можна лячыць клізмай – з трох бульбін выразаць «вочкі», не чысціць, нарэзаць кубікамі, дадаць 2 сталовыя лыжкі ільнянога насення, 1 галоўку часныку, 5 шклянак вады. Варыць на працягу 20 хвілін (не дадаваць солі). З адвару рабіць пацыенту клізму 1 раз у дзень на працягу некалькіх дзён.

Лячэнне бульбай можа быць асновай для дыет **для пахудзення**, калі можна страціць у дзень каля ½ кг (ад бульбы таўсцеем, але калі ямо яе з соусамі або абсмажаную ў тлушчы).

У **народнай медыцыне** прымянялі дыету, ядучы сырую бульбу са скуркай. Калі есці 1-2 бульбіны кожны дзень на працягу аднаго месяца: адрастуць валасы, міне карыес зубоў, палепшацца рухі кішачніка – бульба багатая клятчаткай дапамагае страваванню, стымулюючы рух кішачніка, прадухіляе запоры, з'яўляецца мачагонным, антыракавым сродкам, супакойвае арганізм – дзейнічае на сістэмы кровазвароту, выдалення, страваванне. Найбольш валокнаў мае маладя бульба.

УВАГА! Пачынаючы лячэнне сырой бульбай, першыя 3 дні ў нас могуць узнікнуць дыярэя і павышаная тэмпература.

Рэкамендуецца спосаб падрыхтоўкі бульбы айца Грандэ. Для таго, каб атрымаць поўную пажыўную каштоўнасць бульбы трэба: выбраць бульбу з добрай скуркай, адкінуць бульбіны пазелянелыя і прарослыя (маюць атрутны саланін), перад ачышчэннем клубня старанна яго прамыць, абіраць тоненька, бо бліжэй да скуркі змяшчаюцца каштоўныя мінералы і вітаміны, вычышчаныя бульбіны кідаць прама ў кіпячую ваду, каб крухмал застыў на паверхні, прадухіляючы вымыванне найбольш каштоўных кампанентаў.

Падчас прыгатавання бульбы можна ўліць шклянку малака, дадаць лыжачку масла, разрэзаную цыбулю, лыжачку кмену, соль толькі тады, калі бульба пачынае мякчэць. Пасля такога варэння бульба будзе духмяная і пажыўная, так што не трэба будзе дадаваць да яе нейкіх соусаў.

Сыць Божа!

Мірaслава Кастанчук ■

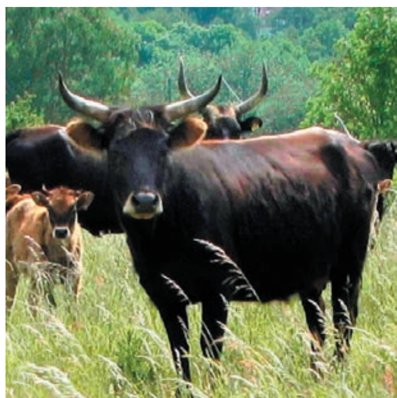

W latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku przyszło mi kilka razy usłyszeć od paru mieszkańców Białowieży, że pod koniec wojny i tuż po wojnie polowano w Puszczy Białowieskiej na… bawoły. Byłem wtedy dzieckiem, więc za dużo nie wiedziałem, jakie zwierzęta żyją w okolicznych lasach, choć podejrzewałem, że bawoły na tym terenie raczej nie występują. Tłumaczyłem sobie, że pewnie chodzi o zdziczałe woły, które kiedyś uciekły chłopom do lasu. Słyszałem bowiem od babci...

Сумны сабе псеўданім выбраў у 1920-я гады юнак з вёскі Гірычы, што на Дзятлаўшчыне, Аляксандр Бяленка – Жальба. Гэтае слова адзначае смутак, тугу, бедаванне, а таксама скаргу і нараканне. Тугі і бедаў у жыцці вясковага юнака было шмат, але ён не маўчаў, не насіў у сабе затоеную жальбу і крыўду, а ўсё жыццё змагаўся за светлую долю беларусаў, за родную мову і школу, за развіццё беларускай нацыянальнай культуры. ... (далей у наступных нумарах)

Czasopis

Nr indeksu 355038, ISSN 1230-1876.
Wydawca: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich.
Adres redakcji:
Białystok, ul. Lipowa 4/221.
Adres do korespondencji:
„Czasopis”, 15-001 Białystok, skr. p. 262. **E-mail**: redakcja@czasopis.pl
http://czasopis.pl
Tel. (85) 653 79 66

Redaktor naczelny: Jerzy Chmielewski, tel. 502 661 316. **Zespół redakcyjny**: Wiesław Choruży, Helena Kozłowska-Głogowska, Sławomir Iwaniuk, Tomasz Sulima (sekretarz redakcji), Jerzy Sulżyk.

Stali współpracownicy: Piotr Bajko, Siarhiej Czyhryn, Tamara Bołdak-Janowska, Agnieszka Goral, Mirosława Łuksza, Mateusz Styrczula, Dorota Wysocka, Ewa Zwierzyńska.
Druk: Zakład Poligraficzny ARES, Białystok.

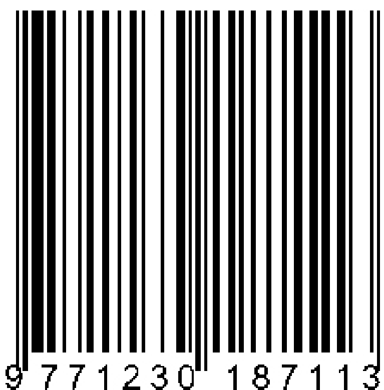

Prenumerata: Odpowiednio do liczby zamawianych egzemplarzy i okresu prenumeraty należy wpłacić wielokrotność 5 zł na rachunek: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich: Bank PEKAO S.A. Białystok 30 1240 5211 1111 0000 4928 9343.

Беларускі грамадска-культурны часопіс, прысвечаны пытанням сучаснасці, гісторыі, літаратуры і мастацтва, месца чалавека ў свеце. Форум думкі беларусаў і ўсіх тых, каму блізкая беларуская тэматыка. Пазіцыі аўтараў тэкстаў не заўсёды адпавядаюць пазіцыям рэдакцыі. Не публікуюцца матэрыялы, якія прапагандуюць камуна-фашызм, расізм, нацыянальную варожасць.

Artykuły i listy publikowane są – o ile autor nie życzy sobie inaczej – w języku oryginału: po polsku lub białorusku. Redakcja zastrzega sobie prawo do skrótów, zmian tytułów i redagowania nadesłanych tekstów.
Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca.
Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Numer złożono 30 maja 2016.